IDINUGANG KAN 13 OKTUBRE 2026

Grace
Triumphant

AN PAGDAOG KAN GRASYA NIN DIOS
SA FILIPINAS

Autobiography ni Cyril H. Brooks

Ikaduwang Kabtang · Kapitulo 10–18

© 1985 Walterick Publishers · Kagurangnan, Itao Mo sa Samuya an Bukid na Ini

CHAPTER 10

An Samuyang Enot na Furlough

"Dangan sinabi niya sainda, Madya kamo, kamo sana, sa sarong lugar na mayong tawo, asin magpahingalo kamo nin dikit." (Mark 6:31)

Sa pagtubod nagpa-booking kami na mag-furlough kan Abril, 1928, nakasakay sa sarong barko nin Hapon hale Hong Kong pa-San Francisco; alagad sagkod sana kan aldaw na kami maghale sa Manila na nakumpleto an gabos na kuarta para sa samuyang pamasahe. Nakapag-empake na kami asin nakapag-andam, nagtitiwala sa Kagurangnan na itao niya an kaipuhan na ini. Kan nasa kamot na an kuarta kan aga, nag-booking kami sa sarong barkong pangkarga na maalis kan hapon na iyan pa-Hong Kong. Duwang banggi kaming maghahalat sa Hong Kong na mayo nin sobrang kuarta para sa hotel. Kan nag-abot kami sa sarong hapon na banggi na, natugotan kaming magdanay sa barko sagkod sa sunod na aga. Kan panahon na iyan tolong taon si Leonard asin si Kenneth sarong taon asin kabanga. Kinua mi an samuyang mga tiket sa kompanya nin barko kan mga Hapon. Dai sinda gustong magpasakay samuya kan aldaw na iyan huli ta mayo nin kakanon asin serbisyo sagkod sa udto kan sunod na aldaw. An pagsararo kan samuyang pag-ampo sa Dios asin pakimaherak sa ahente an nakapatugot saiya. Naaraman mi pagkatapos na an ibang pasahero dai tinugotan nin arog kaiyan.

Bago pa an panahon nin pagbiyahe sa eroplano asin jet lag, an tolong semana sa barko iyo an pagkakataon na makapahingalo. An panahon nin furlough sarong magayon na pagbago alagad bakong tunay na pahingalo. Nagsasabi an mga tawo, "Ay, siguradong nakakapahingalo kamo mantang nasa harong kamo—puwede daw kamong magtaram sa samuyang grupo nin mga babayi sa hapon sa aga?" An dakul na pagbiyahe, pagturog sa mga katre na bakong samo, sobrang pagkakan, pagpadalagan nin mga pagtiripon, asin pagtao nin mga report nagpapaabala nin marhay. Alagad sulit iyan! Nabubuhay an interes asin napapakosog an pag-ampo asin nabebendisyonan an mga tawo kan Kagurangnan, iyo an samuyang laom. Marahay para sa misyonero na makaharayo muna sa mismong gibo huli ta nagtatao iyan nin pagkakataon na hilingon an gibo hale sa harayo. Nagtatao iyan nin ibang pagmansay asin mga bagong ideya para sa maabot.

Si Len asin si Ken an mga paborito sa biyahe na iyan. An mga aki nagkakakan bago an mga gurang kaya kaipuhan mi sindang ikandado sa kwarto mantang nagkakakan kami. Sarong udto nawara si Ken. Duwang pasahero, mga dalagang babayi,

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

an nagbulig samuya sa paghanap. Nanompongan siya sa itaas na deck kan barko kaiba an sarong pasaherong Hapon. Pinagsabihan siya kan saro sa mga dalaga huli sa pagkua kan “samuyang” beybi na dai nagsasabi samuya! Grabeng toninong an biyahe. Kun minsan an Pacific talagang toninong arog kan saiyang ngaran, halos mayo nin alon sa tubig. Mantang naglalakaw kami sa deck sarong aldaw, nakalikay si Ken samuya nin sarong segundo. Grabe an samuyang pagkatakot kan nahiling mi siyang nakaluhod sa sarong lugar para sa mga lubid, naghihiling pababa sa tubig. Mantang naglukso ako tanganing kapotan siya, naisip ko na kaipuhan kong makakapot nin marhay tanganing dai siya mahulog huli sa sakong pagdali-dali. Pagkatapos nakakua kami nin harness tanganing kaya ni Anna na kapotan an duwang aki na may tali.

Kadaklan sa mga biyahe na arog kaiyan may ibang mga misyonero, kaya may mga pagkakataon kami na mag-iribanan asin mag-Bible study nin magkaiba. May serbisyo kan Domingo para sa gabos na gustong umatender. Iyan an panahon na an mga pasahero sa second-class tinutugotan na makisalak sa mga taga-first-class. Sa mga sunod na biyahe nagsakay kami sa mga barkong pangkarga na kulang sa dose an pasahero asin mas kadikit an pagkakataon na mag-iribanan. Sa sarong barko kami sanang duwa ni Anna an pasahero, asin si Anna sana an babayi apuera sa nagkapirang pasaherong Intsik sa steerage.

Nag-abot kami sa San Francisco asin nag-ubos nin pirang aldaw kaiba an mga amigo sa Oakland. Grabe an pagkawili ni Ken sa mga cortina na ginuguyod pababa, na sa saiyang kaogmahan, naraolon pataas kun binubuhian. An tig-init inubos mi sa Victoria kaiba an sakong mga tugang na babayi, nag-eerok sa harong na ako an nagtogdok. Nagtao ini nin panahon na bisitahon an mga asembleya sa Vancouver Island huli ta an saro sa sakong mga daan na amigo nagpahiram sako kan saiyang kotse sa halos bilog na panahon. Pagkatapos kan Labor Day, nagbiyahe si Anna kaiba an mga aki tabok sa nasyon diretso pa-Buffalo, mantang ako nag-ontok tanganing bisitahon an iba-ibang syudad sa dalan. Mantang tinatabok ninda an mga patag sa Canada, nakahiling an mga aki nin niyebe sa enot na beses. Naisip ninda na garo asukar iyan. Kan maontok na an tren para magsalida nin makina asin tripulante, dinara sinda ni Anna sa sarong sadit na paglakaw. “Puwede kaming maglakaw sa ibabaw kaiyan?”

Naubos an gabos na samuyang kuarta sa pagbayad kan samuyang pamasahe pauli, kaya mayo na sobra para sa bagong gubing. Dai mi gustong magparaitsura na gastado mantang nagbibiyahe kami sa iba-ibang lugar. Nagirumdoman mi an sarong misyonera hale sa China na nag-uli asin kan siya nasa Victoria grabe an kadaan kan saiyang itsura kaya an mga tugang na babayi binakalan siya nin bilog na bagong gubing. Nag-abot siya sa

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

eskwelahan sa Brooklyn kan kami duman, sul-ot an daan asin gastadong bestida. Kun ginibo niya iyan nin tuyo tanganing makaagid nin atensyon, o kun gusto niya sana talaga an daan na bestida na iyan, dai mi aram. Sa samuya, itinao mi na sana an bagay na ini sa Kagurangnan. Sa Portland, sarong tugang sa pagtubod an nagdara sako sa sarong tindahan nin gubing asin binakalan ako nin bagong terno, na dakula an samuyang pasasalamat. Sa Los Angeles, mantang paalis na kami tanganing magtaram sa Avenue 54 Gospel Hall, si John Murset nagdigdi hale sa kataed na harong dara an sarong Stetson na kalo na halos bago pa. Napulot niya iyan sa highway kun sain tibaad iyan nalupad hale sa sarong kotse na nag-agi. Sabi niya, "Dai ini sakto sako, tibaad sakto ini saimo." Simbag ko, "Kun iyan tinuyo kan Kagurangnan para sako, masakto iyan sako." Asin nasakto nanggad! Alagad harani ko na iyan mawara kan parehong banggi na iyan. Pagkatapos kan serbisyo nagduman ako sa cloakroom tanganing kuaon an sakong bagong kalo. Huli ta halos gabos nakaalis na, sarong kalo na sana an natada—asin siguradong bako iyan an sako! Halata na haloy na iyan na ginagamit. Kan isinaysay ko an sakong problema sa saro sa mga tugang, sabi niya, "Aram ko kun siisay an may dara kan saimong kalo!" Pagluwas mi, nagkapirang lalaki an nakatindog sa gilid kan dalan na nag-oolay. Kan nagduman an sakong amigo sa sarong gurang na lalaki, sabi niya, "Tugang, sigurado ka daw na sadiri mong kalo an dara mo?" "Siyempre," an simbag. "Puwede daw tabing hilingon mo?" Hinubo kan gurang an "sakong" kalo, hiniling iyan na dai makatubod asin nagsabi, "Aba, dai ko inaasahan! Bako ini an sakong kalo!" Tolos-tolos isinurat ko an sakong ngaran sa sakong bagong kalo tanganing kun sakaling may arog giraray kaiyan na mangyari.

Thanksgiving na kan ako nag-abot sa Buffalo, sakto sa kumperensya duman. An kadaklan kan tig-lipot asin tig-bulak inubos sa pagbiyahe asin pagpadalagan nin mga pagtiripon. Kadaklan sa panahon ako sana an nagbibiyahe huli ta makuri magbiyahe kaiba an mga aki. Nagduman man kami nin magkaiba minsan sa lugar kan New Jersey tanganing mag-erok sa mga Will McKellin na nakaibanan mi sa Brooklyn. Pakaagi nin saro o duwang aldaw nagkahilang an saindang aking lalaki asin huli ta tibaad tigdas iyan nagbalyo kami sa New York City. Kan sunod na aldaw naaraman mi na an aki kan mga McKellin may tigdas asin bulotong-tubig, kaya nagdali-dali si Anna pabalik sa Buffalo. Duman nagkaigwa an duwang aki kan duwang hilang na iyan, bakong grabe alagad igo na tanganing dai sinda makaluwas.

Kan tig-bulak na iyan, nagkaigwa ako nin pribilehiyo na mag-ubos nin sarong weekend sa Baltimore kaiba si Major asin Mrs. Barlow asin an saindang aking lalaki na si Erle. Grabe an sakong kaogmahan na

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

madangog hale sainda an istorya kan mga enot na aldaw kan gibo sa Filipinas. Nagpadagos sinda na matinumanon na kaibanan sa pag-ampo para sa gibo. Si Major Barlow asin pagkatapos an saiyang aking lalaki na si Erle dakulang tabang sa mga asembleya sa lugar kan Baltimore sagkod na sinda kinua kan Kagurangnan pauli Saiya. Si Major Moses Barlow nagadan kan Marso 14, 1934, asin linubong sa Arlington National Cemetery. Sa samuyang pagbisita sa Baltimore kan enot na kabtang kan 1977, dakulang kaogmahan sako na an aking lalaki ni Erle an nagbukas kan pagtiripon para sako sa saro sa mga kapilya. (Si Major Moses Barlow parati napapagsalak ki Capt. John Barlow, sarong kapitan kan marines na may dakulang interes sa gibo nin misyon sa New York asin pagkatapos sa Toronto asin an saiyang aking lalaki, si Dr. John Barlow, editor kan MISSIONS magazine. Bakong magkamag-anak an mga lalaking ini, apuera sa pagkasararo sa parehong pagtubod.)

Kan Mayo 1929, sa samuyang biyahe tabok sa nasyon, nag-areglo kami na mag-ontok sa Chicago para sa taunan na pagtiripon kan Chicago Missionary Service Committee. Sa pagtiripon kan banggi, sarong ibang misyonero (na dai ko na sasabihon an ngaran) asin ako an magtatao nin mga report asin susunodan nin sarong debosyonal na hamon ni T.B. Gilbert. Nagtatao iyan samuya nin 25 minutos kada saro. Mas madunong kuta kun nag-ontok an enot na nagtaram kan natapos an saiyang oras alagad nagpadagos siya na nagtataram arog kan kotse na nawaran nin preno. Si T.B. Gilbert nagsabi na kuaon ko an natada pagkatapos na nakakua an enot na nagtaram nin 45 minutos. Alagad, naisip ko na importante an debosyonal na hamon. Asin inasahan ko man an epekto sa isip na makakamtan ko kun limang minutos sana an kuaon ko tanganing isaysay an sarong istorya. Naherak ako sa ibang misyonero, huli ta siya sana an nadaot kan saiyang ginibo.

Pagkatapos kan sarong pagbalik-bisita sa Victoria, nagbarko kami hale San Francisco sakay an sarong barkong pampasahero nin Hapon pa-Hong Kong, na nag-ontok sa Yokohama, Kobe, Nagasaki, asin Shanghai. Hale Hong Kong nagsakay kami sa sarong President liner pa-Manila asin saro sa mga kaibang pasahero mi si Dr. Frank Laubach na pagkatapos nagin bantog huli sa saiyang kilusan para sa pagbasa asin pagsurat.

An pagbalik sa dating buhay sa samuyang harong medyo makuri huli ta kaipuhan nin dakul na paglinig asin paggibo nin mga aparador. Nakakua kami nin sarong Ford sedan sa P350.00. Kan parehong panahon nag-aampo kami

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

manongod sa samuyang sunod na lugar nin paglingkod. Dai na kami kaipuhan sa gibo sa Walled City huli ta an mga Shepherd nagtatabang sa mga Wightman duman. An duwa sainda kabtang man kan dakulaon na trabaho na i-reprint an mga Biblia sa mga tataramon sa Filipinas para sa American Bible Society. Tibaad puwede akong lumikaw muna digdi tanganing magsurat nin dikit manongod sa gibo kan mga Bible society digdi.

Kan panahon kan mga Kastila, dai tinutugotan an gibo kan mga Protestanteng misyonero. May nagkapirang rebolusyonaryong Filipino na ipinadestiyero sa España. Paagi sainda, an British and Foreign Bible Society nagpoon kan enot na gibo sa mga pagpalis sa mga tataramon kan Filipinas. Saro sa mga kabtang kaini an sarong padi na Kastila, si Padre Lallave, na nagdanay nin pirang taon sa Pangasinan. Duman nagkaigwa siya nin sarong Biblia sa Kastila asin nagpoon na iwalat an nagkapirang katotoohan na nanodan niya duman. Inakusar siya nin erehiya asin pinirit na magbalik sa España. Nagigirumdom an saiyang mga amigo sa Pangasinan, ipinalis niya an kadaklan kan Bagong Tipan sa tataramon na iyan, na pinakosog kan Bible Society.

Mantang iyan, an Dios nag-aandam nin ibang tawo na magdara kan Tataramon sa mga Isla. Sarong hoben na Kastila na an ngaran Castells an nadara sa pagkaaram kan katotoohan paagi ki Dr. Eric Lund (na pagkatapos nagin misyonero sa Filipinas), sa Barcelona. Kan 1888, si Lallave asin si Castells nagduman nin magkaiba sa Manila dara an mga Kasuratan. Pinatanidan sinda kan peligro na saindang inaatubang kun maaraman an katuyuhan kan saindang pagbisita. Binayaan an saindang mga kahon sa customs, nag-check in sinda sa Oriente Hotel sa Intramuros. Sa laog nin sarong semana pareho sindang nagkahilang nin grabe. Sinasabing typhoid iyan alagad pinagdududahan na nalason sinda. Si Lallave, huli sa saiyang edad, nagadan asin sa laog nin pirang aldaw an saiyang bangkay dai nalubong huli sa pagkaongis kan mga prayle. Sa wakas an British consul nakialam asin nakakua nin permiso na siya ilubong sa sadit na sementeryo kan mga Protestante sa Makati. Si Castells nag-ayo asin nakapagbenta nin nagkapirang Biblia na yaon sa saiyang bagahe alagad dangan inaresto bilang espiya. Pinadestiyero siya asin pinagsabihan na dai na magbalik. An mga kahon nin Kasuratan ibinalik sa Singapore kun sain nagdanay sinda nin sarong dekada na tinatabonan nin alikabok.

Tolong semana pagkatapos na nakua kan U.S. Forces an Manila hale sa mga Kastila, an ahente kan British and Foreign Bible Society sa

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

Singapore nag-abot sa Manila dara an mga Kasuratan na iyan. Sa enot na beses, tinugotan an libreng pagpalaog kan mga Kasuratan asin an pagbenta man kan Tataramon nin Dios. Kan an ahente nagduman pa-norte sa Pangasinan grabe an dakul kan naghahagad kaya kaipuhan kan ahente na magtago sa sarong harong asin magbenta paagi sa sarong bintana na may mga rehas.

An American Bible Society nagtogdok nin sarong ahensya kan Nobyembre 1899, asin an duwang sosyedad nagbanga-banga kan trabaho nin pagpalis asin pag-imprenta. Pakaagi nin dai haloy may pito na kumpletong Biblia asin mga sadit na kabtang sa iba-ibang tataramon sa Filipinas. Paagi sa pagkaoyon kan duwa, an British Society nag-atras kan 1919 tanganing dai magdoble an gibo mantang an American Society nag-atras sa Korea. An pagpalis bakong makuri sana kundi kun minsan peligroso pa. Sarong maestro na nagtatabang sa pagpalis sa Panayan pinatanidan na putolon an relasyon niya sa mga Protestante. Huli ta nagsayumang siya, grabe an pagkagadan sa saiya. Sa saro sa mga Isla duwang colporter an nagtabok sa Isla paagi sa sarong mamingaw na dalan asin dai na nabaretaan pa.

May mga tataramon na mayo nin eksaktong mga tataramon para sa mga kolor. Kan pinapalis an Ebanghelyo ni Mateo, dai sigurado an mga parapalis kun ano an pinakamarahay na pagpalis sa “purple robe.” Nagkua sinda nin sarong pidaso nin lila na tela asin naglibot na naghahapot sa mga tawo kun ano an kolor kaiyan. An kadaklan nagsimbag, “kulay ng ube.” An ube sarong lagutmon na lila an kolor. Iyo ini an ginamit kan mga parapalis, minsan an modernong bersyon naggagamit nin sarong ekspresyon na an boot sabihon “hararom na pula.”

Sa laog nin pirang taon an mga Kasuratan sa mga tataramon kan Filipinas ipinapa-imprenta sa sarong Kristiyanong imprentahan sa Yokohama. Sa dakulang linog asin kalayo duman kan 1923 nadaot an imprentahan na iyan. An nasunog na labi kan kagsadiri nabistohan sana paagi sa sarong bungkos nin mga liyabe sa kataed kaiyan. An bobeda kun sain nakaimbak an mga plato na tingga igwa na sana nin pirang pulgada nin natunaw na tingga sa salog. Ini nagtao nin mabigat na pasan sa Secretary sa Manila, si Bruce Cameron, sarong marahay na amigo mi. May nagkapirang mats para sa paggibo nin mga plato na yaon sa Manila o New York para sa mga temporaryong kaipuhan. Alagad, pinagdesisyonan na gibohon an nagkapirang rebisyon na kaipuhan nin marhay sa kadaklan na tataramon.

Kan enot na kabtang kan samuyang ikaduwang termino nag-aandam ako nin mga pagpalis kan mga booklet

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

para sa Scripture Gift Mission sa London. Kan enot kaming nag-abot sa Filipinas, sarong amigo sa Victoria an nagsurat na naghahagad sainda na padarahan kami nin libreng mga booklet. Iyan an poon kan samuyang iribanan sa SGM, na nagpapadagos pa sagkod ngunyan. Kan 1927 binisita kami ni Mr. Francis Brading kan SGM, asin sa mga taon na dai pa haloy binisita kami ni Mr. Ronald A. Young. Kabtang kami sa pag-andam kan kadaklan kan mga booklet sa Tagalog na saindang ipinublikar. Bago pa an bagong pagpalis andam na i-imprenta kan 1933, hinapot ko si Mr. Cameron kun puwede kong mahiling an mga galley proof tanganing an sarong bagong booklet magin updated. Pakaagi nin dai haloy nahiling ko an dakul na sala, bakong sa pag-type sana, kundi may mas grabe pa. Ipinahiling ko ini ki Mr. Cameron asin naaraman na an sarong pastor na dapat kuta nagbasa kan mga proof dai iyan ginibo, minsan nagtao siya kan saiyang OK. Makuri masabotan kun paano an siisay man na nagsasabing naglilingkod sa Dios magin pabaya nin arog kaiyan sa Santong Kasuratan.

Kan panahon na iyan, hinay-hinay akong nag-aayo hale sa sarong panahon nin hilang. Si Mr. Cameron nagsugerir na magduman kami sa Baguio sa laog nin tolong bulan. An Bible Society an mabayad kan arkila kan sarong harong asin itatao ko an panahon na iyan sa pagbasa kan manuskrito sa Tagalog. An areglong ini may pakinabang sa pareho mi. Bakong mga sala sa pag-type sana an sakong tinadom, kundi tinandaan ko an ano man na garo duda sako asin ipinaabot ini ki Dr. McGill, sarong Presbyterian na misyonero na nangenot sa pagpalis. Sa mga sunod na taon, si Dr. asin Mrs. McGill ibinilanggo kan mga Hapon sa Los Banos Concentration Camp arog mi. Si Dr. McGill nagadan duman huli sa kakulangan sa kakanon, asin saro ako sa mga nagsunong kan saiyang kabaong.

May sarong pangyayari kun paano ginagamit kan Dios an Saiyang Tataramon na sulit na isaysay giraray. Sa isla nin Bohol may sarong diosnon na doktor, si Dr. James Graham. Nagtogdok siya nin ospital duman asin an lambang pasyente, pag-uli niya, tinatawan nin sarong Bagong Tipan. Sarong lalaki hale sa kabukidan an nagdara kan saiyang aking babayi tanganing magpabulong asin nadangog an Ebanghelyo asin nag-ako nin sarong Bagong Tipan. Mayo na nabaretaan manongod sa pamilyang iyan. Pakaagi nin anom na taon sarong colporter an nagbibisita sa sarong baryo, alagad an

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

mga tawo dai interesado. Sinabi ninda na “an librong iyan nagpapabuang sa mga tawo.” An nagngangalas na colporter naghapot kun ano an boot ninda sabihon. Sinabi ninda sa saiya na sa itaas kan bukid may sarong baryo kun sain igwa sinda nin arog kaiyan na libro. Ngunyan mayo na sindang bulangan, dai na sinda nag-iinom nin “tuba” (sarong arak na ginibo hale sa niyog), asin nagduduman pa sinda sa banwaan tanganing magbayad kan saindang buhis. An arog kaiyan na “pagkabuang” dapat siyasaton nin marhay. Nanompongan kan colporter an sarong grupo nin mga paratubod sa baryo na iyan na may sarong gastadong Bagong Tipan. Grabe an saindang kaogmahan sa pagkakataon na makabakal kan bilog na Biblia.

Kan mga taon nin 1950 kan an Philippine Bible Society nagdesisyon na mag-andam nin sarong bersyon kan Bagong Tipan sa modernong Tagalog, inimbitar ako na magin kabtang kan komite. Grabe kadikit an sakong aram sa Griego, asin bako akong linggwista. Alagad, sa laog kan mga taon dakul na panahon an itinao ko sa pag-adal kan Kasuratan, asin paagi sa tabang kan dakul na sinurat pinagprobaran kong siyasaton an tunay na kahulugan kan mga tataramon na ginamit. Pagkatapos kan an gibo nagpapadagos na sa Lumang Tipan hinagad sako na basahon an bagong pagpalis. Pribilehiyo ko man na umatender sa sarong seminar kan mga parapalis sa laog nin sarong bulan sa Baguio asin mabistohan an mga eksperto arog ni Dr. Eugene Nida asin iba pa.

Iyo ini an panahon na an mga Romano Katoliko nakikitabang sa pagpalis kan Biblia. May nagkapirang tugang sa ibang nasyon na grabe an takot manongod sa pagtinabangan na ini. Para sako, garo baga an mga padi may kalamangan sa pag-adal kumpara sa saindang mga kaibanan na Protestante, na an iba sainda may liberal na pinaghalean. An bagong bersyon kan Biblia sa Tagalog naipublikar na ngunyan, may Apocrypha asin mayo. Sa kadaklan mas madaling basahon ini kumpara sa daan na bersyon. An mga daan na porma kan gramatika na bihira na gamiton hinale na.

An sakong pagmalasakit bakong gayo sa partisipasyon kan mga Romano Katoliko sa pagpalis. Sarong maogmang pagbago na maaraman na an Biblia bakong pinagbabawal na libro na para sa ordinaryong mga tawo, kundi binabasa asin pinag-aadalan na kan mga Romano Katoliko. An sakong pagmalasakit manongod sa mga modernong teorya nin pagpalis. An teorya nin dynamic equivalence an boot sabihon pinagprobaran tang aramon kun ano an boot sabihon kan mga

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

parasurat kan Biblia asin dangan ibalyo ini sa mga katumbas na akseptable asin nasasabotan sa tataramon na pinagpapalisan. Siguradong mas marahay ini nin marhay kumpara sa daan na paagi nin halos literal na pagpalis, tataramon por tataramon. Alagad minsan may marahay talaga sa mga teoryang ini, an nakakapaburong sako iyo an tendensiya na dai pagtawan nin halaga an verbal inspiration. Para sa dakul, siyempre, an verbal inspiration "daan na moda." Alagad an kaeksaktohan kan Kasuratan parati sarong kaogmahan sa mga mapaggalang na paraadal kan Tataramon nin Dios. Kaya, sa mga bagong pagpalis dakul sa mga pag-ulit-ulit na nagpapahiling kan pagdiin kan Dios an inisip na dai na kaipuhan. Sa mga libro nin rawitdawit may nagkapirang mayaman na kahulugan an isinakripisyo, garo baga, para sa estilo nin rawitdawit sa Tagalog. Iyo, imposible na makagibo nin sarong pagpalis na makakapaogma sa gabos. Sa dakul na modernong bersyon sa Ingles mayo nin siguradong makakapaogma sa gabos.

Sa bilog na samuyang paglingkod bilang misyonero kumbinsido kami sa halaga asin importansya kan Kasuratan. An katotoohan kan Psalm 119:130 napatunayan giraray asin giraray, "An pagbukas kan saimong mga tataramon nagtatao nin liwanag; nagtatao ini nin pakasabot sa mga simple."

Sa samuyang mga pagbisita sa Santol Sanitarium, minsan nakaolay ko an sarong lalaki na nagsabing nagtutubod siya ki Cristo. Alagad mayo nin tanda na naeksperyensya na niya an kaligtasan. Nagdesisyon akong siyasaton nin dikit asin hinapot ko siya, "Pinatawad na daw an saimong mga kasalan?" Dai siya sigurado manongod kaiyan. Kaya ipinahiling ko sa saiya an Acts 10:43, "Siya an pinapatotoohan kan gabos na propeta, na paagi sa saiyang ngaran an siisay man na nagtutubod sa saiya makakaako nin kapatawadan kan mga kasalan." Ipinaliwanag ko kun ano an boot sabihon kan pagtubod ki Cristo asin ipinahiling ko na an satong kabtang iyo an pagtubod asin an kabtang kan Dios iyo an pagpatawad. Grabe an saiyang interes, kaya hinapot ko siya giraray, "Nagtutubod ka daw ki Cristo, na nagadan Siya sa Krus tanganing pasanon an kastigo na dapat saimo huli sa saimong mga kasalan?" Sabi niya nagtutubod siya, kaya hinapot ko siya giraray, "Pinatawad na daw an saimong mga kasalan?" Dai siya sigurado. Pinabasa ko sa saiya an bersikulo nin pirang beses, lambang beses hinahapot ko siya kun pinatawad na an saiyang mga kasalan. Dangan nahiling kong nagliwanag an saiyang lalawgon; garo baga may nagbukas nin ilaw. "Kun totoo ini, pinatawad na an sakong mga kasalan." Sigurado siya na totoo iyan huli ta iyan an Tataramon nin Dios. Kan ako nagbalik kan

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

sunod na semana inabiabi niya ako nin ngirit. “Pinatawad pa daw an saimong mga kasalan?” hapot ko. “Ay, iyo,” simbag niya, “asin tabi duman ka sa lalaking iyan sa katre duman. Gusto man niyang maaraman an manongod sa kapatawadan kan mga kasalan.” Kaya naaraman ko na tunay an gibo kan grasya huli ta nagpapatotoo na siya manongod sa saiyang bagong kaogmahan.

Sa parehong ospital na iyan, kami ni Fred Pucknell naglaog sa kwarto kan sarong pasyente na naaraman mi na kabtang kan editorial staff kan sarong bantog na Manila Weekly. Kan itinao mi sa saiya an nagkapirang babasahon, nabistohan niya na mga misyonero kami. Kinua an sarong magasin asin nagsabi siya, “Tibaad masimbag nindo an sakong mga hapot. Dakul an sakong duda manongod sa pagkadai-nagagadan kan kalag asin sa buhay pagkagadan.” Dai siya natabangan kan mga artikulo sa magasin. Dai nakakangalas na arog kaiyan an saiyang iniisip huli ta halata na kadikit an saiyang laom na mag-ayo sa tuberculosis. Sabi ni Fred, “Bago ta pag-olayan an mga hapot na iyan, kaipuhan mo munang ayuson an saimong relasyon sa Dios paagi ki Cristo.” Pakaagi nin nagkapira pang pagbisita, inako niya si Cristo bilang saiyang Paraligtas. Kaya sa sarong pagbisita sinabi mi sa saiya, “Ngunyan na nagtiwala ka na ki Cristo bilang saimong Paraligtas puwede na niatong pag-olayan an mga duda mo kaidto.” An saiyang simbag na dai malingawan, “Poon kan nagtiwala ako ki Cristo mayo na akong duda.” Bakong mas dakul na an aram niya manongod sa pagkadai-nagagadan o sa buhay pagkagadan, alagad aram niya si Cristo. An pagbukas kan Tataramon nin Dios nagtao sa saiya nin liwanag.

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

CHAPTER 11

An Pagpoon kan Gibo sa San Juan

"Kaya, mga namomotan kong tugang, magin marigon kamo, dai matitinag, pirmi na dakul an saindong gibo para sa Kagurangnan, huli ta aram nindo na an saindong paghihingoa sa Kagurangnan bakong pagsayang." (1Cor. 15:58)

Ngunyan, pagkatapos kan halabang paglikaw sa "daga kan Biblia," magbalik kita sa samuyang paghanap kan sunod na lugar nin paglingkod. An samuyang harong nasa San Juan, sarong suburb kan Manila, alagad saro o duwang bloke sana an harayo sa hangganan kan ibang suburb, an Mandaluyong. Garo baga tama sana na magtrabaho kami harani sa samuyang inerokan. Kaiba an pag-ampo para sa pagtogon kan Kagurangnan, nagpoon ako na siyasaton enot an Mandaluyong (na kaidto inaapod na San Felipe Neri). Ginibo ini paagi sa paglibot sa lambang harong dara an mga babasahon kan Ebanghelyo. Mantang tinatandaan mi kun ano an simbag kan mga tawo, puwede man ming hilingon kun may tanda nin Kristiyanong gibo duman. Apuera sa dakulang simbahan kan Romano Katoliko asin sa sarong simbahan kan Aglipayan (na nagsuway sa mga Romano Katoliko kan pagtapos kan siglo), may sarong simbahan kan Methodist. Nadangog man mi na tibaad may iba pang nagtatrabaho duman.

Kaya itinao mi an samuyang atensyon sa San Juan kun sain kan panahon na iyan garo mayo pang gibo kan mga Protestante. May sarong kapilya kan Methodist sa Sta. Mesa, sarong milya o labi pa an harayo sa San Juan. Pagkatapos na naghalat kami sa Kagurangnan sa pag-ampo, nagtubod kami na dapat kaming magprobar na ebanghelisaron an banwaan na ini. Kan Nobyembre 1929 inarkila mi an ibaba kan sarong harong sa J. Basa Street. Yaon ini mismo sa kataed kan saod publiko asin nakaatubang sa sarong bakanteng lote, na kaatubang kan San Juan Elementary School. An Agora building an yaon na ngunyan sa bakanteng lote na iyan. Kada Huwebes nin hapon kan pinapauli na an mga aki sa eskwelahan nagkakaigwa kami nin pagtiripon para sa mga aki asin minsan nag-abot sa 200 an nag-atender, na medyo labi sa kaya ming atamanon nin marhay. Kada Domingo nin aga naglilibot ako sa saod dara an mga tract asin mga imbitasyon na mimeographed para sa pagtiripon kan Domingo nin banggi. May nagkapirang tugang hale sa Intramuros Chapel na nagdigdi tanganing magtabang samuya alagad kadikit an nagsimbag.

Alagad, sarong banggi nakosogan an samuyang boot kan pag-abot kan sarong grupo

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

na mga traynta katawo na nagtiripon asin garo baga interesado nin marhay. Naaraman mi na mga miyembro sinda kan simbahan kan Methodist alagad dai maogma sa pastor huli ta bihira niya sindang bisitahon sa San Juan. An grupong ini pinangengenotan kan sarong babayi na dai aram an edad—minsan siya mismo dai aram! Si Timotea Carreon, Tea an inaapod sa saiya (bigkas Tay-a), siguradong paratubod ki Cristo, asin tinipon niya an nagkapirang kamag-anak asin kataed tanganing bisitahon an samuyang serbisyo. Pakaagi nin dai haloy, inoomaw na niya an Kagurangnan huli ta may nag-abot na sa saiyang banwaan tanganing iwalat an Ebanghelyo. An pastor kan Methodist, siyempre, dai maogma sa pangyayaring ini asin pinagsabihan ako huli sa pagnakaw kan saiyang mga karnero. Sinabi ko sa saiya na nagdigdi sinda sa sadiri nindang kagustohan, bakong huli sa ano man na espesyal na imbitasyon hale sako. Sinabi ko na kun papakakanon niya an saiyang mga karnero nin marahay na espirituwal na kakanon, madanay an saiyang mga karnero sa saiya. Duda ako kun aram niya kun paano pakakanon an sadiri niya, labi na an iba.

Sinabi sako ni Tea na sa saiyang sadiring gastos may sarong sadit na kapilya na kawayan asin nipa na itinogdok sa distrito kan Salapan (kun sain yaon na ngunyan an elementary school). Puwede daw kaming magduman asin magpadalagan nin mga klase para sa mga aki duman sa sarong hapon? Kaya kada Biyernes nin hapon tinotokdoan mi an mga aki nin mga koro, mga bersikulo, asin sarong istorya sa Biblia. Si Tea an nagtitipon sa mga aki, talagang nagdadalagan sa palibot tanganing gibohon iyan minsan gurang na siya. Dangan nagtitindog siya sa likod asin nagngingirit sa kaogmahan na ginagamit an saiyang kapilya. Halos kada semana may nanonompongan kaming sadit na regalo sa tukawan kan kotse, nagkapirang itlog, mga uhay nin mais, sarong bungkos nin saging.

Nagbalyo kami sa ibang storefront sa N. Domingo, an pangenot na dalan, kun sain mas madali na paglaogon an mga nag-aagi. Si Mr. Taylor, sekretaryo kan Army and Navy YMCA sa Fort McKinley, nagtao samuya nin sobrang screen nin sine kan army. Makapal na canvas iyan, pinilak an saro na gilid asin dakula nin marhay kaya kun minsan ginamit mi iyan bilang tolda. Nagpa-ayos ako sa nagkapirang paragibo nin layag tanganing hulmahon iyan na garo tangke asin butangan nin mga butas na may singsing sa palibot kan itaas na pinggil. Kaiba an sarong karpintero nakagibo kami nin apat na kahoy na gilid, na puwedeng i-bolt nin magkaiba. Kaya nagkaigwa kami nin portable na baptistry. Saro sa mga enot na binautismohan diyan si Gregorio, an karpintero—siya mismo an naggibo kan saiyang sadiring lubngan! Si Tea asin an nagkapira sa saiyang pamilya binautismohan man duman. Ginamit mi iyan sa

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

enot na beses kan Agosto 31, 1931. Huli ta pinahiran ko nin alkitran an luwas kaiyan, dai talaga nagtutulo.

Saro pa na binautismohan duman si Trinidad Dayton, sarong Filipina na an agom Amerikano. Minsan may responsableng posisyon an agom niya sa sarong asyenda nin tubo sa Canlubang, Laguna, may harong sinda sa San Juan. Si Trining (arog kan pag-apod mi sa saiya) amiga ni Pelagia Alfonso, an aking babayi ni Tea. Sarong aldaw si Stevie, an aking lalaki ni Trining, may hilanat kaya nagsugerir si Pelagia na ipag-ampo ninda siya. Kaidto, kadaklan na ginigibo na tawagon an nagkapirang Kristiyano tanganing ipag-ampo an sarong may hilang. Dai nagsayumang si Trining minsan dai siya sanay sa arog kaini. Kan sunod na aldaw marahay na an kamugtakan ni Stevie. Alagad bakong gayo an simbag sa pag-ampo an nakapainteres ki Trining; an paagi kan saindang pag-ampo. “Nakikipag-olay kamo sa Dios na garo baga bisto nindo Siya asin garo baga yaon Siya mismo digdi.” Sinabi ninda sa saiya na talagang may personal sindang pagkabisto sa Dios. Nagdesisyon si Trining na umatender sa mga serbisyo kaiba ninda, asin sarong Domingo mantang kinakanta an sarong himno inako niya si Cristo. Pakaagi nin pirang taon hinapot siya kan sarong amigo mi na nagbisita, “Paano mo nanompongan si Cristo?” An simbag ni Trining, “Ay! Bako ako an nakanompong Saiya, Siya an nakanompong sako!”

Si Gregorio, na nasambit ko na, may maraot na ugali na halos pirmi huri sa pag-abot sa mga serbisyo. Sarong taon an nagkapira sa saiyang mga aki may kabtang kuta sa programa kan Pasko alagad dai sinda nag-abot. Pagkatapos kan programa asin nakaalis na an kadaklan kan mga tawo asin isasara na mi kuta an pinto, nag-abot si Gregorio kaiba an saiyang mga aki! Bakong gayo marigon na Kristiyano siya asin pakaagi nin panahon binayaan niya kami asin nagduman sa Iglesia ni Cristo, sarong sekta na pinagpoon ni Felix Manalo. Mantang kaolay ko si Gregorio sarong aldaw, hinapot ko siya kun taano ta nagduduman siya duman minsan dai ninda inaako an pagka-Dios ni Cristo. Sabi niya mas may disiplina sinda kaysa samuya. Kan hinapot ko manongod kaini, sabi niya na kada Sabado an saindang mga parawalat nagduduman sa harong ni Mr. Manalo asin tinatawan nin materyales sa sermon para sa Domingo. Kaya parehong sermon sa lambang simbahan. Simbag ko na sa bilangguan pinakahalata an disiplina kan gobyerno, alagad mayo sindang kalayaan. Mas gusto mi na an kalayaan kan Espiritu Santo an maghadi sa samuyang mga serbisyo.

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

Sa laog nin pirang taon nagpapadalagan kami nin mga klase para sa mga aki sa iba-ibang baryo kada semana. Sarong paboritong koro kaidto an "Joy, joy, joy, with joy my heart is ringing." Kaya nagkaigwa ako nin bagong ngaran: "Mr. Joy, joy." Pakaagi nin dakul na taon mantang nakatukaw ako sa sakong kotse harani sa saod, duwang babayi an nag-agi asin nadangog ko an saro na nagsabi, "Iyan si Mr. Joy, joy!" Sa laog nin sarong panahon sarong gurang na babayi na pinaluwas na sa Culion Leper Colony an nagtabang sa gibong ini asin pagkatapos nakakua kami nin tabang hale sa nagkapirang hoben na babayi sa San Juan. Sarong aldaw an saro sainda nagprobar na ilista an mga ngaran kan mga aki asin nasasakitan na maaraman an apelyido kan sarong aki. Hinapot niya an aking babayi kun kanino siyang aki, asin an simbag kan aki, "Aki ako kan sakong ina!"

Sa sarong bagyo kan 1932 an sadit na kapilya na itinogdok ni Tea nalumpag kan duros. Dakul an nadaot alagad an daan na harong ni Tea asin kan saiyang agom na yaon sa luwas kan banwaan nagdanay na nakatindog sa tahaw kan mas marigon na mga harong, na nalumpag. Sabi ni Tea sa saiyang mga kataed, "Kamo nag-ampo sa mga santo, alagad kami nag-ampo sa Kagurangnan asin pinrotektaran niya kami." Halos dai siya nakapag-adal minsan nakakabasa siya, alagad duda ako kun nakabasa siya nin ano pa man apuera sa saiyang Biblia. Nagbisita siya sa ina ni Trining na dai pa haloy naligtas asin nanompongan niyang nagmamama. May mga tukawan alagad mas gusto kan mga gurang na babayi na magtukaw na nakatingkayod sa salog. Sabi ni Tea ki Antonina, "An saimong hawak iyo an templo kan Espiritu Santo, asin dapat mo iyan pagdanayon na malinig para Saiya." Iyan an katapusan kan maating ugaling iyan.

Nagtitipon si Tea hale sa saiyang grabe kadikit na kita. Kun may kuarta siya, nabakal siya nin GI na atop o nin mga harigi na matibay na kahoy. Kaya kan enot na kabtang kan 1933 nagpatindog siya sa nagkapirang lalaki kan balangkas nin sarong kapilya sa sarong sadit na lote sa H. Lozada Street. Dangan sinabi niya sako, "Imbes na magbayad kamo nin arkila para sa kapilya, taano ta dai nindo tapuson an pinagpoonan ko." Kaya nakabakal kami nin nagkapirang materyales asin kan Hulyo 4 nagkaigwa kami nin working bee, sarong pagtinabangan na inaapod kan mga Tagalog na "bayanihan" (sarong bantog na grupo nin mga parasayaw na Filipino an nag-ako kaini bilang saindang ngaran). An ibabang kabtang kan mga dingding gapo na adobe asin an itaas kahoy na siding. An mga lalaki asin babayi nagtrabaho nin maogma sa bilog na aldaw. An mga babayi nag-andam nin manamit na pamanggihan asin mga merienda. Igwa

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

nin maogmang espiritu nin iribanan asin pagbanggi nakatindog na an mga dingding. Pagkatapos idinugang an semento na salog, mga bintana, asin mga pinto. Mga sanggatos na yarda sana an harayo kaini sa harong ni Trining Dayton asin nagtao siya nin permiso na gibohon an nagkapirang klase kan Sunday school sa saindang harong.

Kan panahon na ini an samuyang harong mga duwang kilometro an harayo sa sentro kan San Juan. Yaon ini sa sarong bagong subdivision na dakul an bakanteng lote sa palibot, sarong perpektong lugar para sa samuyang mga aking lalaki na magkawat asin maglibot. Dai mi kaya na magpagibo nin bakod o pader sa palibot kan samuyang daga, kaya an pagtanom nin hardin halos mayo nin kapakanan. Saro sa samuyang mga kataed may mga kanding na naglilibot sa barangay asin kinakakan ninda an ano man na pinagprobaran ming itanom. Nakakua ako nin nagkapirang cactus na pano nin tunok na makakapotan sana nin may guwantes. Naisip ko na dai iyan kakakanon kan mga kanding! Sala ako! Nanompongan ninda na manamit iyan na kakanon! Saro sa mga kanding sarong dakulang lalaking kanding na grabe an pagkaongis kan samuyang houseboy kaidto, si Vicente. Sarong aldaw nahiling ni Vicente si “Billy” na naglalaog sa luwas na lugar kan samuyang kataed huli ta nabayaan na bukas an tarangkahan. An mga ayam kan kataed nagkakaturog asin hinay-hinay na nagduman si Vicente asin isinara an tarangkahan (na dai mi aram). Kan nagmata an ayam, si “Billy” nagdalagan pasiring sa saiyang pinaglaogan alagad nanompongan na dai siya makaluwas duman. Grabe an kaogmahan ni Vicente—sagkod na pinaduman ko siya tanganing bukasan an tarangkahan asin magpatawad sa samuyang kataed.

An gibo nin misyonero bakong puro pagwalat asin pagtokdo sana. Sarong banggi, pakaagi nin pirang taon, nakadangog ako nin kagulohan sa luwas kan harong. Sarong toro an naglaog sa samuyang luwas asin si Gregorio na kaidto an samuyang katabang nagprobar na paluwason siya. Sa pagpagagadan, an toro nagdalagan sa ibabaw kan septic tank. An pagkalumpag kan tahob huli sa bigat kan toro nagbaya saiya asin samuya sa sarong problema. Nakapagtali si Gregorio nin lubid sa mga sungay kan toro alagad mayo nin nangyari sa samuyang paghihingoa na guyodon siya paluwas. Nagsakay ako sa kotse asin nagduman sa “municipio” tanganing maghagad nin tabang sa nagkapirang pulis. An solamenteng yaon duman dai makaalis, alagad sinabi niya sako kun sain tibaad nanompongan ko an duwang pulis sa saindang ronda. Nanompongan ko sinda sa sarong simpleng barberya na nakakaturog nin hararom sa mga bangko. Pagkatapos na pinukaw ko sinda sa saindang pagturog, nag-uli kami asin paagi sa saindang tabang naluwas mi an toro sa saiyang maating kamugtakan. Mayo siyang pinahiling na pasasalamat sa gabos ming paghihingoa! Siya

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

grabe an anggot asin makuri na naitali mi siya sa sarong harigi kan harong sagkod sa aga. Sinabi kan mga pulis na darahon siya sa municipio pag-aga. Nag-enot si Gregorio asin ako nagsunod sa sakong kotse. Salitan, an toro dai magalaw asin dangan madalagan pasiring ki Gregorio. Kan naitao na sa mga pulis hinagad ko sainda na dai siya buhian sagkod na an kagsadiri magbayad nin bayad-pinsala. Kan ako nagbalik nawara na an toro asin an kagsadiri dai nagbayad nin ano man.

Kan samuyang enot na termino hinagad sako na magpadalagan nin mga serbisyo para sa mga beteranong Filipino na mga pasyente sa Santol Tuberculosis Infirmary (na pagkatapos nagin Quezon Institute). Sarong extension na gibo ini kan Army and Navy YMCA na itinao sako. Pagkatapos ini nagdara sa sarong programa nin pagbisita sa bilog na lugar. Kami ni Anna nagduduman kada Martes nin hapon tanganing magtao nin mga babasahon asin makipag-olay sa mga pasyente na nagpahiling nin ano man na interes. Kun minsan nakakadara man kami nin mga sadit na bouquet nin burak. Kadaklan sa mga pasyente haloy na yaon duman asin apuera sa mga paratubod na minsan-minsan, nagkaigwa kami nin kaogmahan na darahon an iba ki Cristo. Sarong lalaki na nagagadan sa T.B. may maliwanag na patotoo asin kun nag-aampo ako kaiba siya, sasabihon niya, nin dakulang paghihingoa, “Kun ako maluya, dangan ako makosog.” May nagkapira, siyempre, na dai nagsimbag, arog kan lalaki na dai magtubod sa pagkamoot kan Dios huli ta nagagadan man siya asin mababayaan an sarong pamilya. Sarong Amerikano an nagsabi sako na mayo na laom an saiyang kaso; nagkasala daw siya kan kasalan na dai mapapatawad, iyo an saiyang isip. Dakula an saiyang kasalan alagad sinabi ko sa saiya na bakong labi sa abot kan grasya nin Dios. Dai niya inako si Cristo, asin kan ako nagbalik kan sunod na semana nag-agi na siya sa kasagkoran. Dapat daw na mas pinagpilitan ko an sakong pakiusap?

Saro sa mga naligtas duman si Mr. Candido Aguilar na dating sales manager kan Singer Sewing Machine. Nag-ayo siya nin dikit alagad dakula an saiyang pinagtios sa kamot kan mga pulis na Hapon kan gera huli sa saiyang mga koneksyon sa mga gerilya. Pagkatapos kan gera dakulang tabang siya sa gibo sa Binangonan asin Tanay.

Parati kaming nagkakaigwa nin mga pagtiripon sa luwas sa iba-ibang kabtang kan San Juan mantang

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

pinaghihingoahan ming aboton an mga taga-banwaan kan Ebanghelyo. Minsan nagkaigwa kami nin duwang semana nin banggi-banggi na pagtiripon nin ebanghelismo sa sadit na kapilya. Sa enot na semana mayo nin nagsimbag. Inimbitar mi an sarong amigo na parawalat, si Mr. Gebala, tanganing iwalat an Tataramon. Pakaagi nin sarong semana nagduman siya sako asin dismayado huli ta namamatean niya na mayo siyang kalayaan sa pagwalat. May sala kaya naisip niya na dai na siya dapat magpadagos. Pinilit ko siyang magpadagos huli ta sigurado ako na an problema bakong saiya kundi sa mga paratubod. May nagkapirang dai pagkaoyon sainda asin garo baga may duwang grupo. Kaya pagkatapos kan pagtiripon kan Domingo nin banggi hinagad ko sainda na gabos sindang magsunod sako sa basement kan harong ni Mrs. Dayton kun sain pagprobaran ming ayuson an problemang ini sa tahaw niato.

Pagkatapos nin dikit na pag-olay asin minsan pagtatalo, saro sa mga hoben na babayi an nagsimbag sa mga akusasyon na ginigibo kan iba manongod sa saiya. Mantang nagtataram siya, nagkaigwa siya nin garo atake nin epilepsy. Ngunyan na mas dakul na an sakong eksperyensya, sa sakong isip atake iyan kan demonyo. Dai na iyan naulit giraray. Dinara mi siya sa doktor asin dangan sa samuyang harong kun sain siya nag-ayo pakaagi nin pirang aldaw. An pagkagulat sa pangyayaring ini garo baga nagpukaw sa mga paratubod sa saindang sadiring kapaluyahan asin mas marahay na espiritu an naghadi.

Huli kaini, sa ikaduwang semana nakahiling kami nin dikit na bendisyon. Saro sa mga naligtas an tugang na babayi ni Trining Dayton. Si Domingo Capati marahay na paragolf asin pagkatapos nagin ladies' champion, na hawak niya sa laog nin pirang taon digdi sa Filipinas. Makamomondo, dai siya nanindogan manongod sa pagkawat sa Domingo asin an golf nagkaigwa nin mas dakulang lugar sa saiyang buhay kaysa sa Kagurangnan. Siya an nagrepresentar sa Canlubang Sugar Estate sa paggolf. Kan siya nagadan pirang taon na an nakaagi an Estate an nag-ataman kan mga areglo sa lubong, kaiba an sarong padi na maoficiar sa lubngan. An pamilya gusto nin Protestanteng serbisyo kaya an kagsadiri kan estate nagkompromiso, "Pareho sindang makikabtang." An solamenteng serbisyo yaon sa lubngan, kaya hinapot ko an padi na Filipino kun siisay an gusto niyang mag-enot. Nagsugerir siya na ako an mag-enot. Dakul an tawo, mga tawo para sa Estate asin mga sportswriter. Kinua ko an pagkakataon na iwalat an Ebanghelyo asin nagtaram ako sa Tagalog,

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

na nakaagid nin mas dakul na atensyon. Nagsunod an padi asin an bilog niyang serbisyo sa Latin. Pagkatapos nadangog mi na an aking lalaki kan kagsadiri kan Estate naongis sa ginibo kan padi. “An Amerikano nagtaram sa satong tataramon alagad an satong padi na Filipino nagtaram sa tataramon nin dayuhan.”

Kan huring hapon kan samuyang kampanya nin ebanghelismo, si Tugang Gebala nag-imbitar sa siisay man na andam magtiwala ki Cristo na magtindog. Tolos-tolos sarong babayi, si Felisa Mallari, na nakatukaw harani sa enotan, an nagtindog. An saiyang agom dai kaparehong interesado kaiya, alagad kan hapon na iyan gusto niyang hilingon kun ano an nangyayari. Kaya hinay-hinay siyang nagtukaw sa sarong tukawan sa sulok kan huring hanay. Si Nicolas arog ni Zaqueo ta halipot siyang lalaki asin mausisa man. Kan sinabi kan parawalat na may saro na nagtindog, nag-isip si Nicolas kun siisay iyan. Huli sa saiyang kausisa nagtindog siya asin nangalas siya na an saiyang agom an nakatindog. An parawalat, na dai aram na nagtindog siya huli sa kausisa, nagpasalamat na may sarong lalaki man sa huring hanay na nagtindog. Dai siya naligtas kan aldaw na iyan alagad dai nahaloy naligtas man siya. Pakaagi nin dai haloy pagkatapos kan saiyang pagbalyo nin buhay, mantang nagtatrabaho bilang karpintero, tinutuyaw siya kan saiyang mga kaibanan sa trabaho huli ta nagin Protestante siya. “Dai mo aram,” sabi ninda, “an mga Protestante bangaon sa dakul na iba-ibang sanga. An simbahan kan Romano Katoliko saro sana; iyan an siguradong tama.” Huli ta hoben pa siyang Kristiyano, dai aram ni Nicolas kun paano magsimbag alagad naghagad siya nin tabang sa Kagurangnan. Nakatukaw sinda sa lindong kan sarong dakulang puon nin mangga mantang nagkakakan nin pamanggihan. Itinokdo niya an sarong poste nin telepono harani duman, asin nagsabi, “Hilinga an posteng iyan! Saro sana iyan—mayo nin sanga! Alagad gadan iyan! Sain kita nagduduman para sa lindong asin bunga? Digdi sa puon nin mangga na ini na dakul an sanga, huli ta buhay ini.”

Kan mga enot na taon kan gibo sa San Juan parati kaming namomondo asin nawawaran nin boot huli sa pagkahoben pa sa espiritu kan dakul na paratubod. Parati sindang arog kan mga taga-Corinto. “Asin ako, mga tugang, dai ako nakapagtaram saindo arog sa mga espirituwal, kundi arog sa mga makinaban, arog sa mga beybi ki Cristo. Gatas an ipinainom ko saindo, bakong matagas na kakanon: huli ta kaidto dai pa nindo iyan kaya, asin minsan ngunyan dai pa nindo kaya. Huli ta makinaban pa kamo: huli ta mantang yaon sa

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

tahaw nindo an pag-imon, asin an pag-iriwal, asin an pagkabanga-banga, bako daw na makinaban kamo, asin naglalakaw arog sa ordinaryong tawo?" (1Cor. 3:1-3). Parati an mga bagay na pinag-iiriwalan ninda garo baga grabe kasadit asin pang-aki.

Sarong banggi mantang pauli kami hale sa pagtiripon nin pag-ampo, pinasakay mi an saro sa mga lalaki. Isinasaysay niya samuya an nagkapira sa mga kasakitan asin problemang ini. Pagkatapos na siya nagbaba sa kotse asin nagpadagos kami, grabe an sakong pagkaherak sa sadiri ko asin grabe an sakong pagkawara nin boot. Ano pa an kapakanan kan pagpadagos! Naisip ko, "Kun gusto ninda mag-iriwal manongod sa arog kaining pang-aking mga bagay, sa sakong isip babayaan ko na sinda na gibohon iyan sa sadiri ninda. Babayaan ko sinda asin mapoon ako nin bagong gibo sa ibang lugar. Dai ko na sinda matios." Dangan mantang nagmamaneho ako garo baga nadangog ko an Kagurangnan na nagtataram, bakong may tingog alagad malinaw nin marhay. "Sinda an sakong mga aki asin tinitios ko sinda." Mantang naheherak pa giraray sa sadiri ko, naisip ko, "Iyo, Kagurangnan, kun kaya Mo sindang tioson, siguro kaipuhan ko man." Alagad dai pa tapos an Kagurangnan sako, huli ta giraray nadangog ko an Saiyang tingog, "Iyo, asin tinitios man taka." An suntok na iyan nag-igo sa lugar na masakit, mismong sa target. Nakahiling ako nin bago sa sadiri ko, an sakong makamomondong pagkaherak sa sadiri asin pagkapalangga sa sadiri. Gurano kadakul an naipahiling ko kan Espiritu ni Cristo sa mga hoben na paratubod na iyan? Asin narealisar ko giraray an mapasensyang pagkaherak asin mapagtios na grasya kan satong Kagurangnan sa sarong dai karapatdapat arog ko.

Iyo kan ikaduwang termino na iyan, kan enot na kabtang kan mga taon nin 1930, na nag-agi kami sa mga panahon nin grabeng pagbaribad sa kuarta. Iyan an panahon kan depression sa Estados Unidos asin dakul na banko sa U.S. an nagsasara. Kan enot na kabtang kan 1934, igwa ako nin nagkapirang tseke hale sa mga banko sa U.S. alagad an lokal na banko dai nag-ako kaiyan, minsan para sa collection. Ta para sainda tibaad sarado na an banko huli ta an tseke sinurat sarong bulan na an nakaagi. An samuyang marahay na amigo, si Bruce Cameron kan American Bible Society, nagtabang samuya nin buong boot. An Bible Society nakaako na kan saiyang taunan na subsidy bago an pagkabangkarote kan banko, kaya may dakul sindang pondo na peso digdi. Inako niya nin buong boot an sakong mga tseke asin tinawan ako kan lokal na kuarta. Mayo nin saro man sa mga tseke an ibinalik.

Huli kan mga makuring panahon na ini nahuhuri kami sa samuyang bulanang hulog sa samuyang harong. Inaasahan mi na an real estate

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

na kompanya mafo-foreclose kan mortgage. Sarong aldaw binisita ko an manager, si P.D. Carman, asin prangkahan na sinabi ko sa saiya an samuyang kamugtakan asin na sa sakong isip may katanosan siyang mag-foreclose. Grabe an saiyang konsiderasyon. Sabi niya, "Dai ko inaapod an sadiri ko na Kristiyano, alagad may puso ako para sa mga nasa kasakitan asin aram ko na nagprobar kamo." Imbes na mag-foreclose nag-areglo siya na an mortgage ibalyo asin pag-olayan giraray kan sarong bankong Filipino. Huli ta British kami kaidto dai mi iyan magigibo sa sadiri mi.

Pagkatapos nahiling mi kun paano nagtatrabaho an Kagurangnan sa gabos na bagay na ini. Kan panahon kan okupasyon kan mga Hapon an gabos na propiedad kan mga dayuhan kinua kan mga Hapon. Minsan tinutugotan an mga kagsadiri na mag-erok sa sadiri nindang harong kaipuhan nindang magbayad nin arkila sa mga Hapon. Kun hinahapot ninda ako kun siisay an kagsadiri kan propiedad pirmi kong sinasabi sainda na naka-mortgage ini sa sarong bankong Filipino. Dai na ninda iyan pinadagos pa. Alagad, pinabaretaan ako kan banko na kaipuhan nindang i-renew an mortgage huli ta tapos na an panahon kaini. Kan ipinaliwanag ko an kamugtakan, sinabi ninda sako na mag-uli asin papabaretaan ninda ako sa tamang panahon, huli ta an pag-renew kan mortgage kaipuhan aprobaran kan mga Hapon. Pinabayaan na sana ninda iyan huli ta dai ninda gustong mawara an saindang karapatan sa propiedad.

Kaya nag-erok kami sa harong na mayo nin arkila asin mayo nin bayad sagkod na kami ibinilanggo. Kaya minsan sa mga pagbaribad sa kuarta na iyan pirang taon bago pa, an Kagurangnan nagtatao na para sa maabot.

Sarong banggi may mga bisita na dai inaasahan na nag-ontok mismo sa oras nin pamanggihan. An solamenteng maitao mi sainda iyo an tinapay asin mantekilya asin prinitong saging. Hale sa sakong diary kan Agosto 12, 1936, kinua ko ini, "Mayo nin regalo. Grabe na kadikit an kakanon. Nag-iisip ako kun para sa ano kami inaandam kan Kagurangnan. An pag-omaw talagang sarong sakripisyo. Kaya Niya! An kamugtakan dai na mas mangitngit pa." Dangan pakaagi nin apat na aldaw kan ika-16 ini an sinurat, "Nakaako nin nagkapirang regalo. Nadangog an pag-ampo." An Kagurangnan nin buong grasya nagpahiling kan Saiyang dakulang katinumanan samuya sa gabos na taon. Omawon an Saiyang ngaran!

Kan Nobyembre 19, 1931, namundag an samuyang aking babayi, si Rose Ellen asin pinangaranan sunod sa saiyang duwang lola. Kan panahon na iyan, si Miss Jeannette

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

Lape, sarong kapwa misyonera hale sa Glendale, California, nag-eerok kaiba mi. Sarong aldaw sinabi ni Kenneth an saiyang kagustohan na magkaigwa nin sadit na tugang na babayi. Sinabi sa saiya ni Jeannette na an mga beybi hale sa Dios kaya dapat siyang maghagad sa Dios nin sadit na tugang na babayi. Ginibo niya iyan alagad sa laog nin dikit na panahon pagkatapos dai na nasambitan an saindang kagustohan. Sabi ni Jeannette, “Ken, dai ko na nadadangog na nag-aampo ka para sa tugang na babayi.” Hiniling niya siya nin dakula an mata sa pagngalas, “An Dios dai nakakalingaw! Minsan sana ako naghagad Saiya asin igo na iyan; dai ako naghahagad nin sarong dosena.” Kan harani na an panahon, gusto ni Anna na iandam an saiyang isip sa posibilidad na tibaad lalaki an beybi, kaya sabi niya, “Ken, kun padarahan kita kan Kagurangnan nin saro pang aking lalaki, mamomotan ta man siya nin pareho, bako daw?” Sa ini an simbag na nakua niya, ”Dai nanggad, ibabalik ta siya!” Inonra kan Dios an pagtubod kan sarong sadit na aki—an bagong nag-abot aking babayi.

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

CHAPTER 12

Sarong Dekada nin Aktibidad

"Asin kaya kan Dios na padakulaon an gabos na grasya para saindo; tanganing kamo, na pirmi may kaigoan sa gabos na bagay, magkaigwa nin dakul para sa lambang marahay na gibo." (2 Cor. 9:8)

An mga taon nin 1930 sarong abalang panahon, sarong dekada nin aktibidad sa gibo kan Kagurangnan. Kan nagpoon iyan nagpopoon pa sana kami sa gibo sa San Juan. Minsan nasa furlough kami poon 1937 sagkod 1938, nagpadagos an gibo. Kan furlough na iyan nag-uli si Lutgardo Ramos tanganing mag-iba sa Kagurangnan. Grabe an samuyang pagmondo sa namomotan na tawo nin Dios na ini arog kan samuyang pagmondo kaidto ki Tugang Simeon Endaya. Poon pa sa enot gusto ming mahiling an asembleya na tunay na indigenous, labi na na may sadiri nindang mga elder. Sa sarong gibo nin pagpoon, an misyonero naaatubang sa sarong dilema. Dapat daw na padagos niyang gibohon an halos gabos sa sadiri niya? Huli sa saiyang mas halangkaw na aram sa Tataramon, tibaad mas marahay an magigibo niya kun siya sana. Alagad, may peligro na darahon sana sa ibang kultura an nasanayan niya sa sadiri niyang nasyon. Iyan an lugar kun sain kaipuhan niyang magin sigurado sa katokdoan kan Tataramon nin Dios asin dai sunodon an saiyang sadiring mga tradisyon. O dapat daw niyang itao an mga bagay sa mga taga-nasyon, minsan tibaad dai magdalagan nin marahay o nin tama, sagkod na sinda mas natokdoan na sa Tataramon? Mayo kaming duda na an huri iyo an solamenteng paagi tanganing patindogon an sarong indigenous na asembleya.

Arog kan parating nangyayari, mas dakul an babayi kaysa sa lalaki asin kadaklan mas aktibo asin mas espirituwal. Kun minsan gusto ko na kuta na an nagkapira sa mga babayi lalaki na sana! Taano ta dai sinda makapag-ampo sa pagtiripon nin pag-ampo? An hapot na iyan nasimbag paagi sa pagbanga-banga sa mga grupo para sa pag-ampo. Pagkatapos kan sarong panahon nin Bible study, ipinapahayag an mga kahagadan sa pag-ampo. Dangan nagbabanga kami sa mga grupo na tolo o apat, hoben asin gurang, an iba sa Ingles asin an iba sa Tagalog. Sa paagi na ini gabos kabtang asin nakakapakikabtang. An bilog na grupo nagtitiripon giraray para sa huring pag-ampo.

Kan kapinonan pa sana kan gibo, nagpoon kami nin sarong ugali na padagos pa man sagkod ngunyan. Iyo ini: sa enot na semana kan taon, may pagtiripon sa pag-ampo sa lambang banggi. Sa paagi na ini, pinagprobaran nindang ipundar an espirituwal na tono para sa bilog na taon asin ipag-ampo an mga plano para sa maabot na taon.

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

Ngunyan, may mga trabahador na Filipino na nag-aabot tanganing magtao nin report sa lambang banggi tanganing maipag-ampo ninda an gibo sa ibang lugar. Sa saro sa mga enot na serye na ini, may nadangog akong naghihiro-hiro kan oras nin pag-ampo. Bakong bago iyan, ta an mga tawo naglalaog-luwas o nagduduman sa bintana tanganing magluda. Alagad napansin ko na tolong lalaki na dai pa nanggad nakapag-ampo kaidto, nag-ampo kan banggi na idto. Pagkatapos kan pagtiripon, sinabihan ako kan gurang na si Tea na nagduman siya sa saiyang agom (bihira sindang magtukaw na magkatabi) asin kinutot niya ini tanganing magtindog asin mag-ampo. Dangan nagduman man siya sa agom kan saiyang apo na babayi asin sa iba pang paryente. Tibaad bakong an Espiritu an nagtulak sa sainda, alagad sa paano man, nagbunga iyan.

An mahal na tugang na idto, si Timotea, iba an saiyang ugali. Bihira siyang dai makaatender sa pagtiripon. Minsan naglalangoy o nagtatawid siya sa salog kun nadara na kan baha an tulay na kawayan. Nagduduman siya sa harong kan saiyang aking babayi tanganing makakua nin mamara na gubing. Sarong beses, nawara kami nin halipot na panahon. Kan nagbalik kami, sinabihan kami ni Tea manongod sa sarong babayi na kataraed niya na naitukdo niya sa Kagurangnan. An babayi na ini mabalyo na, kaya naisip ni Tea na dapat siyang mabautismohan. Kaya si Tea mismo an nagbautismo saiya sa salog! Sa lambang serbisyo pirmi niyang sinasabi, “Salamat sa Panginoon” (salamat sa Kagurangnan). Kan lubong kan saiyang agom, naisip ko, “Dai niya iyan masasabi ngunyan.” Dapat aram ko na. Pagkatapos kan serbisyo sa lubngan, kinapotan ni Tea an kamot ko: “Salamat sa Panginoon—kaiba na siya kan Kagurangnan ngunyan.” Alagad kan nadangog niya na mafufurlough kami, dai siya gayong mapagpasalamaton sagkod na sinigurado mi saiya na mabalik kami. Tibaad iyo an pinakasadit na regalo, alagad iyo man an pinakamahal—an sarong piso na itinao niya para sa samuyang pasahe. Gusto niya kaming dad’an nin mga manok asin iba pa sa barko, sagkod na sinigurado saiya kan saiyang pamilya na matatao kami nin marhay na kakanon sa barko. Sarong beses, tinaohan niya kami nin sarong aking kanding, na ginadan asin pinanitan kan samuyang houseboy.

Kan 1940, an Morales Street harani sa kapilya pinalapad tanganing magin an Aurora Blvd. ngunyan. Dai madadamay an lote na kinatitindogan kan kapilya, alagad magigin iyan corner lot na gusto kan may-ari para sa saiyang sadiri. Nagdesisyon an asembleya na maghanap nin dagang mabakal, asin nakua ninda an lote na kinamumugtakan ngunyan sa A. Lake

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

Street. An enot nindang plano iyo na an atubangan sana na kabanga an bakalon, alagad huli sa kapabayaan kan ahente, napiritan kaming bakalon an bilog na lote. Digdi an Dios an nagpabuot, ta ngunyan maski iyan sadit na.

Sarong hapon, nagkaurusad kaming gabos tanganing magtabang na ibalyo an sarong harong sa lote pasiring sa ibang lugar. Pinagbugkos an halabang mga kawayan sa irarom kan harong, asin dakol na lalaki an nagbuhat kan harong sa mga kawayan na idto. Huli ta mas halangkaw ako nin kadikit kisa sa kadaklan na Filipino, ramdam ko na nasa abaga ko an bilog na bug-at! An lumang kapilya ginuba tanganing magamit giraray an pinakadakol na materyales sa pagtugdok liwat. Kan 1941, nakasirado na iyan gabos, alagad daga pa an salog.

Kan mga taon 1930, apwera sa gibo sa kapilya asin sa mga pagtiripon sa luwas, may mga klase man para sa mga aki, arog kan nasambit ko na. An lambang semana na pagbisita sa Santol Sanitarium nasambit ko man kaidto. Si Anna may Bible class sarong banggi kada semana sa Abiertas' Home, sarong harong para sa mga inang dai pa kasal. Parati nagdadara siya nin nagkapirang aking babayi hale sa San Juan tanganing magtabang saiya. Kan nagbalik kami hale sa furlough kan 1929, nagbakal kami nin segunda-manong Essex (an mga gurang na sana an makagirumdom kan mga kotseng iyan). Marhay an serbisyo kaiyan samuya, alagad kaipuhan nin dakol na pag-ataman. Sarong beses, pasiring kami sa Baguio kan bigla na sanang may nag-ugong-ugong sa irarom kan hood asin grabe an pagkuyog. Kan nagpondo kami tanganing hilingon, nahiling mi na nabari an saro sa apat na pakpak kan bentilador. Huli ta harayo kami sa ano man na repair shop, naisip ko na an solamenteng paagi tanganing magbalanse giraray iyo na barion man an kabalyong pakpak. Kan nagpondo kami sa puon kan zigzag sa Kennon Road, pinaluwas an tubig sa radiator asin binutangan nin malipot na tubig, nakasakat kami sa bukid na mayo nin ano man na problema.

Kan pababa na kami sa biyahe na idto, pag-abot mi sa kapatagan, nasira an differential gear. Hinila kami pasiring sa sarong garahe sa harani na banwa, kun sain naaraman kun ano an problema. Mayo nin piyesa duman, kaya binayaan mi an kotse asin nag-uli kami sakay nin bus asin tren. Sinabi kan samuyang mekaniko na an bagong piyesa, maski makahanap pa kami, dai maaangay sa mga lumang gear. Sa tabang niya, nakahanap kami nin kumpletong unit para sa lumang modelo na idto sa sarong junk shop. Dinara ko iyan pa-norte, ipinakabit, asin perpekto an pagandar kaiyan.

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

Kaya kun si Anna solo na naglalakaw kun banggi, an mga aking lalaki nagsasabi, "Ipag-ampo ta na dai magkaproblema an kotse ni Nanay." Bakong ako an lalaki na nagsabi sa saiyang agom, "Ilang taon ko nang gamit ining kotse asin dai pa ako nanggad nadisgrasya," asin an simbag kan agom, "Ilang taon mo nang gamit ining disgrasya asin dai ka pa nanggad nagkakotse!" Sarong beses, nabangga ko an sarong karabaw sa likod. Swerte ta mahinay an dagan ko, kaya naglakaw sana an karabaw na garo mayo nin nangyari, alagad nalubog an fender ko asin nabasag an sarong headlight. Bago kami nag-furlough, may nagtao sako nin P37.00 para kaiyan! An rehistro na dapat nang bayadan nagkagastos kutana nin P35.00!

Kan 1931, nagpoon an Manila Evangelistic Institute sa paagi ni Dr. Paul Cullen kan Association of Baptists for World Evangelism. Pagkaagi nin sarong taon o duwa, kan mayo sindang lalaking misyonero sa Manila, hinapot ako ni Miss Ellen Martien kun puede akong magtukdo nin doktrina duman. Sinabi ko na tibaad dai akuton an pagmansay ko sa doktrina. Habang itinitindog an sarong Biblia, sinabi ni Miss Martien, "Mag-istar ka sa laog kan tahob kaining Libro asin aakuton iyan." Sa kasunduan na iyan, nag-ako ako, asin apwera sa pagtukdo nin doktrina, itinukdo ko man an Roma. Kan huri, si Dr. Russell Bradley Jones an nangenot sa Institute, asin nagtao ako nin resignasyon huli ta kulang an samuyang pinag-adalan. Mabuot niyang dai inako an resignasyon ko. Naogma kami sa marhay na pakikipag-iribahan sa mga lalaking ini. Sarong taon, pinagtukdo ako kan Kapahayagan, asin si Dr. Jones an nagtutukdo kan Daniel. Huli ta iba an nagkapira niyang pagmansay sa propesiya kisa sa sako, pinagprobaran kan mga estudyante na pag-ilingon kami.

Kan Disyembre 1931, enot kong nabistohan si Sandy Sutherland. Hale siya sa sarong asembleya sa Scotland asin nagduman sa U.S. tanganing magpadagos nin pag-adal. Hale duman, nagdigdi siya sa Filipinas kaiba an ABWE asin nagpoon nin gibo sa Palawan. Dai siya naogma sa saindang mga patakaran sa kuarta, kaya nakipagbulag siya sa sainda asin nagpadagos na maglingkod sa Kagurangnan nin solo sa habagatan na Palawan. Nag-istar siya sa Brookes Point asin hale duman nag-abot sa iba-ibang lugar. Kan huri, an nagkapira samuya sa Manila, kaiba an nagkapirang Filipinong nagtutubod, nakipag-ulay sa nagkapirang asembleya sa Scotland manongod sa pagrekomenda ki Sandy sa gibo kan Kagurangnan digdi. Kan Oktubre, 1936, nagkasal si Sandy asin si Maisie sa

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

Chinese Gospel Chapel, na kaidto nasa Gandara St. sa Manila. Mantang dinadara ko si Sandy pasiring sa kasal sakay kan samuyang maati asin gurang nang kotse, pinilit niya na siya asin an saiyang nobya masakay samuya hale sa kapilya pasiring sa reception sa harong ni Dr. asin Mrs. Culley. Mayo nin oras maski na ipalinigan ko iyan! Arog kan dati niyang ugaling masakit kontrolon, dai nag-andar an lumang kotse kan nakasakay na an bagong kasal, kaya kinaipuhan mi na itulak tanganing mag-andar. Sabi mi na sana, nagpoon an saindang pag-agom sa sarong marhay na tulak!

Kan Oktubre, 1932 kan nailuwas an enot na isyu kan sarong binulan na magasin, an The Philippine Evangelist, na si Dr. Cullen an editor asin si Mr. Wightman an publisher asin parapag-imprenta. Sa laog nin pitong taon, ako an nagsusurat kan mga nota sa leksyon kan Sunday school para sa lambang semana sa magasin na idto. Sa kabtang kan panahon na iyan, ako an assistant editor, na nagsasalida ki Dr. Culley kun nasa luwas siya kan syudad. An magasin na ini nagkaigwa nin mapakinabangan na ministeryo sa dakol na kabtang kan Filipinas kan mga taon na idto, alagad napiritan iyan na matapos kan an gera sa Pacific nagdara kan mga Hapon sa mga baybayon na ini. Sa laog nin nagkapirang taon, an mga nota sa Sunday school na sa Ingles ipinalis sa Tagalog asin ipinag-imprenta bilang suplemento.

Si Dr. asin Mrs. Culley man an nagin instrumento sa pagpoon kan Philippine Keswick Conference. Para iyan kadaklan sa mga estudyante kun mayo sinda nin klase sa pag-ultanan kan Pasko asin Bagong Taon. An enot na kumperensya ginibo sa Montalban, sa ibaba kan bangin, kan Disyembre 1931. Si Sandy asin ako an inimbitaran bilang mga parasermon. Nakahiram sinda nin sarong dakulang lona tanganing silungan kan mga babayi. Para sa mga lalaki, may mga silungan na gibo sa kogon. Sarong aga-aga, nagpoon an uran, asin dai gayo napupugolan kan kogon an uran. Si Sandy asin ako ibinutang mi an samuyang mga katre sa ibabaw kan samuyang mga gamit asin nagtukaw kami sa salog, ta duman bakong kasing lipot kan makusog na uran. Mahal na panahon iyan nin pakikipag-iribahan, maski medyo basa!

Kan huri, may komite na binuo asin pinag-chairman ako. Sa tabang kan mga estudyante, inandam mi an lugar. Pinagtusok sa daga an mga sanga nin akasya bilang mga balangkas kan tukawan sa sarong bukas na auditorium sa gilid kan bulod. Dakol sa mga iyan an nagdadahon na pag-abot kan kumperensya. Nag-arkila kami nin duwang “banka” (bangka) tanganing gibohon na balsa sa pagtawid sa salog asin

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

nagkaigwa kami nin mga tolda asin iba pang gamit.

Mga panahon iyan nin dakulang bendisyon sa buhay nin dakol. Nakakakulbag an mga patotoo sa palibot kan kalayo sa huring banggi. Sarong aking babayi, sarong magayon na daraga, an nagsabi sarong banggi, "Nagdigdi ako na may sadiri akong mga ideya para sa buhay ko. Ngunyan, an boot sana kan Dios an gusto kong mangyari." Para saiya, totoong-totoo an himno, "I know not what awaits me, God kindly veils my eyes" (Dai ko aram kun ano an naghahalat sako, mabuot na tinatahoban kan Dios an mga mata ko). Nag-agom siya sa sarong marhay na pastor sa Visayan Islands. Kan mga huring aldaw kan pagsakop kan mga Hapon, nagwara an nagkapira sa saindang mga sundalo. An marhay na babaying idto, kaiba an saiyang duwang aki, mabangis na ginadan kan mga Hapon sa atubangan kan pastor, na nabuhay.

An Montalban sarong magayon na lugar na may halangkaw asin matirik na mga bulod sa magkaduwang gilid kan bangin. Kada banggi, kaogma-ogmang hilingon an rinibong paniki na naglulupad paluwas sa saindang mga kweba asin pababa sa lugad pag-alsom kan aldaw. Sarong aldaw, an sarong grupo nin mga lalaki nagsakat sa bukid. Inabot sinda nin diklom asin na-stranded sinda sa sarong tagdas duman sa itaas sa bilog na banggi. Nahihiling ninda an kampo, kaya pinapadagos mi an sarong dakulang kalayo, ta nakakaulay mi sinda paagi sa pagkurahaw alagad dai mi sinda maabot. Kan 1938, nadara kan baha an lugar na idto, kaya may nahanap na lugar sa sarong hacienda sa mga bulod sa ibaba kan Antipolo. Kaiba digdi an paggamit kan kabtang nin sarong mas dakulang harong sa uma. Ngunyan, an Valley Golf and Country Club an nasa lugar na idto asin harani duman an Faith Academy. Kan 1941, nag-aandam kami para sa saro pang kumperensya duman. Kan udto, mantang nagpapahingalo sa gilid kan bulod, tinanaw ko an lugad pasiring sa Manila asin nag-isip ako kun ano an mangyayari kun mag-abot an gera. Nag-abot nanggad iyan bago pa mi nagibo an kumperensya na idto. An grupo nin trabahador para sa Disyembre 8 na-cancel huli kan bareta manongod sa pagbomba sa Pearl Harbor.

An saro pang gibo kan dekada kan mga taon 1930 iyo an ministeryo sa radyo. Kan Enero 7, 1934, nagpoon si Dr. Paul Culley nin 15-minutos na programa na an apod "Gospel Singers." Iyan, sa pagtubod ko, an enot na programang pang-ebanghelyo sa radyo digdi sa Filipinas. Kan enot, dai tinotogotan kan kompanya kan radyo an ano man na pagwalat, ta natatakot sinda sa maraot na reaksyon kan mga Romano Katoliko. Alagad nakahanap nin paagi si Dr. Culley paagi sa pagpakilala kan lambang himno asin pagsabi kun manongod sa ano iyan. Sa

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

katapusan kan taon na idto, mafufurlough na si Dr. Culley asin hinagad niya ki Dr. Jones na siya an magpadagos kaiyan. Alagad bakong parakanta si Dr. Jones arog ni Dr. Culley, kaya maliwanag niyang sinabi na matao siya nin halipot na mensahe.

Inimbitaran ako ni Dr. Jones na magtao kan mensahe kan Pebrero 24, 1935. Siempre mayo pa akong eksperyensya sa pagtaram sa mikropono—mayo pa nanggad kami nin public address system kaidto. Mayo kaming sadiring radyo na mapagdadangogan sa iba, kaya nerbyosong-nerbyoso ako, asin tibaad iyo an nagkausa nin makolog na hiringhingan asin pakos na boses ko. Alagad dai ako tinogotan ni Dr. Jones na umatras, kaya itinao ko an mensahe na inandam ko manongod sa "True Satisfaction" (Tunay na Kabsuhan).

Pagkaagi nin sarong taon, kan Marso, 1936, kan mabaya na si Dr. Jones sa Filipinas, hinagad niya sako na ako na an mangataman sa programa. Kan panahon na idto, an apod mi na digdi "The Gospel Messengers." Halo-halo an nasyonalidad kan samuyang grupo: si Mrs. Edward Bomm, sarong Amerikana, an soprano; si Miss Josefina Orteza, sarong Filipina, an alto; si Dr. Ho Seng Huang, sarong Intsik, an bass. Nalingawan ko na kun siisay an tenor, alagad sa laog nin nagkapirang panahon, si Henkey Pouw, sarong Indonesian, an pianista. Bago pa iyan naimbento an wire o tape recording, kaya live an lambang programa. Mayo nin pagkakataon na ulitan iyan asin itanos an ano man na sala. Sarong Domingo nin banggi, inabante nin 15 minutos an samuyang programa asin dai kami sinabihan. Swerte ta parati kaming temprano, alagad kan banggi na idto, garo ako nagpapanik kan an quartet relaks na naglaog sarong minuto sana bago mag-on air.

May libreng mga booklet na itinatao sa programang ini, asin nakakapabakod nin boot an simbag kan mga tawo. Sarong babayi an nagsurat na pagal na pagal na siya sa saiyang buhay kaya naisip na niyang gadanon an saiyang sadiri. Kan nadangog niya an quartet na nagkakanta, "All this I have done for thee, What hast thou done for Me?" (Gabos ining ginibo ko para saimo; ano an ginibo mo para Sako?), napukaw siya sa karahayan kan Dios asin sa grasya ni Cristo.

May saro pang babayi na nagsurat manongod sa saiyang mga kasakitan sa saiyang pamilya, kaya hinapot mi kun puede mi siyang bisitahon. Kan nagduman kami, isinaysay niya an bilog niyang istorya asin pinagprobaran mi na itao saiya an pag-aliw kan Kasuratan. Bago kami nagbaya ni Anna, hinapot ko kun puede mi siyang ipag-ampo. Garo nabigla siya nin kadikit, tibaad naisip niya na kaipuhan mi nin altar o arog kaiyan. Sa simpleng mga tataramon, ipinag-ampo ko siya asin isinabi ko sa Kagurangnan an saiyang makamundong

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

kamugtakan asin hinagad ko Saiya na ipamati an Saiyang sadiri na totoo saiya. Mantang nag-aampo ako, nadangog ko siyang naghihibi. Pagkatapos kan pag-ampo, hinilingan niya ako na may luha sa saiyang pisngi asin nagsabi, "Dai pa nanggad sa bilog kong buhay na nakadangog ako nin pag-ampo na arog kaiyan!" Ipinamati sako giraray kaiyan an pribilehiyo na makipag-ulay sa Dios sa pag-ampo. Parati kitang madali na balewalaon an pribilehiyo na iyan. Nag-abot an gera asin nawara an samuyang kontak. Pagkaagi nin mga duwampulong taon, an saro sa mga maestro sa Faith Academy nagdara sa serbisyo kun banggi sa San Juan nin sarong kataraed na nagtutubod. An babayi na ini nagsabi, "Dai mo na ako nagigirumdoman?" Nakakasupog aminon na dai na, alagad iyo palan siya an babayi na kaiba kong nag-ampo. Nagtutubod na siya ki Cristo ngunyan.

An ministeryo sa radyo ipinadagos kan iba kan samuyang furlough hale 1937 sagkod 1938, alagad pagbalik mi, ipinadagos ko giraray iyan sagkod Disyembre 7, 1941. Sa programang idto, nagtaram ako manongod sa Four Freedoms (Apat na Kalayaan) na ipinahayag ni President Roosevelt, alagad ipinag-aplikar ko iyan sa espirituwal na paagi. Sa katapusan, nahiling ko na may mga sarong minuto pa ako, kaya kinua ko an sarong card na ipinadara sako kan sarong misyonero na may lista kan nagkapira sa mga "Fear Nots" (Dai Ka Matakot) kan Kasuratan. Mantang nagtataram ako, an mga Hapon nasa dalan na pasiring sa Pearl Harbor asin kan sunod na aga binomba ninda an mga lugar sa Filipinas. Nawara an kabtang kan samuyang kalayaan, alagad nanodan mi man na dai kita kaipuhan matakot.

An ministeryong iyan sa radyo an nagdara samuya sa saro pang klase nin gibo mantang naglalaog kami sa mga taon 1940. Ugali kan U.S. Fleet sa Far East na magpalipas kan tag-init sa Tsingtao sa China asin kan tag-lipot sa Manila Bay. Sa sarong submarine tender, an USS Canopus, may sarong Kristianong marinero, si Virgil Wemmer. Nadedesmayar siya ta dai siya nakahanap nin simbahan na nagwawalat kan Ebanghelyo asin dai siya makahanap nin Kristianong programa sa saiyang radyo. Natiempohan niya an samuyang programa asin nagsurat siya na gutom siya sa Kristianong pakikipag-iribahan, maski may nagkapirang lalaki na nagtitiripon sa apartment na inarkila kan sarong Chief asin kan saiyang agom sa Manila.

Parati kaming nahahadit para sa mga sundalong Amerikano sa Manila. Dakol an nakadestino sa Manila o duman sa Fort McKinley. Garo mayo nin ginigibo para sa sainda sa espirituwal na paagi. Kan

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

enot na mga taon, an sekretaryo kan YMCA sa Fort McKinley sarong marhay na Kristiano. Alagad puno an samuyang mga kamot kan ibang gibo asin naramdaman mi na an enot mi na responsabilidad iyo an mga Filipino. Paminsan-minsan nakaulay mi an nagkapirang lalaki. Kan samuyang enot na termino, natabangan mi an sarong taga-Navy. Sa sarong watch night service, nagpatotoo siya, "Kaidto naisip ko na an pagka-Kristiano manongod sa tamang mga paniniwala, alagad ngunyan aram ko na an sentro kaiyan iyo an sarong Persona, an Kagurangnan na Jesu-Cristo." Garo naglilipuon siya sa espirituwal bago siya nagbalik sa U.S. Haloy na mi siyang dai nahihiling, alagad naaraman ko kun noarin siya mabaya. Binalot ko an sarong Bagong Tipan na may pangaran niya asin binayaan ko sa barko na saiyang sasakyan. Kan nasa furlough kami, naaraman ko na nasa Moody siya, maski dai pa siya nagsusurat sako. Kan binisita ko siya duman, sinabi niya sako na iyo an Bagong Tipan na idto an nagbalik saiya sa pakikipag-iribahan sa Kagurangnan asin an nagdara saiya sa paglingkod sa Kagurangnan bilang sarong maestro.

Nakipagkita kami ki Virgil Wemmer asin sa nagkapirang lalaki sa apartment ni CPO King. Dai nahaloy, nagdesisyon na maghanap nin ibang lugar na mas halapad para sa pagtiripon. Dakol sa mga lalaki an nagtitiripon sa Army and Navy YMCA sa Walled City, kaya naghagad kami ki Mr. Wightman nin permiso na gamiton an Gospel Hall sa distrito na idto kun Sabado nin banggi. Alagad maski iyan bakong eksaktong angay; an kaipuhan ninda iyo an pamati nin harong. Naisip ko na harayo gayo an samuyang harong asin masakit hanapon, alagad bako iyan an isip kan mga lalaki. Kaya nagpoon duman an regular na pagtiripon kun Sabado nin banggi. An nagkapira nag-aabot nin hapon asin nag-iistar sagkod Domingo nin hapon. Nakakua kami nin permiso na gamiton an sarong bakanteng lote sa likod, kun sain nagbutang sinda nin mga ilaw asin volleyball court.

Sarong lalaki an nagsabi, "Poon kan binayaan ko an samong harong sa States, ini an enot na beses na nakalaog ako sa sarong harong." Saro sa mga parating nag-aabot, si Archuletta, o Archie, sarong dakulang barkada kan samuyang mga aking lalaki. Naghapot siya kun puede siyang magdara nin saro pang lalaki na bakong Kristiano. Dakol na oras kan Sabado nin hapon an ginamit kaiba an lalaking idto, asin garo harani na siyang magdesisyon para ki Cristo. Sa katapusan nagsabi siya, "Dai ko aram kun kakayanon ko! Masakit an buhay sa submarine. Kun puede ko sanang probaran sa

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

laog nin sarong semana o duwa asin hilingon kun paano." Sinigurado ko saiya na dai niya puedeng akoon si Cristo "on approval" (na probaran pa sana) tanganing hilingon kun epektibo. Sinigurado ko saiya na pag inako niya si Cristo, itatao saiya an kaipuhan niyang kusog. Kun nagtubod siya ki Cristo kan huri o dai, dai mi aram.

Saro sa mga lalaking nag-aabot sa samuyang harong si John Tinkle, sarong maigot na Kristiano. Nabistohan niya an Kagurangnan sa Long Beach, California, sa paagi kan ministeryo ni Dawson Trotman kan enot na mga aldaw kan gibo kan Navigators. Sarong maigot na parasaulo kan Kasuratan siya na nakasaulo na nin mga 600 na bersikulo. Maigot man siya na pasauloon an iba. Mantang naghuhugas asin nagpupunas sinda nin pinggan sa kusina, nag-eensayo sinda kan saindang mga bersikulo. Kan huri, an barko ni John pinalubog kan mga Hapon sa labanan sa Java Sea. An iba magsasabi na nalubog siya kaiba an saiyang barko; an saiyang hawak, iyo, alagad an saiyang espiritu nag-uli na tanganing makaiba an Kagurangnan.

Duwang hoben na lalaki sa Army Air Corps (bago pa an USAF) na nakadestino sa Nichols Air Base, Kristiano sa pangaran sana. Si John Bristow asin si Jesse Miller 18 pa sana, nag-iisa asin namomondo sa saindang harong. Sarong Sabado nin banggi, nagduman sinda sa YMCA, na nag-iisip na manood na sana nin sine, maski dai sinda naoogma na gibohon iyan. May sarong marinero na nag-imbitar sa sainda na magduman sa samuyang harong, asin iyan an nagin pagbaliktad kan saindang buhay. Alagad garo nakaraot an mga eksperyensya ni John sa gera sa saiyang espirituwal na buhay, asin nawara an samuyang kontak saiya. Sagkod kan panahon na idto, an isip ni Jesse sa Biblia iyo na sarong libro na dinadara sa simbahan. Dangan nanodan niya na dapat iyan magkaigwa nin mahalagang kabtang sa saiyang buhay. Sa paagi kan mga bendisyon na nakua niya sa samuyang harong, nagdesisyon si Jesse na kun magkaigwa man siya nin sadiring harong, bukas iyan para sa mga sundalo. An istorya kun paano nangyari an desisyon na iyan isasaysay sa sarong huring kapitulo. Nagpapasalamat kami sa Dios para sa mga nabistohan mi kan panahon na idto asin para man sa impluwensya kan mga Kristianong lalaking idto sa samuyang duwang aking lalaki na tin-edyer. Minsan garo binabanat sagkod sa limite an samuyang oras asin kusog. Hanggan noarin pa mi iyan makakaya? Si Sandy asin Maisie Sutherland kaiba mi nin halipot na panahon sa palibot kan Thanksgiving, 1941. Sinabi ni Sandy, "Cyril, dai mo makakaya ining dagan mo. Kaipuhan mong bayaan an saro." Nagkapira sanang

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

aldaw an nakaagi, pagkatapos na nakabalik na sa Palawan an mga Sutherland, inataman kan Kagurangnan an situwasyon na iyan paagi sa pagputok kan gera sa Pacific.

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

CHAPTER 13

Nagtitipon an mga Panganod kan Gera

"Maski magkampo an sarong hukbo laban sako, dai matatakot an puso ko; maski magkaigwa nin gera laban sako, digdi ako magtitiwala." (Psa. 27:3)

Arog kan nasambit sa nakaaging kapitulo, an samuyang ikaduwang furlough hale 1937 sagkod 1938. Kan furlough na ini, pinagprobaran mi na si Leonard asin si Kenneth makaeskwela nin sarong taon sa public school. Digdi sa Filipinas, kami mismo an nagtutukdo sainda gamit an Calvert course. Maski kinaipuhan kaiyan an dakol na oras mi, naramdaman mi na iyo iyan an pinakamarhay na paagi sa saindang pag-adal kan panahon na idto. Kan nagbalik kami digdi, nakalaog sinda sa Bordner High School ta pinaluagan an nagkapirang dating patakaran. Iyan man an nagtao nin paagi na makaeskwela si Rose sa primary school. Saro sa pinakamagayon na nangyari kan furlough na idto iyo an paghiling mi na nabautismohan si Leonard asin si Kenneth sa Elmwood Chapel sa Buffalo, New York, kan Enero 30, 1938.

Bago an samuyang furlough, nakaiba mi na sa gibo si Miss Jeannette Lape hale sa Glendale, California. Nagkaigwa siya nin nagkapirang problema sa salud asin sa ugali, asin tibaad lalong naggrabe iyan kan nawara kami. Sarong Sabado nin aga-aga, nakaresibe kami nin cable hale sa sarong marhay na amiga sa Manila, si Miss Edna Hotchkiss kan ABWE, na si Jeannette nagkaigwa nin nervous breakdown asin dapat siyang ibaba pauli sa pinakamadaling panahon. Nag-alok si Miss Hotchkiss na siya an makaiba saiya, alagad kaipuhan kaiyan nin balik na tiket para saiya. An bilog na gastos mga $1200.00. Tolos kong tinawgan si Mr. Richard Mac Lachlan, editor kan "Voices From the Vineyard" sa New York, asin si Tom Millham kan asembleya na nagrekomenda saiya, asin sinabi ko na an ano man na kuartang magamit ipadara sa huri tanganing ipadara sa Manila. An duwang tugang na ini nakipag-ulay sa iba sa laog kan katapusan kan semana na idto. Sa karahayan asin grasya kan samuyang Kagurangnan, asin sa pagkamapagbigay kan mga tawo kan Kagurangnan, an kaipuhan na kuarta naipadara sa Manila paagi sa cable kan Lunes. Dakulang pabakod iyan sa samuyang pagtubod na mahiling kun gurano kadali na sinimbag kan Dios an samuyang mga pag-ampo. Pagkatapos na nakabawi siya, gustong-gusto ni Miss Lape na magbalik sa Filipinas, alagad an mga tugang sa Los Angeles dai naisip na marhay na irekomenda siya. Nagbalik siya kaiba an ibang grupo nin misyonero, alagad pagkaagi nin nagkapirang taon, napiritan giraray siyang iuli huli kan saiyang helang.

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

Sa saro sa mga biyahe ko kan furlough na idto, nag-ayos ako na bisitahon an Fort Dodge, Iowa. An katuyohan ko iyo na makaulay si Brother Lloyd Walterick, na kaidto nagpapublikar kan “Light and Liberty.” Kaiba an iba, nahahadit ako ta an Voices bihira na asin dai na regular an paglabas. Kinatatakotan na magiging dahelan iyan nin pagbaba kan interes sa misyon. Naogma ako na naaraman na si Brother Walterick kababalik pa sana hale sa pagbisita sa New York kun sain nakipagkita siya sa nagkapirang tugang na may parehong pagmalasakit. Kaiba sainda si Harold Harper, sarong marhay na amigo asin parating nagtatao sa mga misyonero, asin si Charles Bellinger, na saro sa samuyang mga maestro sa missionary school sa Brooklyn. Maski sarong busy na negosyante si Brother Bellinger sa Wall Street, sa laog nin nagkapirang taon siya an nangenot sa bagong ministeryo na ini bilang tulay sa pag-ultanan kan mga misyonero asin kan mga asembleya sa sadiring nasyon. Kan huring mga taon, pagkatapos na inapod na pauli si Brother Bellinger, nabuo an Christian Missions in Many Lands asin kan huri nagkasararo kaiba an grupo hale sa “Voices From the Vineyard” asin sa “Missionary Fund.” An mga misyonero sa bilog na kinaban may dakulang utang na pasasalamat sa dakol na tugang na nagtao kan saindang oras asin kusog sa pagtabang sa gibo kan Kagurangnan sa ibang nasyon.

Nagtitipon an mga panganod kan gera sa Europe, asin nahihiling na an mabangis na mga taktika ni Hitler kan nagbalik kami hale sa furlough kan 1938. Sa biyahe tabok sa Pacific, may sarong bareta manongod sa gera na nagpaisip samuya kun makakaabot pa kami sa samuyang padumanan. An pamangkin ko, si Cyril Weller, inako kan China Inland Mission para maglingkod sa China. Alagad dai siya puedeng makaiba samuya pasiring sa Shanghai huli ta may grupo nin mga babaying daraga na nakabook sa barkong idto. An patakaran kan CIM dai nagtotogot na an mga lalaking soltero kaiba sa parehong barko kan mga babaying soltera kan saindang misyon. May sarong gurang nang misyonero kan CIM na nakabook, si Mr. Henry Ford. Sarong beses, nagsurat siya, na may pagbiro, ki Henry Ford na bantog sa mga kotse, naghahapot kun totoo na an Ford Company matao nin sasakyan sa kapangaran kan saiyang nagpundar. Sinabihan siya na bakong totoo an bareta na iyan. Si Mr. Ford, na halipot an tangkad, sinabihan na duwang sadit na aking lalaki an makaiba man sa saiyang kwarto. An duwang aki (si Len asin si Ken) parehong mas halangkaw saiya!

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

Dai nahaloy, abala na giraray kami sa gibo kan kan 1939 pumutok an gera sa Europe. Nagbabakasyon kami sa Baguio kan 1940 kan sinakop kan mga hukbo kan Alemanya an Holland, Belgium, asin France. Si Henry de Vries, na nagkapirang taon nang naggibo bilang misyonero sa Mindanao, nasa kabilang kabtang kan duplex. Naglalaog siya tanganing magdangog kan mga bareta sa radyo asin nakulbaan gayo, ta huli ta taga-Holland siya, aram niya an dakol sa mga lugar na nasasambit asin may mga paryente siya sa nagkapira sa mga iyan.

Pagkatapos kan paglikas kan mga British hale sa Dunkirk, sa saro sa mga pagbisita ko sa Santol Sanitarium, nakipag-ulay ako sa sarong Amerikanong padi na pasyente duman. Sinabi niya an saiyang paniniwala na an Britain mayo nang paglaom asin magdadaog si Hitler. Sinabi ko na kun hilingon niya an Biblia asin an kasaysayan, maaraman niya na sala siya. Maski sa panahon na ini, an Israel bilang nasyon ibinutang muna kan Dios sa sarong gilid, mga tawo pa man giraray Niya sinda, "ta an minadutdot saindo minadutdot sa niniñong kan Saiyang mata" (Zech. 2:8). An ano man na hadi o nasyon na nagpasakit sa mga Judio, sa katapusan nagdusa huli kaiyan. Tibaad kun si Hitler mas marhay na parapag-adal kan kasaysayan, lalo na kan Biblia, dai kutana siya nadaog nin arog kakasupog.

Sa ikaduwang kabanga kan 1941, dakol na sundalo an nag-aabot sa samuyang harong. Parati may mga lalaki hale sa mga cruiser na nagpopondo sa Manila para sa katapusan kan semana. Naaraman mi na an mga barkong Amerikano na nagtatabok sa Pacific may mga kaiba na nagbabantay huli kan nagdadakulang pagkaanggot sa mga Amerikano sa Japan. Kan kapinonan kan Disyembre 1941, aram mi na nagigin mas masakit para sa mga sundalo na makakua nin pass na magpalipas nin banggi sa luwas. May tolong marhay na Kristiano sa USS Astoria na nagdigdi. An cruiser na ini kan huri pinalubog sa labanan sa Coral Sea asin duwa sa mga lalaking idto an nalubog kaiba an barko. Dai mi naisip kaidto kun gurano kakulang an pag-andam kan America para sa gera sa Pacific kan panahon na idto.

An mas higpit na mga patakaran an nagpugol sa nagkapirang lalaki na makaduman sa samuyang harong kan katapusan kan semana kan Disyembre 6 asin 7. Saro sa mga lalaki, si Ray Harper, nagtatrabaho sa Cavite Navy Yard sa pag-encode nin mga mensahe. May kotse siya na minsan binabayaan niya samuya. Kan Domingo na idto, mantang

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

mabaya na siya, nagsabi siya, “Dadad’on ko an kotse tanganing pagrasahan. Ibabalik ko iyan sa Lunes. Kun may mangyari, mas marhay na digdi iyan.” Dangan, kan naisip niya na tibaad sobra na an saiyang nasabi, nagdalagan siya paluwas na dai sinisimbag an samuyang mga hapot. Dai na siya nanggad nakabalik.

Sa pamahaw kan Lunes nin aga, Disyembre 8, nadangog mi na binomba kan mga Hapon an Pearl Harbor kan mas temprano kan aga na idto (oras sa Manila). Gera an kahulogan kaiyan—gurano kadali kaming maaapektaran? Mantang dinadara ko an mga aki sa eskwelahan, sinabihan ko an mga aking lalaki na tibaad pauuliin na an mga estudyante asin dapat nindang sundoon si Rose sa saiyang eskwelahan asin mag-uli tolos. An iskedyul ko iyo na magduman sa Taytay tanganing magtrabaho kaiba an nagkapirang estudyante sa lugar para sa Philippine Keswick Conference. Huli kan pagputok kan gera, mayo nang kumperensya kaya na-cancel an pagtrabaho. Dai nahaloy, nadangog mi na may mga bomba nang nahulog sa Baguio. Bago mag-udto, mga grupo nin eroplano an nag-atake sa Clark Field, kan mismong oras na nakabalik an mga eroplano hale sa reconnaissance. Nagpapakarga nin gasolina an mga eroplano asin nagkakakan nin pangudto an mga piloto. Kadikit sana an nakalupad bago sinda nasira. An mga bomber naghahalat pa nin order na atakehon an mga base sa Formosa. Nag-isip kami kun ano an nangyari ki Jesse Miller na kaidto nasa Clark. Kan banggi na idto, binomba kan mga Hapon an Nichols Field, asin hale sa bintana kan samuyang kwarto nahihiling mi an mga pagbuto.

Pagkatapos na nasira ninda an kadaklan na eroplano kan U.S., an mga Hapon nag-aabot na masinsin an formasyon, parati mga udto. Hale sa norte, nagliliko sinda pa-kanluran sa ibabaw kan samuyang lugar asin nagbababa tanganing bombahon an mga barko sa Manila Bay asin tabok sa Bay pasiring sa Cavite Navy Yard. Dai gayo epektibo an samuyang anti-aircraft, ta kulang an kusog asin abot kaiyan. Sarong aldaw mantang naghihiling kami, nadangog mi an siyok kan sarong nahuhulog na bala asin nagdapa kami sa daga. Garo sarong anti-aircraft na dai pumutok an nahulog sa kataraed na lote. Kada banggi, kumpletong blackout. Mayo nin garo siguradong aram kun ano an dapat gibohon, alagad an propaganda kan mga Amerikano iyo na may tabang na nasa dalan na. Kaya pakatanga mi na naisip na dai mahaloy mababaliktad an labanan laban sa kaaway.

Harani na an katapusan kan Disyembre, may nag-apod sako sa telepono, sarong dating

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

misyonero kan ABWE, si Capt. Skolfield. Nagbalik siya sa U.S. Navy asin nakadestino sa Cavite kan binomba iyan. Naligtas niya an nagkapirang suplay asin dinara sa sarong apartment sa Manila. Sinabihan niya ako na kumua nin nagkapira sa mga iyan, asin an iba itinao niya sa mga misyonero kan ABWE. Duwa o tolong beses mi pinuno an kotse tanganing ibalyo an nagkapira sa mga iyan sa samuyang harong. An saro sa mga iyan garo sarong 100-libras na sako nin asukar, alagad kan binukasan mi, asin palan.

Marhay na marhay an mga suplay na ini ta binukas mi an samuyang harong sa nagkapirang misyonero na na-stranded sa Manila. An iba paluwas hale sa China asin digdi sana nakaabot. An iba nakasakay sa mga barko pasiring sa India alagad naabotan digdi. Sinabihan sinda na bumaba ta an mga barko mapadagos sa dai aram na padumanan. Nag-alok sinda na magpirma nin release basta makaistar sana sinda sa barko sa sadiri nindang peligro. Dai sinda tinogotan asin naglayag an mga barko kaiba an saindang mga gamit sa bodega kan barko. Pagkatapos kan gera, naaraman ninda na ligtas na nakaabot an saindang mga gamit sa Australia asin nakatago duman. Sa laog nin nagkapirang panahon, 13 kami sa samuyang harong; kaya imbes na mga sundalo, mga misyonero na ini an kaiba mi.

Pagkatapos kan Pasko, an mga hukbong Filipino-Amerikano nag-atras pasiring sa Bataan peninsula. Nag-iiwas sa mga dakulang kalye sa palibot kan Manila, an nagkapirang bus na puno nin sundalo nag-agi harani samuya. An mga tangke nin lana sa Pandacan sinulo tanganing dai makua kan mga Hapon. An mga suplay militar kan U.S. na dai madara sa Bataan ibinukas sa mga Filipino. Nadangog mi na an nagkapirang lalaki nagkua nin sarong dakulang kahon, na an isip ninda mahal an laog kaiyan, alagad naaraman ninda na an laog palan iyo an bangkay nin sarong Amerikano na naghahalat na ipadara. Si President Quezon asin an nagkapirang pangenot kan gobyerno kan Filipinas, kaiba si Gen. MacArthur asin an saiyang staff, nagduman sa Corregidor Island sa entrada kan Manila Bay. An kutang ini ginibo tanganing pugolan asin labanan an mga parasakop hale sa China Sea, alagad kadikit sana an kaya kaiyang labanan hale sa likod.

An Manila ipinahayag na open city kan Enero 1, 1942, tanganing dai madamay an syudad sa labanan asin dai magadan an mga sibilyan. An pagbomba kan mga Hapon

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

kadaklan sa mga target militar. Alagad sa pagbomba ninda sa mga barko sa Pasig River, natamaan ninda an sarong dakulang simbahan kan mga Romano Katoliko. Ginamit iyan nin marhay sa propaganda—an paganong Japan na mayo nin pakimalasakit sa mga Kristianong Filipino! Tibaad an propaganda na ini may koneksyon kan huri sa pagpaluwas sa mga misyonero sa Manila hale sa internment. Kan nag-abot an mga Hapon sa Lingayen Bay, sa norte kan Manila, asin sa Atimonan, sa habagatan kan Manila, an nagkapirang dayuhan nagduman sa mga lugar na sabi lilikasan. An nagkapirang misyonero nagduman sa Baguio, alagad nagdesisyon kami na mas marhay na mag-istar sa samuyang mga harong asin itao sa Kagurangnan an mangyayari.

Kan Enero 2, nahiling mi an sarong trak na puno nin sundalong Hapon na nag-agi sa harani na kanto. Nagdesisyon kami na dai maghiro asin maghalat kun ano an mangyayari. May sarong dating houseboy na nag-abot na may sarong sako nin arina hale sa sarong bodega na ibinukas kan may-ari sa mga Filipino. Dakol na oras an ginamit sa pag-ampo nin magkaibahan bilang sarong grupo kan mga aldaw na idto. An Psalm 46 sarong burabod nin pag-aliw mantang narealisar mi na "an Dios iyo an satong dulogan asin kusog, sarong tabang na pirming harani sa panahon nin kasakitan." Sarong hapon, nahiling mi an sarong trak nin mga Hapon na nagsasakat sa samuyang kalye. Kan nagharani iyan, nagpoon akong maglakaw pasiring sa pinto, na nag-iisip na bilang payo kan harong, ako dapat an enot na mag-atubang sainda. Nagpadagos an trak na dai nagpondo. Sarong banggi, an samuyang Filipinong kataraed sa tabok kan kalye nag-abot na may bareta na nahiling niya kan aldaw na idto an mga Hapon na dating nag-iistar sa kataed na harong asin sinabihan siya ninda na madigdi sinda tanganing kuanon kami. Sinabi niya na magtago ako kaiba niya o magduman sa probinsya, alagad dai praktikal an mga suhestyon na iyan. Sa pagbasa ko, an Jeremiah 15:21 nagin totoong pagpabakod nin boot: "Liligtason taka sa kamot kan mga maraot, asin tutubuson taka sa kamot kan mga mabangis."

An kataed na harong dating inistaran kan sarong Hapon na may agom na Filipina. Nagbalyo sinda duman kan nagbalyo man kami kan 1937 asin mabuot gayo sinda. Kan huri, nagbalyo sinda sa ibang harong asin an saindang lugar inistaran kan sarong grupo nin hoben na lalaking Hapon na nagtatrabaho sa mga bazaar kan Hapon sa syudad. Kada aga, naggigibo sinda nin calisthenics bago magtrabaho. Sa tabok kan San Juan Chapel, may sarong Hapon na nag-arkila nin harong. Dakol an oras niya sa paglibot-libot, na sabi

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

nagduduman sa golf. Duwa sana ini na halimbawa kun paano ibinutang kan mga Hapon an mga militar asin espiya sa mga importanteng lugar.

An samuyang dating kataraed, si Mr. Imamura, itinalaga bilang tulay sa pag-ultanan kan mga pulis na Filipino asin kan mga otoridad militar na Hapon. Kan huring panahon kan pagsakop, nagduman ako saiya tanganing maghagad nin tabang para ki Mrs. Bomm na kinua sarong banggi asin dinara sa Fort Santiago. Mantang naghahalat ako sa saiyang opisina sa luwas, nadangog ko siyang nagtataram nin tipikal na propaganda kan mga Hapon asin nagluya an puso ko. Nagluwas an nagkapirang sarhentong pulis na Filipino asin ipinalaog ako kan receptionist sa saiyang opisina. Mabuot gayo siya, nagsasabi, “An satong mga nasyon nasa gera alagad ika asin ako mag-amigo.” Nagkaigwa pa ako nin ibang okasyon na maghagad kan saiyang tabang, alagad sa saiyang harong na ako nagduduman. Nagduduman ako pagkadiklom sa likod na pinto. Sarong banggi, nagluwas siya sa kusina tanganing makipag-ulay sako, mantang sa saiyang sala, inaatender niya an pinakahalangkaw na heneral na Hapon!

An Santo Tomas University mas haloy an kasaysayan kisa sa Yale o Harvard. An lugar kan unibersidad na ini kan mga Romano Katoliko kinua tanganing gibohon na internment camp. An gabos na dayuhang kaaway dapat magpakilala duman bago mag-Enero 15, kaya hinalat mi an huring aldaw. Nagkarga kami nin duwa o tolong “carretela” (an tipikal na karetang may kabayo sa Filipinas) asin nagbiyahe, na binabayaan an sarong grupo nin mga nagtutubod na naghihibi. Sa Santo Tomas, may mga komiteng Amerikano na binuo tanganing magpadalagan kan kampo sa irarom kan pagbantay kan mga Hapon. Nagpila kami tanganing magpuno nin mga porma manongod sa samuyang mga harong, kotse asin kuarta. Kan naaraman na mga misyonero kami, an Amerikanong nangengenot nagsabi, “Kamong mga misyonero ibabalyo sa ibang lugar ngunyan na aldaw—duman na kamo magpuno kan mga porma.” An totoo, pauuliin na kami bilang mga bilanggo sa harong, kaya mayo nin porma na napuno. Sa paagi na ini, an samuyang kotse saro sa kadikit na dai kinua. Kan huri, huli ta dai mi iyan magamit, ipinabakal mi an baterya asin mga goma. Dangan may gustong magbakal kan kotse. Nagdara sinda nin mga goma asin sarong banggi tinulak mi iyan nin duwang kanto pasiring sa sarong kataraed na harong. Pagkatapos mi iyan naipalaog sa ibang garahe, nag-agi an sarong patrol car kan mga Hapon!

Mantang naghahalat sa Santo Tomas kan aldaw na idto, inapod ako sa sarong opisina

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

kun sain hinapot ako ninda manongod sa nagkapira na dai pa nagsusuko. Nakaginhawa ako ta dai ko aram kun sain sinda. Nagkaigwa ako nin pagkakataon na hilingon an lista kan mga misyonero na tinipon kan mga Hapon. Garo kumpleto iyan asin nabigla ako na an nakalista samuya "Plymouth Brethren," ta dai mi ginagamit an terminong iyan para sa samuyang sadiri. Naisip ko na medyo ngangaya na maski sarong beses sa laog kan pagsakop, dai hinagad kan mga Hapon na hilingon man sana an samuyang mga pasaporte.

Kan parehong hapon, an gabos na misyonero, Romano Katoliko asin Protestante, inapod na magtiripon tanganing magdangog nin sarong talumpati nin propaganda. Sinabihan kami manongod sa pagkamapagbuot kan mga Hapon, na nagdigdi sinda sa Filipinas na pareho an katuyohan sa samuya, tanganing tabangan an mga Filipino. Pauuliin kami sa samuyang mga harong o institusyon asin tatawan nin mga instruksyon. Totogotan sana kaming magluwas para sa mga serbisyong relihiyoso, para sa pagpadoktor asin sa kaipuhan na pamamakal. Kaipuhan mi magreport sa "Religious Section" kan Hukbo kan Hapon na maaako nin responsabilidad para samuya. Kan huri, tinawan kami nin sarong pulang armband na may karakter na Hapon na nagpapahiling na mga dayuhang kaaway kami. Saro para sa lambang pamilya, na sulogon kun magluwas kami sa samuyang harong. Dai nahaloy, nagin bendisyon an mga iyan. Aram na kan mga Filipino na bako kaming mga Aleman. Kaya dai na kaipuhan magtawad sa merkado ta tolos kaming tinatawan kan pinakamarhay na presyo. May dagdag na ibinubutang sa samuyang basket, asin sa sarong okasyon man lamang, may kuarta na hinay-hinay na ibinutang sa kamot ko kan sarong dai bistong nagtao.

Kaya kan parehong banggi, nasa harong na giraray kami. An mga nagtutubod sa San Juan nag-ogma sa samuyang tolos na pagkapaluwas. Ipinaagid ninda iyan sa pagkapaluwas ni Pedro hale sa bilanggoan! Napaluwas kami na mayo nin pinirmahan na pahayag o ipinangako. An iba bakong arog kaswerte. An nagkapirang pangenot kan mga denominasyon inapod kan Religious Section asin pinag-order na pirmahan an sarong andam nang pahayag. An nagkapirang pangenot, kadaklan liberal an pagmansay sa teolohiya, nagpirma. Alagad an nagkapira, arog ni Mr. Fonger kan American Bible Society, ni Mr. Ed Bomm, asin ni Dr. Santiago Cruspero (sarong Filipino) kan ABWE, dai nagkompromiso kan saindang Kristianong patotoo. An mga Amerikanong idto ibinilanggo sa Fort

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

Santiago, na bantog sa kakulangan asin pagtortyur. An mga opisyal hale sa Religious Section nagbibisita sa nagkapirang simbahan tanganing dangogon an mga sermon kun Domingo. Huli ta mas sadit kaming grupo asin nasa suburb kami sa San Juan, naligtas kami sa arog kaiyan na mga pagbisita.

Saro sa mga Baptist na misyonero an nagadan huli sa helang sa Baguio Camp, kaya an simbahan na saiyang pinag-pastor sa Manila naggibo nin memorial service. Sagkod sa huring minuto, naglalaom sinda na mapaluwas si Mr. Bomm para kaiyan. Kaya kan maliwanag na dai siya makakaabot, hinagad ninda sako na ako an magsalida. Makangangaya an pagtabang kan Kagurangnan sa pagtao nin angay na mensahe maski halipot an panahon. Sa saro pang okasyon duman, kan magtitindog na ako tanganing magwalat, may naglaog na nagkapirang opisyal na Hapon. Dai nahaloy, inapod ako sa Religious Section asin hinapot ako kan hepe duman kun gusto kong ma-repatriate. Naisip ko na kaiba kutana an pamilya, alagad mayo nin nasambit manongod sainda. Dai ko inako an alok na ini, ta may iba pang na-stranded digdi huli kan gera. Sinda an dapat enoton, asin an nagkapira nakaduman sa Shanghai tanganing magsakay sa barkong panlikas, an S. S. Gripsholm. Kan naaraman na taga-British Columbia ako, sinabi sako kan hepe na sa Fraser River valley kan probinsyang idto siya nagdakula.

Kada semana, kaipuhan mi magpadara nin report kan samuyang mga gibo —kun anong mga serbisyo an inatender mi asin iba pa. Kun nagtukdo kami nin klase o nagwalat, kaipuhan mi itao an tema kan samuyang mensahe. Sarong semana, pinadad'an ninda ako nin surat, na nagsasabi na nagwalat ako sa sarong Domingo asin naghahagad nin kopya kan sermon ko. Bakong ugali ko na isurat an mga sermon ko, balangkas sana. Huli ta sa Tagalog ako nagwalat, tinype ko an mensahe ko sa Tagalog, na halos sigurado na dai ninda iyan masasabotan! Dai nahaloy, may saro pang hagad para sa kopya kan sermon ko asin "kun sa Tagalog ka nagwalat, magpadara tabi nin paliwanag sa Ingles." Huli ta gustong-gusto nindang basahon an mensahe ko, nagdesisyon ako na maliwanag na ipahiling sainda an dalan nin kaligtasan.

Kan panahon na idto, nag-iimbitar sinda nin iba-ibang Filipinong parawalat na magtao nin halipot na mensahe sa radyo kun Domingo nin aga. Siempre, hinahagad ninda na sinda muna an maga-aprobar kan mensahe bago iyan iluwas sa ere. Hinagad ninda

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

ki Dr. Cruspero na magtao nin mensahe alagad dai inako an saiyang enot na manuskrito. Nakakangirit sako na si Dr. Cruspero naghagad kan sakong konseho, ako na sarong dayuhang kaaway. Gusto niyang gamiton an pagkakataon alagad dai ikompromiso an saiyang paninindogan para ki Cristo. Hiniling mi an manuskrito asin ginibohan mi nin nagkapirang pagbabago. Sa sarong lugar, nasambit niya an Empire State Building sa sarong ilustrasyon. Imbes, sinalidahan mi iyan nin sarong halangkaw na building sa Manila. An saiyang binagong mensahe inako.

An mga serbisyo nagpadagos sa San Juan Chapel nin regular, apwera ta mayo nin mga serbisyo kun banggi. Siempre, an arog kan mga pagtiripon sa luwas o mga klase kan mga aki sa luwas dai tinotogotan, asin dai man an pagpaheras nin literatura. May suplay kami nin literatura. Huli ta kulang an papel o ano man na suplay, ipinabakal mi ini bilang basurang papel. Siguradong ginamit iyan sa pagbalot o paggibo nin supot sa mga merkado. Kaya huli ta kulang na kulang an mababasa, naglaom kami na babasahon man kan mga tawo maski an arog kaiyan na pambalot.

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

CHAPTER 14

An Pagsakop kan mga Hapon

"Kaya daw kan Dios na mag-andam nin lamesa sa kaparangan?" (Psa. 78:19)

"Nag-aandam Ka nin lamesa sa atubangan ko sa presensya kan mga kaaway ko." (Psa. 23:5)

Bago naglaog an mga Hapon sa Manila, nakapadara kami nin cable sa mga tugang sa New York na nagpapaaram na marhay kami kaidto. Mayo na sinda nin ibang bareta manongod samuya sagkod Enero 1943, kan an mga linikas sa S.S. Gripsholm an nagpaabot nin bareta manongod samuya. Masakit na panahon iyan para sa samuyang mga namomotan, lalo na sa ina asin ama ni Anna. Sarong aldaw, an isip ninda nagadan na an saiyang ina. An doktor (sarong marhay na Kristiano) hale sa tabok kan kalye nag-isip na huri na siya sagkod na napansin niya an sarong sadit na paghiro. Nabuhay niya giraray siya alagad sinabi niya na an pinakamarhay na bulong iyo an sarong surat hale sa Manila. An tolong tugang na babayi ni Anna nagpadara nin halipot na mga nota paagi sa Red Cross kan huring kabtang kan 1944, alagad dai iyan naresibe sagkod pagkatapos kan samuyang paglaya.

Sa laog nin halos tolo asin kabangang taon, mayo kaming surat apwera sa saro hale sa Echoes of Service sa Bath. Sa ano man na dahelan, an mga surat hale sa Britain garo nakakaabot, ta an saro sa samuyang kapwa trabahador hale duman nakaresibe nin nagkapirang surat. Siempre, an kahulogan kaini napugotan kami sa samuyang dating mga burabod nin suplay ta mayo nin regalo na nakakaabot samuya. Kan enot na mga aldaw, an nagkapira sa mga nasa internment camp tinatawan nin mga pakete nin kakanon hale sa Red Cross, alagad dai iyan itinatao samuya na nasa luwas; sabi, bukas man kuno samuya an mga merkado digdi!

Paano itinao kan Dios an samuyang mga kaipuhan kan panahon na nag-iistar kami sa samuyang sadiring harong bilang mga bilanggo sa harong? An nagkapirang tawo digdi nagtao samuya nin mga regalo, parati kakanon. An mga nagtutubod mismo nagdudusa, alagad nagtatao pa man giraray sinda samuya. Paminsan-minsan, may mga regalo hale sa mga dai mi bisto kaidto. Nakapagpabakal man kami nin nagkapirang gamit. Siempre, kaipuhan na dai iyan maaraman kan mga Hapon, alagad naipabakal mi an samuyang kotse asin piano asin iba pang gamit. Dangan an nagkapirang Intsik nag-alok na pautangon kami nin kuarta na mayo nin interes sagkod pagkatapos kan gera. Para sa sainda, marhay iyan ta garo iyan sarong

pamuhunan na babayadan sa marhay na kuarta. Mayo sinda nin tiwala sa kuarta kan mga Hapon, na inaapod na "Mickey Mouse Money." An nagkapira sa sainda dai na nag-ako nin bayad pagkatapos kan gera.

Siempre, gusto man maaraman kan mga Hapon kun hale sain an samuyang kakanon asin kuarta. An mga Filipino na nagtatabang samuya pagdududahan na nagtatabang sa kaaway. Sarong hapon, sarong opisyal na Hapon asin sarong sundalo kaiba an sarong pulis na Filipino an nagbisita samuya. Swerte ta gabos kami nasa harong kaidto. Maliwanag na gusto nindang maaraman kun siisay an nagtatabang samuya. Nakadagdag sa saindang prestihiyo na makipag-ulay paagi sa sarong interpreter. Nagpoon sinda sa paghapot sa Tagalog, na dapat ihapot samuya kan Filipino sa Ingles. Pinahupa ko an saindang kaimbong paagi sa pagsimbag sa pulis sa Tagalog. Nagkurahaw sinda, "Oh, nagtataram ka nin Tagalog!" Bakong diplomatiko kun sinabi ko na tibaad mas marhay pa an pagtaram ko kaiyan kisa sainda. Hinapot ninda kun paano kami nabubuhay. Itinukdo ko an samuyang hardin kun sain nagtanom kami nin kamote asin kalabasa, asin iba pa. An totoo, dai iyan gayo nagbubunga, alagad naisip ko na dai na kaipuhan idugang an impormasyon na iyan. Maliwanag na kulang pa iyan, kaya naghapot sinda, "Ano pa?" Sinabi ko na an nagkapira sa samuyang mga miembro an nagtatabang samuya. Andam na an mga lapis asin papel—"Oh, siisay sinda?" "Ay, dai ko masasabi saindo an gabos nindang pangaran—dakol sinda." "Gurano an itinatao ninda saimo?" Ginamit an oras sa pagsaysay kun paano an iba-iba (mayo nin pangaran, siempre) nagtatao nin nagkapirang puso nin mais, kadikit na bugas, o tibaad nagkapirang itlog. Dai ko na sinabi sainda na an samuyang kataraed na Hapon minsan nagpadara samuya nin sarong pakete nin mga kakanon! Sa katapusan, nagin maliwanag na dai ako matao sainda nin ano man na espesipikong impormasyon. Mantang nagbabaya sinda, kinua ko an sarong Bagong Tipan sa Hapon na ipinadara samuya haloy na. Ipinaliwanag ko sa opisyal na haloy na ini sako, asin huli ta dai ko iyan mabasa, maoogma ako kun saiya na iyan. Maliwanag na nabisto niya kun ano iyan asin may sinabi siya sa Hapon sa saiyang mga kaiba na garo ikinangirit ninda. Parati kong naiisip kun ano an nangyari sa Bagong Tipan na idto. Itinao mi na sana iyan sa Kagurangnan.

Sa dakol na paagi, kaipuhan mi na gumibo nin paagi sa kun ano an igwa. Nagkapirang taga-Navy an dating nagbubutang nin ekstrang puting uniporme sa samuyang harong. Itinago mi an mga iyan sa

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

lugar sa irarom kan atop tanganing dai makua kan mga Hapon. Sa paglihis kan panahon, ginibo an mga iyan na gubing na magagamit mi. An shorts imbes na halabang pantalon an saro sa mga paagi nin pagtipid.

Dai nahaloy, mayo nang arina nin trigo na mabakal. An arina nin bugas o kamoteng kahoy dai nagrereaksyon sa lebadura sa parehong paagi. Nakakakua kami nin lebadura ta an nagkapirang brewery naggagana pa. May gilingan kami nin mais, na ginagamit sa paggibo nin giniling na mais asin arina nin bugas. Ginamit iyan ni Len asin ni Ken sa paggibo nin peanut butter asin ipinapabakal ninda. Kada banggi, nagkukudkod kami nin niyog asin pinipiga tanganing makua an gata. An natatada pagkatapos pigaon pinipirito na may asukar, asin iyan nagdudugang nin namit asin sustansya sa mga lugaw asin puding. Huli ta naramdaman mi na importante na makainom si Rose nin gatas, nagbabakal kami nin gatas nin karabaw (water buffalo) sa sarong aking lalaki kada aga. Dinudugangan niya an saiyang ganansya paagi sa pagbutang nin tubig sa gatas.

May sarong kahon sa likod kan sakong bisikleta, sa syudad kan Manila ako nagmemerkado. Kan nagaraw an mga goma, an mga Filipino nag-imbento nin goma hale sa gilid kan mga lumang goma nin kotse.

An gabos na radyo inapod para inspeksyonon asin baguhon tanganing dai na makakua nin short-wave. An samuyang harong napapalibotan nin mga baging para sa lindong. Nagbugkos kami nin alambre sa palibot kan harong kaiba kan mga baging. An sarong halipot na puro nakaluwas sa sarong litik sa dingding. Kada banggi, ikinokonekta ini nin sarong halipot na alambre sa samuyang radyo. Kadaklan na banggi sa alas 10 p.m., nakakakua kami nin programang bareta sa Ingles hale sa Free China. Sa paagi na ini, aram mi an progreso kan gera. Dai mapagkatiwalaan an mga programa kan Hapon. Parati an isip mi na an baliktad kan sinasabi ninda an totoo. An peryodiko sa Tagalog an pangaran “Taliba” (Sentinel). An mga aking parapabakal nin peryodiko nagkukurahaw, “Taliba! Balitang baligtad” (Sentinel! Baliktad na bareta).

Saro sa mga parabakal ni Len nin peanut butter sarong dating radioman. May itinago siyang shortwave sa saiyang harong. An kabuuan kan importanteng bareta tinatype sa saditong pidaso nin manipis na onionskin na papel. Kun nagdadara si Len nin peanut butter, nag-uuli siya na may saro sa mga papel nin bareta na itinago sa manibela kan saiyang bisikleta. Sarong aga, mantang pasiring siya duman, pinapondo siya kan sarong amigo na may bareta na an mga Hapon

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

linusob an harong kan radioman, nakua an saiyang shortwave, asin dinara siya sa Fort Santiago. Maliwanag na binantayan ninda iyan nin haloy asin kinukua ninda an mga tawong nagbisita sa harong na idto. Maliwanag na nasa lista ninda si Len, kaya sa laog nin nagkapirang panahon nagtago siya. Hinapot kan military police an sarong bisto ni Len kun sain an saiyang harong, alagad nagsabi siya na dai niya aram.

Saro sa mga paglibang kan mga aldaw na idto iyo an sarong amo na itinao ki Len. Dinara iyan hale sa Bataan kan sarong nakaluwas duman. Pinag-ogma kami kaiyan nin oras-oras, apwera kun nakakawara iyan asin garo naoogma na dai madakop giraray. Matiyaga iyan na magtrabaho nin oras-oras sa ano man na buhol tanganing makaluwas. May mga aking lalaki na nag-aagi tanganing tuksohon iyan, na maingat na nag-iistar sa harayo sa abot kan tali kan amo. Sarong aldaw, mantang naglulukso iyan sa mga paratukso, napugtak an tali! Nagdalagan an mga aki sa makangangayang kadalion! An sarong parabakal nin prutas nag-aagi sa garo turog na amo, alagad pagtalikod niya, kulang na siya nin sarong saging. Ipinahiram ni Len an saiyang amo sa sarong amigo nin nagkapirang aldaw. Mantang mayo iyan, nag-apod an sarong kataraed na an amo ni Len nasa saindang lote. Bako iyan an ki Len alagad sarong kaagid gayo, kaya duwa na an samuyang magkaagid na amo. Makamundo, an ikaduwang ini nagkaigwa nin maagang katapusan. Napaikot an tali sa saiyang liog kaya kan naglukso siya, iyo na an saiyang kagadanan.

Minsan an mga aking lalaki nagbibisita sa mga amigo sa kataraed kun banggi. Sarong banggi, si Len pinapondo kan nagkapirang Hapon asin pinag-order na magreport sa saindang opisina kan sunod na aga. An mga Hapon dai gayo naglalakaw kun banggi, asin kun naglalakaw man, pirmi sindang grupo. Tibaad peligroso gayo para sa saro o duwa sana! Dai ako nakaiba ki Len, ta kaipuhan kong magreport sa Religious Section kan parehong aga. Si Anna an nakaiba saiya asin sinabihan ko sinda na dai magtao nin ano man na impormasyon, simbagon sana an mga hapot. Kan hinapot kun taano siya naglalakaw-lakaw kun banggi, sinabi ni Len na nagluwas siya para magehersisyo nin kadikit bago magturog. Kan hiniling an saiyang rekord, napansin ninda na British siya alagad namundag sa Filipinas. “Pirang beses ka nang nakaduman sa Britain?” Sinabi ni Len na dai pa siya nanggad nakaduman sa Britain. Dai ninda hinapot manongod sa pagduman sa U.S. o Canada, asin garo

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

dai nanggad ninda iyan naisip. Sinabihan ninda siya na mag-uli—marhay an mag-ehersisyo alagad dai iyan gibohon kun banggi ta dakol na maraot na tawo sa palibot. An paglibre na iyan siguradong simbag sa pag-ampo.

Saro sa samuyang mga amigo na dati kong estudyante sa Biblia, si Mr. Max Atienza, nagsabi sako na may mga kontak siya sa mga gerilya. Kun tatawan ko siya nin lista kan mga sundalong bisto mi, hihingoahon niyang makakua nin impormasyon kun sain sinda ngunyan. Mayo kaming aram manongod sa kadaklan sainda. May nadangog kami manongod ki Virgil Wemmer. Sarong hapon, mantang ibinabalik kan samuyang labandera an samuyang malinig na gubing, duwang hoben na babayi an nag-abot sa pinto. Kan inimbitaran ko sindang maglaog, garo ayaw nindang sabihon an saindang katuyohan sagkod na nakabaya an labandera. Dangan sinabi ninda sako na nagtatrabaho sinda para sa mga Hapon sa sarong repair shop nin kotse sa Manila; may nagkapirang Amerikanong bilanggo nin gera na nagtatrabaho man duman. Itinao ninda sako an sarong sadit na nota hale ki Virgil. Hinapot ko kun puede nindang palusoton an ano man para saiya asin sa saro pang lalaki na nasambit niya. Hihingoahon ninda an nagkapirang saditong pakete. Dai sinda tinotogotan na makipag-ulay sa mga POW, alagad an sarong kaiba nindang trabahador nagbabaya nin ano man sa CR asin nagsisinyas ki Virgil na maglaog pagluwas niya.

Sa ultanan kaiyan, sinabi ni Max Atienza na an saro sa saiyang mga kontak nadakop kan Kempetai (pulis na Hapon), kaya dai niya aram kun makakakua pa kami nin bareta. Alagad pagkaagi nin nagkapirang panahon, an lista na tinype ko ibinalik na may mga nota manongod sa kadaklan sa mga lalaki. Si Jesse Miller kaidto nagtatrabaho sa pagtugdok nin sarong airfield sa habagatan kan Manila. Kan huri, dinara siya sa Japan asin nagtrabaho duman sagkod napaluwas pagkatapos kan VJ Day kan Agosto 1945. Si Ray Harper nasa Puerto Princesa sa Palawan. Duman, an nagkapirang bilanggo pinili na ipadara sa Japan asin an iba mag-iistar sa Palawan. Si Ray kaiba kan mga huri, alagad nakipagbalyo siya sa sarong lalaki na nag-iisip na mas ligtas an mag-istar sa Palawan. An nagkapirang barko na nagdadara nin mga bilanggo pasiring sa Japan tinorpedo kan mga submarine kan U.S. na dai aram na may mga Amerikano sa laog. Si George Wightman, aki kan samuyang kapwa misyonero, kaiba sa mga nagadan sa paagi na ini. Ligtas na nakaabot si Ray sa Japan asin kan huri napaluwas duman pagkatapos kan VJ Day. An mga bilanggo na

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

nag-istar sa Palawan, kan harani na an paglaya, tinipon sa sarong kweba asin pinagmasaker kan mga Hapon.

Aram mi an mga gibo kan mga gerilya. Bakong sana laban sa mga Hapon kundi laban man sa mga Filipino na nakipagtabangan sa sainda. An mga huri parati pinapatanidan na umondong o magdusa sa bunga kaiyan. Mga duwampulo kan arog kaiyan an ginadan kan mga gerilya sa San Juan sana. An saro sa sainda nag-iistar duwang kanto hale samuya asin an saiyang agom minsan nagpadara samuya nin kakanon. Sarong aldaw, nahiling ko an sarong Amerikano na nakasakay sa kabayo na naglaog sa San Juan. May mga panahon na an sarong gerilya nagharani sa sarong lalaki sa sentro kan Manila, binaril siya sa liwanag kan aldaw, dangan nawara sa kadaklan nin tawo. Kan kapinonan kan 1944, nakahiling kami nin sarong gamit na gamit nang kopya kan LIFE magazine asin nakakua man nin sarong peryodiko hale sa sarong sadit na banwa. Mayo kaming bisto sa sadit na lugar na idto alagad binasa mi an bilog na peryodiko. An mga presyo sa mga anunsyo, an mga pahayag nin pagkamundag, kasal, asin kagadanan, gabos nagtao samuya nin kadikit na ideya kan buhay sa panahon nin gera sa U.S. Sa kadaklan kan arog kaiyan na mga gamit na dinara kan mga submarine kan U.S., nakatatak an bantog na mga tataramon ni MacArthur, “I shall return” (Mabalik ako). Arog kan paglaom kan mga Filipino na pinukaw asin pinadagos kan pangakong ini, iyo man an pag-ogma kan samuyang mga puso sa pangako kan Saro na mas dakula, “Mabalik Ako giraray.”

Alagad mga aldaw iyan na nanodan mi na magin mapagduda asin maingat gayo. Mas marhay na dai magpahiling kan saimong isip apwera sa pinakaharaning mga amigo. Kaya nag-aalangan kami na ipaheras an marhay na bareta manongod sa gera na nakakaabot samuya. Dai kami nanggad sigurado kun siisay an totoong mapagkakatiwalaan mi.

Huli kan grabeng kakulangan, dakulang dagdag an nangyari sa pagnakaw asin iba pang krimen. An mga aki kinakapkap an lapok sa kanal para sa mga arog kan lansang, tornilyo asin bolts. Pagkahugas, puede iyan ipabakal sa mga flea market. Nanodan kan mga tawo na bantayan an saindang labada sa sampayan tanganing dai mawara. An sarong kawayan na ipinalusot sa bintanang may rehas sarong paagi nin pagkua kan mga gubing na dai nakabugkos. Kun banggi, may mga lalaki na nagsasakat sa mga poste tanganing putolon an alambre nin kuryente. Sa samuyang lugar, nagbuo sinda nin grupo nin mga vigilante. Kun may ano man na pagduda na may kawatan, magtutunog an alarma asin an gabos

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

magbubukas kan saindang mga ilaw mantang an mga lalaki nagluluwas na may dara na "bolo" (machete) asin flashlight. Tolos na nagbaba an krimen sa samuyang distrito. An saro sa samuyang mga misyonero hale sa China na nag-iistar harani inagawan nin pitaka sarong aldaw.

Gabos ini kaibahan nin kamugtakan bago an gera kan kadikit sana an krimen. Dati binabayaan mi an samuyang harong na mayo nin tawo, bukas an bilog na ibaba, asin mayo nin nakukua. An mga hold-up asin pag-agaw nin pitaka bihira, alagad binago iyan gabos kan gera.

An mga Sutherland nakabalik sa Palawan bago pumutok an gera. Mayo kaming bareta manongod sainda sagkod pagkatapos kan gera. Binayaan ninda an saindang harong sa Brookes Point asin nagdulog sa mga bulod. Dai sinda nakapagsuko bago an deadline huli ta mayo nin mga Hapon sa palibot na mapagsusukoan ninda. Kaya napiritan sindang magbalyo-balyo nin lugar asin paminsan-minsan maglusot sa Brookes Point kun may kaipuhan sinda duman. Dakol na beses sindang inatake nin malaria, na nagkakalat sa mga lugar na idto. Kan 1944, nakabistohan ninda an nagkapirang taga-U.S. Navy hale sa sarong submarine na nasira sa mga dagat na idto. An mga lalaking ini tinabangan kan mga gerilya asin nakakontak sa headquarters sa Australia.

Kan panahon man na idto, an saindang sadit na aking lalaki, si Alastair, may sadiring pag-ampo kada banggi. Kan pinilit kan saiyang Tatay, sinabi ni Alastair na hinahagad niya sa Dios na magpadara nin submarine tanganing kuanon sinda duman. Dai iyan naisip kan saiyang mga magurang. Sinabihan sinda kan mga taga-navy na may submarine na inorder na kuanon sinda sarong banggi asin inimbitaran ninda an mga Sutherland na makaiba. Kaogma-ogma kan, mayo nin sapatos asin gisi-gisi an gubing, nagtindog sinda sa asero na deck kan submarine na idto. Sinimbag an mga pag-ampo ni Alastair. Sa headquarters ni MacArthur, maski luya pa siya, hinapot-hapot si Sandy para sa gabos na impormasyon na maitatao niya. Tinogotan sinda na magsurat sa saindang mga namomotan sa Scotland alagad pinagbawal na sabihon kun paano sinda nakaabot sa Australia. An iba pang amigong misyonero hale sa Mindanao kinua man sa parehong paagi.

Sa isla nin Panay, may sarong grupo nin Baptist na misyonero na

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

nagtago sa mga bulod asin kadlagan kan islang idto. Maski may mga sundalong Hapon na harani sa iba-ibang okasyon, kan Disyembre 1943 sana ninda nahanap an tagoan. Bago an Pasko, an mga misyonerong ini asin an iba pang nagdulog kaiba ninda ginadan kan mga sundalong Hapon.

Maski may mga kasakitan, nakakakua kami nin bareta manongod sa progreso kan gera, lalo na sa Europe. Sarong aga, mantang nagbibisikleta ako pasiring sa syudad tanganing magmerkado, may sarong dai bistong Filipino na nagpahampang sako. Ogmang-ogma siya sa bareta na ipinaheras niya na an Italy nadaog na kan mga Allied power. Kan Hunyo 1944, nadangog ko sa bareta hale sa Kunming an manongod sa paglunsad sa Normandy. Maski pasado alas diyes na kan banggi, napiritan akong maglibot sa nagkapira sa samuyang mga amigong misyonero sa kataraed tanganing ipaheras an marhay na bareta.

Ramdam mi man na dai marhay an nangyayari sa mga Hapon, maski may saindang propaganda. May mga tanda nin nagdadakulang tensyon. Sarong pagbaliktad an pagkua kan mga Amerikano sa Saipan. Mabutang iyan nin air base na abot na kan mismong Japan. Sinundan iyan nin grabeng pagkadaog kan saindang Navy sa mga dagat kan Filipinas. Para samuya, madali an pagtaas kan mga presyo. An sarong sako nin bugas nagkagastos samuya nin labi sa pitong gatos na piso. Siguradong lalo pang tataas an presyo. Alagad an samuyang tiwala nasa Kagurangnan asin sa sobra-sobrang dakula asin mahal na mga pangako kan Saiyang Tataramon.

Kan kapinonan kan pagsakop, an saro sa mga Filipinong elder naghapot kun dapat mi nang ipondo an pagbayad sa daga kan kapilya. Huli ta aram ko na igwa nin kaigo na pondo para sa sunod na bayad, sinabi ko na dapat ipadagos mi iyan mantang itinatao kan Kagurangnan an samuyang kaipuhan para kaiyan. An dating may-ari iyo an agom nin sarong hukom kan Supreme Court, asin nabigla siya na kaya pa kan kongregasyon na ipadagos an saindang pagbayad. An saiyang iba pang mga nautangan nagpondo na sa pagbayad. Sarong pagkakataon iyan para sa mga elder na magpatotoo manongod sa karahayan asin kapangyarihan kan Dios maski sa mga masakit na kamugtakan. Kan huri, nag-ulay ako sa sarong Kristianong Intsik na negosyante kun puede niyang iabante an kuarta tanganing bayadan an mortgage. An asembleya mapirma nin nota na mababayadan ninda kun kaya na ninda, lalo na pagkatapos kan paglaya.

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

Nag-ako siya sa kasunduan na ini asin may nagkapirang bayad na naitao saiya, alagad pagkatapos kan paglaya, pinara niya an natatadang utang bilang saiyang regalo sa kapilya.

Kaya daw kan Dios? Iyo, kaya nanggad Niya! "Ngunyan sa Saiya na kayang gumibo nin sobra-sobra pa sa gabos na hinahagad o naiisip ta, susog sa kapangyarihan na naggigibo sa laog ta, sa Saiya an kamurawayan sa simbahan paagi ki Cristo Jesus sa gabos na henerasyon, sagkod sa kasagkoran. Amen" (Eph. 3:20-21).

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

CHAPTER 15

An Buhay sa Sarong Internment Camp

"Magkontento kamo sa kun ano an igwa nindo: ta sinabi Niya, Dai taka nanggad babayaan, ni pababayaan." (Heb. 13:5)

Sarong hapon kan Hulyo 1944, mantang may kataraed na misyonero na nagbibisita samuya, nahiling mi an nagkapirang opisyal na Hapon na nagduduman sa harong kan saro pang misyonero. An samuyang bisita nagdali-dali na nagbaya sa likod na dalan tanganing nasa harong siya kun bisitahon man siya ninda. Dai nahaloy, an mga bisitang dai mi gusto nasa samuyang pinto na. Pinag-order kami ninda na magtindog kaming gabos sa atubangan ninda mantang binabasa ninda an sarong proklamasyon, enot sa Hapon, dangan sa Ingles. An laog kaiyan iyo na dai na ninda masisigurado an samuyang kaligtasan huli kan kaguluhan sa palibot. Kaya para sa samuyang sadiring proteksyon, ibubutang kami sa sarong internment camp. Duman tatawan kami nin "protective custody" (proteksyon na pagbantay), sarong malumay na tataramon na tolos mi nasabotan. Kaipuhan mi na andam na sa alas nuebe kan sunod na aga na may sarong maleta lambang saro para sa samuyang gubing—an gabos na iba pa itatao kuno! Nagreklamo si Anna na huli ta may helang an samuyang aking babayi, dai nanggad mi kayang mag-andam sa halipot na panahon. Alagad umondong siya sa pagreklamo kan iwinagayway kan opisyal na Hapon an saiyang tudlo sa atubangan kan saiyang dungo asin nagsabi, "Mag-andam ka sa aga o kun bako..." Mas marhay na saiya na an huring tataramon sa arog kaiyan na kamugtakan.

Pagkabaya ninda, pinadad'an nin bareta an mga tugang sa San Juan. Dakol sinda na nag-abot tanganing magtabang samuya. An samuyang mga gamit, kasangkapan, asin mga libro tolos na dinara sa saindang mga harong tanganing ingatan. Pupuraon kutana ninda an bilog na harong; alagad huli ta dai kami dapat magkua nin ano man, pinakiusapan ko sinda na magbaya nin nagkapirang kasangkapan sa harong. Sa paagi na ini, an kadaklan sa samuyang personal na gamit ligtas na naibalik samuya pagkatapos na nakalaya kami. Sarong eight-day na relo na nagtutunog, saro sa samuyang mga regalo sa kasal, asin nagkapirang libro an nawara.

Kan sunod na aga, nag-abot an trak kan hukbo, na halos puno na nin mga amigo asin kataraed. Medyo maluag an pagsabot mi sa "sarong maleta lambang saro" asin tolos kaming nagpoon magkarga nin mga gamit sa trak tanganing maenotan an ano man na pagkontra. An saro sa samuyang mga amigo nagdara samuya nin sarong basket nin prutas. Pinugolan kan mga sundalo an mga paghingoa ni Anna na ikarga ini sa

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

trak—"Mayo nin kakanon!" Alagad kada beses, nagpopondo si Anna na mas harani nin kadikit sa trak. Sa katapusan, nakiusap siya sa sarong sundalo na garo mas mabuot nin kadikit. "An sakong aking babayi nagkahelang, kaipuhan niya ining prutas." Tibaad naisip kan sundalo an sarong aking babayi sa saiyang harong, ikinarga niya an basket, asin sumunod an sakong agom. Sa katapusan, ako asin an mga aking lalaki nagsakat sa tailgate kan sobrang kargang trak asin nagkapot mantang nagkukuyog-kuyog iyan pasiring sa Santo Tomas.

Duman, ipinaliwanag samuya na dai kami magkakaigwa nin ano man na pagkakataon na makipag-ulay sa samuyang mga amigo na nakainternado na duman. An mga padi asin madre na Romano Katoliko asin an mga Protestanteng misyonero, gabos pinagsiksik sa gymnasium para sa sarong banggi. Pinagprobaran kan mga Hapon na mag-roll call asin magkaigwa nin orden sa kaguluhan, alagad dai nagin matrayumpo. Sa enot na beses, parati dai ninda nadadangog an simbag kun inaapod an mga pangaran. Pagkatapos na duwa o tolong beses na inapod an pangaran nin sarong madre, may nagsabi na nagadan na siya nagkapirang bulan na an nakaagi. Dangan sinabi ninda na dapat kaming magsimbag paagi sa pagsabi kan samuyang edad. Inapod an pangaran nin sarong Methodist na puti na an buhok, asin sa pinakamakusog niyang boses nagkurahaw siya, "64." Nagkaiwal an kadaklan nin tawo sa pagngisi kaya binayaan an paagi na ini. Dai ko aram kun paano isinurat kan mga Hapon an samuyang mga pangaran sa saindang mga karakter, alagad may naaraman kami kan inapod ninda si "Mr. Littlewood." Mayo nin simbag. Nagbalyo ako sa samuyang amigo na si "Chips" Smallwood asin nagsabi, "Ika an inaapod ninda." Alagad dai siya nagsimbag sa "Littlewood."

An matagas na semento na salog na mayo nin higdaan asin an dakol na namok dai nakatabang sa pagkaturog kan banggi na idto. Pag-amanecer, pinagpila kami sa mga linya na tig-aapat asin binilang, dangan ikinarga sa mga trak tanganing dad'on sa estasyon kan tren. Dangan binilang kami mantang nagbababa sa mga trak. Pinagpila sa gilid nin tren—binilang giraray. Sa laog kan tren—binilang giraray mga tolong beses. Maliwanag na nasasakitan sinda na makua an parehong bilang kada beses! Nakakaanggot para sainda alagad nakakangisi gayo para samuya maski pinagprobaran mi na itago an samuyang pagngisi.

Kan hapon na idto, nakaabot kami sa lugar kan Agricultural department kan University of the Philippines sa Los Banos. Mga sanlibo asin limang gatos na internado an naenot na samuya duman, asin may halabang mga building

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

na pinagbanga-banga sa mga cubicle an ginibo. An mga building na ini inatopan nin dahon nin nipa. May pribilehiyo duman na mayo sa ibang internment camp: magkaibahan an pamilya. An mag-agom nagkakaibahan sa sarong cubicle imbes na pinagbulag sa magkaibang building. Si Len asin si Ken may cubicle na nagkapirang pinto an rayo, asin si Rose kaiba sa sarong cubicle sa ultanan kan samuya asin kan mga Paget, kaiba an aking babayi kan mga Paget, kan Ceylon and India General Mission.

May komite nin mga internado na binuo tanganing mangataman sa mga bagay kan kampo sa irarom kan pagbantay kan mga Hapon. An mga sundalong Hapon nagbabantay sa palibot tanganing masigurado na mayo nin makadulag asin tanganing palayuon an mga Filipino na ogmang magdara kutana nin kakanon. Kaya an kadaklan na internado mayo nin direktang kontak sa mga Hapon. May mga grupo nin trabahador na binuo tanganing an lambang kayang magtrabaho may kabtang sa pag-ataman kan kampo. Si Anna kaiba sa grupo sa pag-andam nin kakanon, na an pinakagibo iyo an paghali sa bugas kan kadaklan na uod, ulod, asin duta. Nagpalista ako sa maintenance asin an saro sa sakong mga gibo, kaiba an sarong padi, iyo an pagtugdok nin dalanan sa pag-ultanan kan duwang building, na inatopan nin nipa. Kaya nanodan ko na ibugkos an atop gamit an uway. An mga aking lalaki nagtatabang sa kusina, alagad may espesyal man sindang mga klase asin si Rose nakapagpadagos sa nagkapira niyang leksyon.

Sa laog nin nagkapirang bulan, an samuyang puro kan kampo pinagbulag sa saro; asin huli ta gabos kami mga trabahador sa relihiyon, an samuyang puro inapod na “Vatican City” o “Holy City.” Huli ta an ospital nasa saro pang puro, an sarong paagi tanganing makaduman kami iyo an ipadara sa ospital. Kan inatake ako nin dengue, nag-istar ako duman nin duwang aldaw. Iyan an nagtao sako nin paagi na makaulay si Mr. Dayton asin itao saiya an nagkapirang bagay na ipinadara sako kan saiyang agom. An saiyang trabaho iyo an pagbakal nin suplay nin kakanon sa mga Filipino sa gate. Kan huri, si Anna nagkaigwa nin beri-beri huli kan kulang na kakanon kaya kinaipuhan niyang magduman sa ospital para sa mga iniksyon. An ano man na bitamina na igwa nakatago duman para sa mga kaipuhan gayo kaiyan.

Kan enot, kaigo man an kakanon maski simple gayo. Dai iyan nahaloy asin dai nahaloy kulang na kulang na. Gusto mi na isipon

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

na an sarong pagkadaog kan mga Hapon sa gera sinusundan nin pagbawas sa rasyon. Sa huri, an promedyo mi 700 calories sa sarong aldaw lambang tawo. An "lugao" iyo an bugas na linuto sa dakol na tubig. Iyo iyan an pangenot na pagkakan. Paminsan-minsan may ginagadan na baboy—dai iyan nakakaabot nin marhay sa duwang ribong tawo. May sarong okasyon na may binulad na sira asin itlog na maalat. An gutom nagpapanamit maski sa mga itlog na medyo "high" (medyo bungog na). Pinagprobaran mi na magtanom nin gulay o ano man na garo nakakakan. Sa cubicle kan sarong amigo may sarong puno nin saging. Pinirito mi an laog kan puno asin an mga gamot sa maparang na lana nin niyog. Nakua mi an lana paagi sa pag-ako nin rasyon nin sigarilyo para ipagbalyo. Sa bihirang okasyon na nakakakua kami nin saging, pinipirito mi an mga upak asin kinakakan man. Hale sa samuyang kampo, nahihiling mi an mga bulod sa palibot na puno nin saging asin niyog.

Kan huri, an "middle wall of partition" (tabing sa ultanan) hinali asin libre na kaming makiiba sa iba. Dai nahaloy, nahiling an kaibahan kan ugali sa duwang kabtang. Sa grupo kan mga relihiyoso, maski siguradong bakong gabos sainda nagtutubod, may espiritu nin pagkamabuot, pagkamakonsiderasyon, asin pagkaandam na magtabang sa iba. Maski may nagkapirang misyonero sa saro pang kabtang, an kadaklan halo-halong grupo nin mga negosyante, propesyonal, kaiba an mga basagulero, mga babaying nagpapabakal kan saindang hawak, asin nagkapirang marinero kan merchant ship. An tensyon sa sainda nagresulta sa pag-iriwal, pagkamakasadiri, asin pagsamantala sa iba. Pagkatapos na nakalaya kami, maliwanag na an nagkapira nagtago nin kakanon o ipinabakal iyan sa sobrang halangkaw na presyo, para sa saindang kaimbongan.

Parati kaming hinahapot kun an mga kaiba mi sa internment mas bukas sa Ebanghelyo. Mayo nin tanda na an mga kasakitan nagpalumoy kan puso kan mga dai pa ligtas. Sarong kaisipan na kan dakol na an mga kalamidad magpapabalik sa mga tawo sa Dios. Tibaad totoo iyan sa nagkapirang kaso, alagad kadaklan dai iyan nangyayari. Sa Dakulang Kapighatian, sinasabi samuya, ". . . asin kinagat ninda an saindang dila huli sa kulog, asin pinagtampalasan ninda an Dios kan langit huli kan saindang mga kulog asin mga lugad, asin dai ninda pinagsolsolan an saindang mga gibo" (Rev. 16:10-11).

May sarong building na ibinutang kan komite kan mga internado

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

para sa kapilya kaya regular an mga serbisyo asin Sunday school. An mga Romano Katoliko asin Protestante may kanya-kanyang serbisyo, siempre. Huli ta dakol an iba-ibang grupo, may komite na binuo tanganing mag-ayos kan mga serbisyo asin magsalidahan an mga parasermon. Minsan an sarong liberal na parawalat nagdidiin sa pagkamuot kan tawo sa saiyang kapwa. Sa sakong sadiri, garo masakit isipon na mamotan an guwardyang Hapon na idto na may dara na riple mantang nag-aagi sa luwas. Sarong beses, inimbitaran ako na magtao kan mensahe sa aga asin pinili ko na magtaram manongod sa persona ni Cristo hale sa enot na kapitulo kan Colosas.

Mga pagkakataon iyan na mas makabisto kami sa lambang saro asin respetaron an iba na dai mi kaangay sa teolohiya. Si Bishop Binstead kan mga Episcopal nakakua kan samuyang respeto kan nagboluntaryo siya na magtabang sa sarong emerhensya sa sarong temporaryong ospital. An pagpaluwas kan mga bedpan kan nagkalat an disenterya bakong maogmang trabaho. An mga Seventh Day Adventist matinumanon sa saindang mga prinsipyo na dai magkakan nin baboy, pagtao nin ikasampulo, asin pag-ugaling kan Sabbath. Sinabi ko sa saro sainda, “Dai ako kaangay sa nagkapira sa saindong mga prinsipyo, alagad hinahangaan ko an pagbuhay nindo susog sa mga paniniwala na iyan.” Si Len asin si Ken nakipagkasundo sa nagkapira sainda na magtrabaho sa kusina kun Sabado tanganing mayo sindang trabaho kun Domingo.

Halos an gabos nagdara nin nagkapirang libro para sa sadiri nindang gamit, kaya nagdesisyon na tiriponon an gabos na ini asin ibutang sa sarong librarya na magagamit kan gabos. Sarong hapon, hinihiling ko an mga libro kaiba an sarong Anglican na misyonero hale sa Japan. Mantang hinihiling an “Life of Christ” ni Papin, nagsiling siya asin nagsabi, “Marhay na libro iyan alagad dai mo iyan aakuton.” Aram niya kun sain ako nakatindog sa teolohiya. Duman ako nagkaigwa nin oras asin pagkakataon na basahon an trilogy na “Mutiny on the Bounty,” “Pitcairn Island,” asin “Men against the Sea.” Interesanteng-interesante an mga ini, asin an ikaduwa nagpapahiling kan impluwensya asin pagbabago na nag-abot sa mga nakaligtas sa paagi kan sarong kopya kan Banal na Kasuratan.

An nagkapira sa mga internado na mga maestro pinagtukdo sa mga aki maski parati kaipuhan nindang mag-imbento ta kulang an libro asin suplay. An saro sa mga padi nagkaigwa nin espesyal na interes sa

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

pagtabang ki Len sa abanseng matematika. Si Rose nagkaigwa nin interes sa laog nin nagkapirang panahon sa pag-drawing. Sarong banggi, may sarong dai nangyayaring kagayon na pag-alsom kan aldaw. An langit natahoban nin malumay na mga pastel na kolor na nakaakit sa atensyon nin dakol. Sinabi ko ki Rose na marhay kutana na makua iyan sa sarong retrato. Simbag niya, "Tay, saro sana an pintor na makakapinta kaiyan!" Sinabi ko, "Siisay iyan?" Simbag niya, "An Pintor na kapipinta pa sana kaiyan sa langit."

Kan samuyang panahon duman, an samuyang gubing asin sapatos nagiging lalong gasgas. An mga sapatos na igwa mi dai mahaloy, lalo na kun maurang asin malapok an panahon, kaya parati kaming nagsusulog nin "bakya," an kahoy na sapatos kan Filipino. Sarong beses, nagkua ako nin sarong pidaso nin kahoy sa dingding kan samuyang cubicle tanganing gumibo nin sarong pares nin "bakya" para sa sadiri ko. Minsan mas madali an maglakaw na mayo nin sapatos kisa magprobar na maglakaw sa lapok na nakabakya. Sarong hapon, an nagkapira sa mga lalaki dinara kan mga Hapon paluwas sa kampo tanganing magputol nin kahoy na panggatong sa mga bulod sa palibot. Naaraman mi kan huri na idinudugang kan mga Hapon an gastos kan arog kaiyan na panggatong sa saindang mga account sa gastos. Sa sarong punto, gusto ninda na magtrabaho kami para sainda, na nag-aalok nin dakulang sweldo na 25 sentimos sa sarong aldaw. An samuyang komite naghagad nin eksempsyon huli sa Geneva Convention. Mayo iyan nin kahulogan sa mga Hapon, alagad tibaad nawaran sinda nin paglaom sa kalidad kan trabaho na magigibo mi.

Sarong padi an nagsabi, "Nagigin matalas an samuyang pakiramdam sa RUMOR (bareta-bareta)." Totoo iyan! Mga bareta-bareta na an mga suplay kan Red Cross nakaabot na sa Santo Tomas Camp sa Manila; na nasa estasyon na kan tren sa Los Banos; na nasa opisina na kan Hapon na Commandant. Mga bareta-bareta nin paglunsad kan mga Amerikano! Kun banggi, may grabeng mga pagdebate kun an daguldol asin kilat sa harayo iyo an ugong asin kislap kan mga kanyon.

Swerte ta napagdanay man mi an samuyang sense of HUMOR (pagkamapagbiro). Sabi kan sarong teologo, "An buhay sa kampo nagbubutang samuya sa mood na maako. Andam kaming akoon an ano man—inamag na lugaw, inuod na bugas, berdeng tubig, malabnaw na sabaw na mayo nin karne—ano man na inaapod na kakanon. Asin anong bulong para sa mga allergy—nagin lumang kasaysayan na iyan para sa mga internado."

May bareta na si Mr. Leith, sarong British na misyonero, napagkamalan an saiyang

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

sabaw na mainit na tubig asin ginamit iyan sa paggibo nin tsaa—arog na arog nin sarong Ingles. Dai iyan puedeng totoo—dai nanggad naging kainit an sabaw!

Sarong babayi na nagbabasa kan mga instruksyon sa pagsurat nin mga card pauli, na dapat sa Ingles o Nipponggo, nadangog na nagkurahaw, "Oh, sa Nipponggo ko isusurat an sako. Si Nanay asin si Tatay marhay gayo magtaram kaiyan!"

Ulay na nadangog sa likod kan mga dingding:
Mr. G. "Ayaw kong magturog na puno gayo an tulak ko."
Mrs. G. "Dai ka magdapa, maghigda ka nin patihaya."
Mr. G. "Iyo man an ginigibo ko—alagad dumudutdot pa man giraray an tulak ko sa higdaan."

May nagkapirang Dutch na padi na dinara sa kampo, asin nagbuo sinda nin glee club. Kaya paminsan-minsan nawawara an kaumayan paagi sa sarong konsyerto. An nagkapira nagsurat nin parody kan mga lumang kanta manongod sa samuyang kamugtakan. An "They'll be Coming Round the Mountain when they come" sarong paborito. May mga linya iyan manongod sa paggadan kan lumang itom na toro (an solamenteng hayop na pantrabaho) tanganing sarong aldaw mabusog kami. An mga pasaring manongod sa mga Hapon nakakaogma gayo ta igo an kalumayan kaiyan tanganing dai mapansin kan mga senyor na idto.

Kan mga aldaw na idto, nag-agi ako sa sarong espirituwal na kaguluhan. Grabe na an pirmeng gutom, alagad an mahiling na gutom man an sakong mga aki alagad dai nagreklamo, masakit. Dangan an mahiling an mga bitis asin paa kan sakong agom na naghabog huli kan beri-beri, sarong helang huli sa kulang na nutrisyon, dagdag pang pagbalo. Itinaas mi an pamitisan kan saiyang higdaan tanganing matabangan an sirkulasyon asin parati siyang nagduduman sa ospital para sa iniksyon nin bitamina. Kan panahon na idto, may sarong bersikulo na pirmeng naglalaog sa isip ko, "Magkontento kamo sa kun ano an igwa nindo" (Heb. 13:5). Garo dai ko iyan maiwasan. Sa tahaw kan banggi, nagmamata ako asin "Magkontento kamo sa kun ano an igwa nindo" an naglalaog sa isip ko. Alagad ano an igwa ko na dapat kong ikakontento? Sarong mayong laog na tulak, sarong agom na may helang, gutom na mga aki, kadikit na kusog huli sa nawarang timbang. An timbang ko nagbaba sa 105 libras asin an sa sakong agom sa 85. Mayo kaming ideya kun ano an nangyayari sa samuyang harong asin sa kadikit na samuyang gamit. Mayo nin komunikasyon sa mga amigo asin namomotan; mayo nin kasiguraduhan na makakaluwas kaming buhay digdi. Magkontento sa kun ano an igwa? Sobra akong

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

relihiyoso tanganing ipahayag an rebelyon sa laog ko, alagad garo sobra an hinahagad kan Kagurangnan kan panahon na idto.

Nag-agi sa pantalla kan sakong girumdom an isinurat ni Apostol Pablo, "Nanodan ko, sa ano man na kamugtakan ko, na magkontento. Aram ko kun paano magin mapakumbaba, asin aram ko kun paano magkaigwa nin sobra: sa gabos na lugar asin sa gabos na bagay natukduan ako na magin busog asin magin gutom, na magkaigwa nin sobra asin magkulang" (Phil. 4:11-12). An reaksyon sa laog ko iyo na si Pablo sarong apostol, sarong espesyal na Kristiano, na bako ako; alagad dangan kaipuhan kong atubangon an katotoohan na isinurat ni Pablo an mga tataramon na iyan kan nasa bilanggoan siya sa Roma. "Magkontento sa kun ano an igwa nindo." Garo may harang sa isip na nagpopondo sa bersikulo sa puntong iyan. "Kun ano an igwa nindo," garo kadaklan kulang. An totoo, gusto ko nanggad na magkontento—alagad dai daw iyan puedeng ipaatras sagkod pagkatapos kan samuyang paglaya?

Dai! Kaipuhan kong manodan an leksyon nin pagkakontento duman asin sa irarom kan mga kamugtakan na idto. Garo nagpadagos ini nin haloy sagkod na sinabi ko na sana sa Kagurangnan, "Kun gusto Mo na magkontento ako, Ika an dapat maggibo kaiyan, dai ko kaya." Dangan garo nasa punto na ako na makapadagos sa natatada kan bersikulo, "ta sinabi Niya, 'Dai taka nanggad babayaan, ni pababayaan.' " An mga pamilyar na tataramon na idto nagliwanag sa bagong ilaw. An Dios dai naghahagad sako na magkontento sa mga bagay, sa mga kamugtakan, kundi sa Saiya mismo. Dai kita nanggad makakontento sa mga bagay ta temporaryo asin madaling mawara an mga iyan. Sa kinaban na ini, dai kita nanggad mabubusog sa satong mga kamugtakan. Ki Cristo sana kita makakahanap nin pagkakontento. Iyo iyan an paagi kun paano nanodan ni Pablo an masakit na leksyon na ini—"Kaya ko an gabos na bagay paagi ki Cristo na nagpapakusog sako." An Saiyang grasya pirming kaigo. An Saiyang kapangyarihan nagigin ganap sa satong kaluyahan. Arog kan lumang himno kan samuyang kaakian, "I have Christ, what want I more" (Igwa ako ki Cristo, ano pa an kaipuhan ko). Maski ano pa an kamugtakan, si Cristo kaigo na tanganing punuon an puso asin isip. Siya sana an makakabusog. "An pagkadiosnon na may pagkakontento dakulang ganansya."

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

CHAPTER 16

An Paglaya hale sa Internment

"Madia kamo asin hilingon an mga gibo kan Dios: nakakatakot an Saiyang mga gibo sa mga aki nin tawo." (Psa. 66:5)

Sarong aldaw, may sarong katungdanan, na nalingawan ko na ngunyan, an nagdara sako sa gymnasium sa ibabang kabtang kan kampo. Dakol na lalaki an nakaistar duman asin sa sarong aparador sa gilid kan katre nin sarong lalaki nakasurat an mga tataramon na ini:

> *"Sept. 20 – Pinakamaraot na kakanon na natilawan ko.*
> *Sept. 21 – Pinakamatamis na musika na nadangog ko."*

An matamis na musika bakong an tunog nin sarong symphony orchestra ni an martsa nin sarong banda militar. Kan aga na idto, nadangog mi an harayong ugong nin sarong grupo nin bomber. Sa maliwanag na langit asin masanag na aldaw, nahiling mi sinda sa harayo, arog nin sarong pulutong nin langaw. Kan huri, nadangog an pagbuto kan mga bomba sa harayo. Mayo nin duda kun kanino sinda kaiba. Sa pagkadesmayar kan mga guwardyang Hapon, an mga internado nag-ogma sa kulbag kan enot na tanda kan pagbalik kan mga Amerikano. An bantog na mga tataramon ni MacArthur nagigin totoo na, "I shall return" (Mabalik ako).

Sarong aldaw sana sinda na huri para sa samuyang ika-22 na anibersaryo kan kasal! Kan banggi na idto, mantang nakatukaw kami sa luwas kan samuyang barracks asin nag-uulay manongod sa nangyari kan aldaw, may sarong masanag na kislap nin ilaw. Pagkaagi nin nagkapirang segundo, an tunog nin sarong grabeng pagbuto nakaabot sa samuyang mga talinga. May sarong tawo na nakaisip na bilangon an pag-ultanan kan kislap asin kan tunog asin kinalkula na harani iyan sa Manila. Dai kami sigurado kun iyan sarong barkong may bala sa Bay o sarong dakulang tagoan nin bala.

Kan huri, kada beses na may nahihiling na eroplanong Amerikano, ipinapahiling kan mga internado an saindang ogma paagi sa pagwagayway, bakong panyo kundi mga kumot. Nakakaanggot gayo iyan sa mga guwardya. An nagkapirang internado sinampaling huli kaiyan. Kaya may order na kada beses na magtunog an alarma nin air raid, an gabos dapat tolos na magduman sa saindang barracks asin mag-istar duman sagkod magtunog an "All Clear." Dai iyan gayo nakabago, ta pag-abot kan opisyal na bareta manongod sa air raid sa mga otoridad kan samuyang kampo,

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

halos tapos na iyan!

An kamugtakan sa kakanon padagos na nagraraot asin nagigin mas kritikal. Naaraman na an mga Hapon may dakol na bugas na nakatago sa sarong bodega bilang reserba para sa emerhensya sa maabot na panahon. Maliwanag na an mga guwardyang Hapon nagkukua para sa sadiri asin dai mapagkatiwalaan. Kaya hinagad kan Commandant sa komite kan kampo na magtao nin mga lalaki na mabantay sa bodega, mas marhay kun mga misyonero. Kaya nangyari an makangangayang kamugtakan na an mga internado an nagbabantay sa mga suplay na ipinagkakait sainda!

Huli ta may blackout kada banggi, an mga banggi ginagamit kan mga grupo nin tawo sa pag-ulay. An paboritong tema? Kakanon! Ano an enot na gusto mong kakanon pag nakalaya na kita? Gabos na klase nin resipe an inimbento asin ipinagbalyohan. An saro pang tema iyo an progreso kan gera. Sain mag-aabot si MacArthur sa enot? Sa Santo Tomas Camp sa Manila, iyan inanunsyo nin malumay sa loudspeaker. May sarong bantog na parabareta na nakaiwas sa mga Hapon paagi sa paggamit kan saiyang totoong pangaran imbes kan saiyang pangaran sa radyo. Siya an nag-aanunsyo kan mga trabaho kada banggi. Sarong banggi, tinapos niya, "Don't be late! But better Layte than never." (Dai kamo maghuri! Alagad mas marhay an Leyte kisa dai nanggad.)

Ano an naghahalat samuya sa maabot? Dai mi ngani sigurado kun ano an nangyayari sa presente, lalo na sa maabot. Nagdadakol an aktibidad sa ere. Nadadangog an paghiro kan mga sundalo kun banggi. An samuyang mga namomotan sa harong, mantang binabasa an peryodiko asin nagdadangog sa radyo, tibaad mas aram pa manongod sa gera kisa samuya na nasa tahaw mismo kaiyan!

An gabos nag-iisip-isip manongod sa estratehiya ni MacArthur. An mga Amerikano nakaabot na sa Mindoro asin nagtugdok nin airbase sa San Jose. An garo posible para samuya iyo na an paglunsad sa Luzon sa Batangas tanganing harangon an Manila hale sa habagatan. Garo pareho an isip kan mga Hapon ta kun banggi nadadangog mi an trapiko pasiring sa habagatan. Kun iyo ini an estratehiya, puede kaming maglaom nin madaling pagligtas!

Kan Enero 7, sa kaagahon na mga oras, nagmata kami na narealisar na garo may dai nangyayaring aktibidad sa building

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

kun sain nag-iistar an mga Hapon, harani sa gate. An nagkapira sa komiteng Amerikano inapod tanganing itao an mga rekord. An commandant asin an saiyang staff nagbaya bago magliwanag. Sinabi ninda sa komite na kami na an bahala sa samuyang sadiri. Alagad huli ta may rinibong sundalong Hapon sa palibot, dapat kaming mag-istar sa kampo. Pag-amanecer, an Stars and Stripes asin an Union Jack itinaas sa mga poste na kawayan. May nagkua kan trumpeta ni Ken tanganing tukaron an mga national anthem mantang an gabos nagtindog asin nagsaludo. Kan banggi na idto, sa loudspeaker nagdangog kami nin nagkapirang bareta—an mga Amerikano nakaabot na sa Lingayen Gulf asin nagpapadagos pa-habagatan pasiring sa Manila. Nadangog pa ngani mi si President Roosevelt na nagtataram hale sa Washington.

Dai nahaloy narealisar mi na sa samuyang kulbag, dai kami madunong sa ginigibo mi. Huli ta may mga sundalong Hapon sa palibot, mas madunong na dai makaakit kan saindang atensyon. Pagkatapos kaiyan, an mga bareta ipinapaheras nin mas maingat. An mga Filipino sa palibot tolos na naaraman na nagbaya an mga Hapon asin nagpoon magdara nin mga suplay. An mga promissory note na babayadan pagkatapos kan paglaya tolos na inaako. Tolos na tolong beses an pagkakan sa sarong aldaw imbes na duwa, mas iba-iba, asin mas dakol. Mayo nin duda na hale ini sa Kagurangnan tanganing pakusogon kami para sa maabot na mga aldaw. Huli sa mas dakol na kakanon, nagkusog kami asin imbes na naglalakaw na luya, gusto mi nang magdagdag nin kusog sa samuyang lakad. Binukasan kan komite an bodega asin ipinaheras an bugas, sarong kantidad sa lambang tawo. Duwa an katuyohan kan aksyon na ini. Enot, natatakot sinda na kun madangog kan mga sundalo an manongod sa tagoan nin bugas, kukuanon ninda iyan. Ikaduwa, iingatan iyan kan lambang pamilya bilang reserba kun sakali na magkulang giraray. Saro pang probisyon na nagligtas nin buhay para sa dakol samuya.

Pagkaagi nin anom na aldaw, nagbalik an staff na Hapon, na ikinadesmayar gayo mi. Maliwanag na nasupog sinda asin siguradong pinagsabihan huli sa pagbaya samuya. An saindang mahigpit asin mapanupil na ugali sarong tanda kaini. Sarong internado an naglusot paluwas kun banggi tanganing kumua nin kakanon asin nagkakarakag pabalik sa irarom kan bakod. Garo dai niya nasabotan an mga sinyas kan saiyang kaiba sa laog ta nahiling siya kan mga guwardya asin binaril. Sa laog nin nagkapirang oras, nakipagdebate an komite sa mga Hapon

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

manongod sa pagdara sa lalaking ini sa ospital tanganing bulongon. Kan nagtogot an commandant, huri na—gadan na an lalaki. May saro pang lalaki na binaril huli sa pagduda na nagprobar siyang magdulag.

An mga bareta na nagkakalat sa kampo nagpatubod sa mga Hapon na may radyo na nakatago sa kampo. Pinutol ninda an kuryente (bago pa an mga transistor asin radyo na de-baterya). Si Dr. Nance sa ospital naghagad na magkaigwa nin kuryente duman tanganing maingatan an kadikit na bulong na natatada. An totoo, duman man an radyo! Sarong aldaw, pinag-order kami na bayaan an samuyang barracks asin magpila sa dalan. Sa laog nin pirang oras, nagtindog kami sa mainit na aldaw mantang hinahanap kan mga guwardya an samuyang mga kwarto. Nagreklamo an mga internado na dai ninda dapat hanapon an samuyang mga kwarto mantang mayo kami duman. Sa katapusan, napiritan sindang mag-ako ta dakol samuya an nagbalik na sana sa samuyang barracks. Sinabihan an mga Hapon na puede nindang ipadagos an saindang paghanap alagad matindog kami sa luwas asin mahiling. An totoo, nakakangisi nin kadikit an paghiling. An mga dingding gibo sa "sawali" (kawayan na hinabol na manipis gayo an pagkabiak). Itinaas kan guwardya an sarong gibong-harong na papel na may motto tanganing hilingon kun ano an nasa likod! Mayo apwera sa manipis na dingding!

May dagdag pang pagbawas sa mga rasyon. May mga tawong nagagadan sa gutom. Kaipuhan na tawan nin kadikit na dagdag an nagkapirang lalaki tanganing magkaigwa sinda nin kusog na magkutkot nin lubngan. Duwang beses akong nagin parabitbit kan lungon—an simpleng lungon dinara sa lubngan sakay nin sarong sadit na kariton na ginagamit sa pagdara nin basura! An saro sa mga ipinaglingkod ko nin arog kaini iyo an sarong gurang nang Presbyterian na misyonero, si Mr. Blair, na nagpalipas nin dakol na taon sa Korea asin naabotan sa Manila kan gera. An saro pa iyo si Dr. MacGill, sarong Presbyterian man na naglingkod sa Lucena asin dakol an ginibo sa pagrebisa kan Biblia sa Tagalog. An saro pang dating amigo na pinagbitbitan ko kan lungon iyo si Leslie Wolfe kan Disciples, Church of Christ. Sarong eskolar man siya sa Tagalog asin nagadan nagkapirang aldaw pagkatapos na nakalaya kami.

An nagdadakulang aktibidad nin gera sa palibot mi an nagpatubod samuya na kritikal gayo an kamugtakan. May bareta na an mga hukbong Amerikano naglaog sa Manila kan Pebrero 3, 1945, asin direktang nagduman sa Santo Tomas Camp. Makamundo, pagkatapos kan saindang paglaya, an mga Hapon

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

binomba an mga building kan unibersidad na idto asin an nagkapira nagadan asin an iba nalugadan. Hale sa samuyang kampo, nahihiling mi an mga banwa na nasusulo. Anggot na anggot an mga Hapon ta pagkatapos kan gabos nindang propaganda, an mga Filipino nag-aako pa man giraray sa nagbabalik na mga Amerikano.

Sa katapusan, sinabi kan mga Hapon na mayo nang bugas asin tinawan kami nin huring rasyon nin "palay" (bugas na may upak pa). An samuyang mga doktor nagpatanid samuya na dai iyan kakanon na dai hinahali an upak. Huli sa maluya na kamugtakan kan samuyang tulak, tibaad makagadan iyan. Iyo daw iyan an hinahalat kan samuyang mga kaaway? Huli ta mayo nin gilingan nin bugas, an mga tawo nagprobar nin iba-ibang paagi sa paghali kan upak. Nagkua kami nin saditong pidaso nin kahoy asin kinuskos iyan nin makusog sa ibabaw kan "palay" sa sarong magaspang na lamesa dangan pinaypayan an ipa. Halos bilog na aldaw an kaipuhan tanganing mag-andam nin kaigo na bugas para sa aldaw. Maliwanag na panahon na tanganing gamiton an mga reserba na itinao samuya kaidto. Sarong mahal na tugang, sarong gurang nang misyonero na kadikit an kakan, nagdara samuya nin kabtang kan saiyang bugas. Dai siya gayo naglalaom sa pagbalik kan mga Amerikano asin an isip niya dai kami madunong sa paggamit kan samuyang suplay. Alagad ipinahiling sa saiya kan Kagurangnan na dapat siyang magpaheras samuya.

Kan hapon kan Pebrero 22, an nagkapirang misyonero nakaramdam na an emerhensya naghahagad nin espesyal na panahon nin pag-ampo. Halos ubos na an suplay nin kakanon. Sa samuyang pamilya, kaigo sana para sa duwa pang kadikit na pagkakan kan sunod na aldaw. Pagkatapos kaiyan, ano an gigibohon mi? Magtiwala sa Kagurangnan, ta an satong mga panahon nasa Saiyang mga kamot. Dai nahaloy pagkatapos kan pagtiripon sa pag-ampo, napaogma an samuyang mga puso sa paghiling kan mga bomber kan U.S. na nag-aatake sa mga lugar sa palibot kan kampo. Nahihiling mi nanggad an mga bomba na nahuhulog hale sa mga eroplano. Kan nagmata kami kan banggi, garo mas tahimik kisa dati—ano daw an kahulogan kaiyan? Maski aram mi na posible na dai kami makaluwas na buhay sa eksperyensyang iyan, dai mi nanggad naisip na iyan an mangyayari. Sigurado kami na aatamanon kami kan Kagurangnan, asin nagpahingalo kami sa Saiyang mga pangako na liligtason Niya kami.

Pag-amanecer kan ika-23 kan Pebrero, nagbangon kami tanganing magsulo nin kalayo sa irarom nin sarong lata na may laog na kabanga kan samuyang natatadang bugas. Maluluto mi iyan bago an roll call sa alas siete, kun sain kaming gabos

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

mapila sa dalan tanganing bilangon. Alagad may bareta na an roll call mahuri pa kan aga na idto. Pagkatapos kan samuyang pagligtas, nadangog mi na may plano an mga Hapon na itutok an mga machine gun samuya mantang nakapila kami para sa roll call. Saro o duwa sa mga internado an nakalusot paluwas kan kampo sarong aldaw o duwa bago kaiyan. Sa paagi kan kontak sa mga gerilyang Filipino, nakaulay ninda an headquarters ni MacArthur manongod sa grabeng kamugtakan sa kampo.

Mga alas siete, may mga eroplano na naglupad sa ibabaw kan kampo asin may nahuhulog hale sa sainda. Enot na isip—nagbabagsak sinda nin suplay nin kakanon. Alagad bako—mga paratrooper an mga iyan. Dangan anong kulbag! An saro sa mga eroplano, pagkatapos ibagsak an saiyang karga, nagbaba sa ibabaw kan kampo asin sa hawak kaiyan sa dakulang mga letra nahiling mi an "RESCUE" (PAGLIGTAS). Pagkaagi nin duwang taon, kan isinaysay ko an istoryang ini sa habagatan kan U.S., may sarong dating G.I. na nagdigdi sako pagkatapos kan serbisyo asin nagsabi na siya an nagpinta kan tataramon na idto. Pinag-order siya na ipinta an tataramon alagad dai niya aram sagkod kan banggi na idto kun anong pagligtas iyan.

Dangan nagkagulo an gabos! Sa sobrang kaogmahan, nalingawan mi an peligro kan mga balang naglalagpak. Nagdalagan palaog si Len asin nagsabi, "Ibugtak mo an natatada pang bagas sa kaldero na iyan!" Naglukdo kami nin hababa asin pinaypayan mi an sadit na kalayo. Huli ta mga deputy kami kan pulis, ipinagboot samuya ni Ken na libuton an mga barracks asin sabihan an mga tawo na maghigda sa laog kan saindang barracks. Daing kapakanan an samuyang pinaghirasan—pinagngisihan kami kan mga tawo! Nagdalagan si Anna asin si Rose na nagkakapotan nin kamot pasiring sa atubangan kan barracks tangani na mahiling an sarong Amerikanong sundalo. Dai mi pa aram na G.I. an apod sainda o kun taano. Nagkurahaw an saro sainda, "Maglaog kamo duman asin maghigda, ta nakikipagkawat kamo sa kagadanan!" Sarong gurang na lalaki sa kataid na barracks an nagtapik sa likod kan sarong machine gunner asin pinakusogan an boot niya.

Pinutol kan mga gerilya an mga alad na barbed wire asin naglaog sinda hale sa gabos na lado. An paglukso kan mga paratrooper iyo an senyas ninda na magpoon na. An mga Hapon mapoon pa sana kan saindang aroaldaw na ehersisyo sa aga, nakatambak an saindang mga armas sa gilid. Dai sinda nagkaigwa nin higayon na makilaban o makadulag. Mantang nagdadali-dali kaming nagkakakan kan samuyang kanon, nagdadalagan na palaog sa kampo an mga amphibious tank. Nagtabok sinda hale sa Lake Laguna de Bay. An katuyuhan ninda ilikas an mga babayi asin mga aki, alagad nagsakat man an mga lalaki

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

pasakay. An monitor kan samuyang barracks nagprobar na mantenir an ngapit na orden, alagad iyan sana an nakapaalang samuya na makasakay sa mga tank.

Nagkua kami nin tig-sarong maleta asin nagduman sa sarong bukas na lugar; asin pinirit kong kombinsiron si Anna asin si Rose na magsakay na, alagad gusto ninda na magkaibahan kaming gabos. Nagkukurahaw an mga sundalo, "Mga babayi asin mga aki sana!" alagad kan mahiling ko an mga padi na nakaabito na nagsasakat, nauyam ako. Tibaad an saindang abito an nagpakwalipikar sainda! Sarong reporter an nakapakipag-olay ki Ken, kinua an pangaran niya, asin an pangaran kan saiyang lola sa Buffalo. Papaaramon siya. Sinabihan siya ni Ken manongod saming iba, alagad si Ken sana an nasambit sa bareta. Kaya sa laog nin sampulong aldaw, an paghuna kan pamilya ni Anna, si Ken sana an natadang buhay.

Sinabihan kami na magpoon nang maglakaw paluwas sa kampo. Sarong G.I. an nag-itsa samuya nin sarong chocolate bar na pinagparte-parte mi kaming lima. Ay, kanamit kaiyan! Sa dalan, tinawan kami kan mga Pilipino nin saging asin hilaw na itlog na kinakan mi mantang pagal kaming naglalakaw. May mga tawo na sa kapagalan dai na makadara nin anuman, kaya binayaan na sana ninda an mga maleta sa gilid kan dalan. May makinilya pa ngani duman! Sarong opisyal an nagpapakusog samuya, "Pakidali-dali tabi!" Kinua niya an maleta ko asin siya an nagdara kaiyan para mas madali kaming makalakaw. Rinibo-ribong sundalong Hapon an nasa palibot asin milya-milya pa an rayo mi sa linya kan mga Amerikano. Sa dakulang dalan pasiring sa timog kan Manila, itinokdo kan nagkapirang sundalo na magpadagos kami pasiring sa baybayon.

Sa huri naaraman mi na an orihinal na plano iyo na pinakadakol na puede an isasakay sa mga tank tabok sa lanaw. An iba maglalakaw pa-norte sa dakulang dalan, asin habang pinoprotektaran kan mga sundalo asin gerilya, makikilaban sinda pabalik tabok sa linya kan mga Hapon pasiring sa mga puwersa kan Amerikano. Alagad, huli ta kadali kan biyahe kan mga amphib asin kadikit an nagkontra sainda, nag-alok sinda na bumalik sa baybayon asin magsakay pa nin saro pang karga.

Mantang nakatindog kami sa baybayon asin naghahalat, nagpuputok an mga bomba kan Hapon na dai harayo samuya. May sarong internee na nagtago nin sarong garapon nin morenong asukar asin inagihan niya an linya, nag-aalok sa lambang saro nin sarong kutsara—an enot na asukar na natamyaw mi sa laog nin pirang bulan. May sarong bantog na photographer kan LIFE na nagreretrato, alagad sa ano man na paagi, dai ako nakaabot sa mga pahina kan magasin na iyan. Sa huri pinrobaran kong makakua nin nagkapira kan mga

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

retratong iyan sa mga news agency. Nakakua ako nin nagkapira, alagad mayo ni saro na kami o an samuyang mga amigo. Nakakua man ako nin sarong pelikula kan army manongod sa pagligtas, asin sa sarong halipot na momento duman kami, nagtitindog na magkaibahan bago kami nagpoon pasiring sa baybayon. An kaogmahan sana an nagpadagos samuya sa paglakaw na iyan na tolong milya.

Pakalihis nin kadikit na oras, nagbalik an mga amphib asin nagsakay kami. Binayaan an mga bagahe—idadara na sana sa huri kun may lugar pa. Bako man ini ngani gayo mahal, alagad nakua mi man. An nagkapira sa mga amphib pinutukan mantang nagtatabok sa lanaw pasiring sa sarong lugar harani sa Calamba, na kan panahon na iyan nasa likod na kan linya kan mga Amerikano. Mantang naghahalat kami sa baybayon, may sarong Pilipino na nagbenta sako nin lutong kanon sa grabeng halaga. Alagad dai na iyan importante; libre na kami, ligtas, marahay an lawas, asin magkaibahan kaming gabos. Dai nahaloy nag-abot an mga trak tangani na darahon kami sa Bilibid, sarong bilanggoan sa Muntinlupa. An mga dating nakabilanggo duman pinaluwas o nakadulag na. Sa bilog na dalan, nagkukurahaw an mga Pilipino nin “Mabuhay” asin ipinapahiling an senyas nin pagdaog. Pagkahapon kan aldaw na iyan na puno nin kaogmahan, naglaog kami sa saro na namang bilanggoan, alagad ini may Stars and Stripes na nagwawagayway sa itaas. Maski dai pa ako Amerikanong ciudadano kan panahon na iyan, nakakaogma an paghiling sa bandera na iyan.

Sinisitar ko an sarong bareta na may petsang Pebrero 24 na luminuwas sa sarong diaryo sa Buffalo: “Nagsalakay hale sa langit, sa daga, asin sa tubig sa teritoryo kan kaaway kan pagbanaag kan Biyernes, an mga sundalong Amerikano asin mga gerilyang Pilipino nagtao nin kaluwasan sa 2146 na tawo sa kampo kan mga sibilyan na internee sa Los Banos. . . . Duwa sana sa mga bihag an nasugatan sa halipot na labanan sa kampo asin sa nagsunod na pakikilaban sa mga sniper. Duwa sa mga nagligtas an nagadan asin duwa an nasugatan . . .’Mayo nin makakapaogma nin mas dakula sa puso nin sarong sundalo kisa sa pagligtas na ini.’ sabi ni Gen. Douglas MacArthur. ‘Dakulang marhay an pagpasalamat ko. Siertong kaibahan mi an Dios ngunyan na aldaw.’ ”

An mga awtoridad militar nagbanaybanay na an pagligtas nin 75% kan mga internee sa ini na kamugtakan maaapod nang matrayumpong misyon. An pagligtas 100%, asin kadikit gayo an nagkagadan o nasugatan. Pakaduwang aldaw, nagkaigwa an chaplain nin pagsamba nin pagpasalamat para sa mga internee asin sa mga puwersang nagligtas. Siertong

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

dakol an samuyang ipagpasalamat sa Kagurangnan. Siempre nagpapasalamat man kami sa mga lalaking iyan na nagsugal kan saindang buhay tangani na kami iligtas. Sabi kan chaplain, kan magkaigwa nin apod para sa sarong peligrosong misyon, nagboluntaryo an bilog na grupo. Alagad pakatapos tawan nin onra an kaisogan kan mga sundalo asin gerilya asin an kaeksaktohan kan plano, kaipuhan mi na akoon an katotoohan kan tataramon ni MacArthur, "Siertong kaibahan mi an Dios ngunyan na aldaw." May sarong lalaki na nagsabi sako na dai pa siya nakaagi sa sarong labanan na an gabos nangyari nin arog kaeksakto sa plano.

An higdaan ko kan bangging iyan nin Biyernes sarong matagas na kama na metal—dai maaraman kun pirang kriminal an nagturog duman! Kinua ko an Biblia ko asin binasa an Psalm 66; garo baga sinurat iyan para sa espesyal na okasyon na iyan! "Ginibo niyang daga an dagat: naglakaw sinda tabok sa salog." Dai man lamang naimahinar ni David an mga amphib! "Pinasakay mo an mga tawo sa ibabaw kan samuyang mga payo; nag-agi kami sa kalayo asin sa tubig: alagad dinara mo kami sa sarong lugar na abunda." Malingawan daw mi an mga eroplanong iyan, an mga paratrooper na naglalagpak sa tahaw mi? Iyo, aram ko na eisegesis ini asin bako exegesis, alagad totoong ranga ini sako kan bangging iyan. "Madya kamo asin magdangog, kamong gabos na may takot sa Dios, asin isasaysay ko an ginibo niya para sa kalag ko. . . Omawon an Dios, na dai nagtalikod sa pag-ampo ko, ni sa saiyang pagkaherak sako."

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

CHAPTER 17

Pauli Na!

"Paabota tabi sa atubangan mo an pag-agrangay kan bilanggo; sa kadakulaan kan saimong kapangyarihan, ingatan mo an mga nakatalaga nang magadan." (Psa. 79:11)

Siertong dinangog kan Kagurangnan an samuyang pag-agrangay asin iningatan kami. Ngunyan mag-iistar kami nin anom na semana sa Bilibid na naghahalat sa pagpauli. Dai nakapaghanda nin marahay an mga awtoridad militar para samuya. Sa nagkapirang banggi, nagturog si Anna asin si Rose sa matagas na semento bago kami tinawan nin habol. Kami kan mga aki kong lalaki nasa mga matagas na kama na metal. May itinatao na kakanon, alagad para samuya garo baga limitado. Dangan naaraman mi na sa Santo Tomas Camp abunda an kakanon. An Red Cross nagdara pa ngani nin kape asin donut. An mga gutom na internee duman nagkakan nin sobra asin nagsakit huli kaiyan. Dakol an nagkahelang nin grabe. Kaya sa Bilibid, linimitaran kami kan enot para sa samuyang sadiring karahayan. Alagad nahanap kan mga internee an basurahan—an mga makikinang na lata itinuturing pa nindang kayamanan. Asin sa dakol sa mga latang iyan may natatada pang kakanon! Dai masabotan kan mga G.I. an saindang kapwa Amerikano. Para samuya man, dai mi masabotan kun taano ta nagrereklamo sinda sa kakanon. Nag-iirong sinda sa scrambled egg na ginibo sa de-latang pulbos na itlog—para samuya pang-hadi na iyan. Siempre, pirang bulan na kaming dai nakatamyaw nin itlog. Sarong aldaw, nakaparong kami kan mahamot na parong nin bagong luto na tinapay—dai pa kami nakaparong nin arog kaiyan sa laog nin pirang taon! Nadismaya kami ta dai kami tinawan kaiyan sagkod sa masunod na aldaw. Kan enot, kaipuhan pang ipalupad an kakanon asin ihulog sa parachute ta dai makaabot nin madali an mga trak.

Kan ikaduwang aldaw, sarong MK (missionary kid) an nagsabi sako na may sarong lalaki na naghahapot manongod sa mga misyonero kan "Plymouth Brethren." Dai nahaloy nahanap ko si Homer Grob na nagtatrabaho sa hospital unit na itinogdok duman. Taga-Cleveland si Homer asin sa huring mga taon nagbalik sa Filipinas bilang misyonero sa halipot na panahon. Paagi saiya, nakamidbid kami nin iba pang Kristiyano asin nagkaigwa kami nin marahay na pakikipag-iribanan. Kun banggi, nagbubukaykay kami nin habol sa daga asin nagtitiripon tangani na mag-iribanan sa Tataramon. Minsan nagpapartehan man kami kan mga masiramon na kakanon na nakukua ninda. Mga panahon iyan nin pagkapreskohan asin pagpakusog kan espiritu para samuyang gabos.

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

Nagkapirang nasugatan na sibilyan na Pilipino an inaataman sa ospital, asin naaraman mi na an samuyang marahay na amiga na si Maria Calica pasyente duman. Si Mr. asin Mrs. Calica asin an saindang pamilya nag-iistar sa Canlubang Sugar Estate sa Laguna. Namidbid mi sinda paagi ki Mrs. Dayton asin sa saiyang pamilya na taga-duman man. Kan Mayo 1941, ako asin an mga aki kong lalaki kaibahan an sarong Pilipinong ebanghelista nagbiyahe sa nagkapirang banwaan tangani na magpahayag kan ebanghelyo. Nagpalipas kami nin sarong banggi sa Canlubang kan panahon na iyan, nagkaigwa nin gospel meeting, asin nag-istar sa harong kan mga Calica.

Sa ospital sa Bilibid isinaysay niya sako an saiyang istorya. Sa labanan sa palibot kan Canlubang, sarong bomba an nagrumpag kan saindang harong asin nagadan an saiyang aking lalaki. Siya asin an iba pang miyembro kan pamilya nasugatan, asin nawara sainda an gabos nindang kagamitan digdi sa kinaban. Naingatan niya an saiyang Tagalog na Biblia asin ipinahiling niya sako kun pirang pahina an may mantsa kan saiyang dugo. Ano an masasabi ko tangani na rangahon an namomotan na tugang na ini? Siya pa ngani an nagranga sako! Mantang nagluluha, nagsabi siya, “Alagad aram ta na an gabos na bagay nagtatarabangan para sa karahayan kan mga nagkakamoot sa Dios.” Babayi siya na mapag-ampo asin may matrayumpong pagtubod. Sagkod kan siya nag-uli na sa Kagurangnan mga 35 taon pakatapos, nagdanay siyang maimbod na kaibahan sa pag-ampo. Duman sa ospital, nakihagad siya sako na kun puede, kumua ako sa chaplain nin nagkapirang Testamento o mga kabtang kan ebanghelyo. Nagkakaigwa siya nin Bible class asin nagpapatotoo sa ibang mga pasyente mantang nagtitiripon sinda sa palibot kan saiyang higdaan. Kan mga taon 1950, sa saiyang harong sa Canlubang kami nagkaigwa nin parte sa pagtabang sa pagtogdok nin sarong lokal na simbahan.

Siempre nahahadit kami manongod sa mga nagtutubod sa San Juan, sa kapilya, asin sa samuyang harong. May nagkapirang bareta na nag-abot samuya kan mamidbid mi si Ismael Alfonso, saro sa mga hoben na lalaki hale sa San Juan. Nagdadrayb siya nin trak para sa mga Amerikano. Dai pa ligtas an Manila ta dakol pang sniper na Hapon an nagtatago sa mga dakulang building asin sa Walled City. Sa tabang kan chaplain, nakakua kami nin pases para sako asin sa mga aki kong lalaki tangani na makasakay pasiring sa Manila kaiba an chaplain sa saiyang jeep. Ay, kagrabe kan nahiling ming pagkarumpag asin pagkaraot mantang nag-aagi kami sa timog na lado kan siyudad! Sa laog nin kadakol na bloke, mayo nin iba kundi mga rumpag. An mga nag-aatras na

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

Hapon nag-amok huli ta naaraman ninda na kadikit sana na Pilipino an nadara kan saindang propaganda. Dakol an nadangog ming istorya manongod sa saindang mga kabangisan. May nagkapirang Espanyol asin mga Pilipinong mayaman na nagdulag sa kapilya kan La Salle College; alagad bako iyan ligtas na tagoan ta an kadaklan sainda pinaggadan duman nin mabangis.

An kadaklan sa mga taytay tabok sa Pasig pinabuthan asin sinalidan nin temporaryong "Bailey" na taytay. Dinara kami kan chaplain sa Santo Tomas asin pinatanidan kami na magbalik duman bago mag-alas singko ta may curfew poon sa pagsolnop sagkod sa pagbanaag. An siisay man na nasa kalye babadilon, kun bako kan mga sniper na Hapon, kan mga nagpapatrolyang sundalo. Mayo nin anuman na sasakyan kaya naglakaw kami pasiring sa San Juan asin binisita an nagkapirang Kristiyano. An iba nasa saindang harong pa ta kadikit an nadaraot sa lugar na iyan. An iba nagdulag sa mga probinsya asin kadaklan sainda nawaraan. Sarong tugang na babayi asin an saiyang aki an nagadan sa helang mantang nagdudulag sinda. Sarong Amerikanong Bazooka bomb an nagputok sa atubangan kan kapilya. An building napuno nin mga butas hale sa mga piraso, alagad mayo kaming nahiling na pagkaraot sa estruktura. An samuyang harong buo pa asin mayong laog, may kadikit na pagkaraot sa mga kagamitan na gibo kan mga dating nag-istar.

Pagbalik mi sa Santo Tomas, nagpalipas kami nin banggi duman asin nakaulay an nagkapira sa samuyang mga amigo na nagsaysay kan saindang mga istorya kan pag-ingat nin Dios sainda. Kan masunod na aldaw, nagbalik kami sa Bilibid. Sa samuyang paglakaw sa siyudad, may mga oras na dai mi na halos midbid kun sain kami. Nakatabang an pagmasid sa kamugtakan duman mantang nag-aampo kami sa Kagurangnan na giyahan kami manongod sa samuyang maabot. Mag-iistar pa daw kami asin ibabalik an gibo sa San Juan? O mag-uuli kami para sa sarong kaipuhan na kaipuhan asin haloy nang naaantang na furlough?

Malinaw na kaipuhan na tabangan an mga Pilipinong nagtutubod sa panahon nin pagtiripon giraray asin pagtogdok giraray. An kapilya kaipuhan nin dakulang pagkumpuni asin an gibo kaipuhan na organisaron giraray. Kaipuhan man na asikasohon an samuyang harong, kaiba an mga bagay na legal asin mga pagkumpuni. Sa ibang lado, labi nang pitong taon na kaming dai nakauli. Grabe an nadaot sa samuyang salud huli sa pirang bulan na halos dai kami nagkakakan. Kaipuhan kan mga aki na ipadagos an saindang pag-adal. An samuyang

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

mga namomotan naghahalat nin marhay na mahiling kami.

Pinapili kami kan mga awtoridad. Idadara ninda kami pauli kan panahon na iyan sakay nin troopship o puede kaming mag-istar pa. Kun mag-istar kami, mga bulan, tibaad mga taon, bago magkaigwa nin ibang barko. Dai man sigurado kun nuarin mababalik an normal na serbisyo nin surat asin nin bangko. Mantang nag-aampo kami manongod sa bagay na ini na may pagmamadali huli ta kaipuhan ming magpili kan saro o kan saro, naramdaman mi na ginigiyahan kaming magdesisyon na kun mapabakal an samuyang harong, iyan an tanda na kaipuhan ming mag-uli.

Nakakaigwa kami nin saro pang biyahe pasiring sa Manila. An mga amigong Espanyol ni Len nag-iistar sa harong kan iba pang Amerikanong amigo. An huri sarong electrical contractor asin kan siya pinaluwas sa Los Banos, nahiling niya an dakulang oportunidad sa negosyo sa maabot na pagtogdok giraray. Gusto niyang mabawi an saiyang harong, kaya an mga amigong Espanyol naghahanap nin ibang maiistaran. Siempre kulang an harong, kaya hinapot ninda ki Len kun ibebenta ko sainda an samuyang harong. An inalok ninda bakong sobra, asin tibaad puede pa kaming maghagad nin mas dakula; alagad makatanosan iyan asin sa huri kinuwenta ko na nabayadan kaiyan an gabos na nagastos ko sa harong na iyan. Inareglo man na sinda an maasikaso kan natatadang sadit na mortgage, babayadan an mga utang sa mga Intsik na nagin amigo mi kan kami nangangaipo, asin magdeposito nin kadikit sa bangko para sa sarong harong sa maabot. An gabos na ini nagin malinaw na tanda na kaipuhan ming mag-uli.

Ano man an manongod sa gibo sa San Juan? Nagtao man an Dios para kaiyan. Si Homer Grob ibinalyo sa sarong medical unit na harani sa San Juan. Kaiba an ibang mga lalaki, tinabangan ninda na kumpunihon an kapilya asin pakusogon an boot kan mga nagtutubod. Nagpoon giraray an regular na mga pagsamba asin nagpadagos an patotoo. An nagkapira sa mga gurang nang Kristiyano nagigirumdoman pa nin may pagkamoot an pakikipag-amigo asin mamomoton na serbisyo kan mga sundalong ini. Nangyari ini sa dakol na lugar. An mga Kristiyanong G.I. nakipag-iribanan sa sadit na mga grupo nin mga Pilipinong nagtutubod asin nagtabang sa pagtogdok giraray kan saindang mga kapilya asin harong. Mas halata ini sa mga Protestante kisa sa mga Romano Katoliko. Saro ini sa mga bagay na nagbukas nin dalan para sa mga panahon nin bendisyon asin pagpalakop kan ebanghelyo sa mga taon

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

pakatapos kan gera, alagad bakong mga Pilipino sana an nakinabang. Dakol sa mga sundalong iyan an nakahiling kan kaipuhan sa espiritu asin kan oportunidad para sa gibong misyonero. Pirang taon pakatapos, nabanaybanay ko na labi sa kabanga kan mga bagong misyonero mga dating chaplain asin mga dating sundalo.

Kan Abril 9, kami na an pakaluwas sa Bilibid sakay nin trak. Tinawan kami nin nagkapirang Red Cross kit na may sipilyo asin toothpaste, mga safety razor para sa mga lalaki, asin mga gamit sa paglinig para sa mga babayi. Tinawan man kami nin nagkapirang army fatigues asin botas. Bago kaiyan, sarong pares na sapatos sana an natatada samuya. Bakong arog kan "Puede ko daw gamiton an kotse ngunyan na banggi?"

Sa dalan, namangha kami sa kadakol na suplay na nakatambak nin halangkaw sa mga bakanteng lote. Mayo nin mga bodega na mapag-iingatan kaiyan. Para sa mga Pilipino na pirang taon nawaraan nin kadakol na bagay, dakulang tentasyon an mga suplay na ini. Dakol sa mga bagay na iyan an ibinebenta sa black market. Ginatos na jeep an hinabon asin ginibong an bantog na Manila jeepney. An U.S. Navy nasundan an sarong jeep sagkod sa sarong body shop na duman ini ginigibo. Pagkatapos na pagkatapos kan gibo, kinumpiska ninda ini. Dai nahaloy, tinawan sinda nin bayadan para sa gibong ginibo! Kun nabayadan iyan, dai ko aram.

Sa Manila North harbor nagsakay kami sa sarong dakulang troopship, an S.S. Admiral Eberle. An mga babayi pinahiwalay sa atubangan kan barko asin an mga lalaki pasiring sa hulihan. Nasa mga kama na lona kami na apat an kahalangkaw, kaya kun itiklop mi an samuyang tuhod, nabubunggo mi an nasa itaas. Dai nakapalipot an mga air conditioner alagad napapanatili ninda na presko an hangin. Malinig an barko alagad mainit. Mayo nin pinapatugotan sa deck pagkasolnop, kaya naghihigda kami sa samuyang mga kama mantang nagbubulos an ragas samuya.

Pakatapos nin duwang aldaw, nag-angkla kami sa Leyte Gulf. Naka-half-mast an mga bandera asin naaraman mi na gadan na si President Roosevelt. Siisay man an nagsalida saiya? Sabi kan nagkapira sa mga tripulante, "Harry Truman." "Siisay iyan, dai ko pa siya nadangog." Lubos kaming mayong aram sa mga nangyayari. Binayaan mi an Leyte na nakakonboy kaiba an mga destroyer escort. Lambang aga, saro sa pamilya an nakaandam na may habol kun mabukas na an mga hatch, dangan nagdadalagan tangani na makua an sarong lugar sa deck para sa aldaw na iyan. Huli ta may 3000 na internee, mga sundalong nagsasalidahan

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

asin mga tripulante, labi sa 5000 an nasa barkong iyan. An lugar sa deck bakong para sa paglakaw-lakaw kundi para sa pag-ingkod, ta mayo nang lugar para sa iba pa. Kaherak-herak an tawo na madakop kan mga Marine guard na mayong life belt sa saiyang hawak. Marahay kutana an mga belt na iyan para sa pagpanipis, kundi sana mayo na kaming maipapanipis.

Nag-agi kami sa sarong bagyo asin naherak kami sa mga tripulante kan mga destroyer escort mantang nagkakalog sinda sa mga alon. Kan bangging iyan, nagkakaliglig asin nagkakalog an barko asin kaipuhan ming magkapot tangani na dai kami mahulog sa samuyang mga kama. May sarong lalaki sa tapat ko na ibinugtak an saiyang pustiso sa sarong platong lata sa irarom kan saiyang kama, asin naaliw kaming nagmamasid sa saiyang pustiso na nagsusuyab-suyab pabalik-balik sa deck.

Sarong banggi, nag-abot kami sa isla nin Ulithi sa Caroline Islands na napapalibotan nin bahura. Namangha kami sa paghiling sa kadakol na barko na tinitiripon duman para sa pagsalakay sa mismong Japan. Pakatapos makadagdag nin suplay, nagpadagos kami tabok sa Pacific sa magayon na panahon. Normal na duwang beses sana an pagkakan sa aldaw sa mga barkong iyan, alagad huli sa kaipuhan kan mga internee, tolong beses kaming pinakakan. Kaya halos dai nagpupundo an linya sa kakanon. Pakatapos kan samuyang mga taon nin kakulangan, nakakamonduan samuya na mahiling an kadakol na kakanon na nasasayang asin binabayaan sa mga tray. Sagkod ngunyan, kasupog-supog pa man giraray an aroaldaw na pagsayang nin kakanon sa ordinaryong harong o restawran sa Amerika. Kan aki pa kami, dai kami puedeng magtindog sa lamesa sagkod na dai malinig an samuyang mga plato. Huli ta milyon-milyon na tawo sa bilog na kinaban an nagagadan sa gutom, panahon na na magmata an mga Amerikano sa kasalan nin pagsayang.

Sarong combo kan Coast Guard an nagtutugtog kan inaapod na “musika” sa deck aroaldaw, na ikinaogma kan iba asin ikinauyam kan iba. Pirang taon pakatapos sa Manila, namidbid mi si Redd Harper o si “Mr. Texas” sa saro sa mga enot na pelikula ni Billy Graham. Naaraman mi kan panahon na iyan na kaiba siya sa combo na iyan alagad dai pa siya ligtas. Kan siya naligtas na, dai na siya nagtutugtog nin anuman na musika kan kinaban. An saiyang mga talento itinao niya sa Kagurangnan tangani na ikanta an mga pag-omaw para Saiya.

Sarong Domingo nin banggi, may sarong chaplain na nagkaigwa nin pagsamba sa saro sa mga kakanan. Ipinahayag niya na an saiyang teksto Acts 16:31 kaya talagang nag-aasa kami nin sarong marahay na mensahe kan ebanghelyo. Siempre, paano an saro magwalat sa bersikulong iyan

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

asin dai ipahayag an dalan nin kaligtasan? Nagibo iyan kan chaplain na iyan. Ni minsan dai niya sinabi sa saiyang mga nagdadangog kun ano an kahulugan kan pagtubod ki Cristo. Ipinagmamaw ko na sana kutana na tawan niya ako nin limang minuto!

Sarong aldaw nag-abot an barko sa look harani sa Honolulu, halipot sana tangani na magsakay nin nagkapirang opisyal kan customs, immigration, asin FBI. Sinda an maasikaso kan mga sibilyan para sa pagbaba sa Los Angeles. An orihinal na padumanan San Francisco alagad binago iyan huli kan kumperensya para sa pagtogdok kan United Nations na ginigibo kan panahon na iyan sa San Francisco. Nahiling ni Ken an mga opisyal na nakasuit, puting kamiseta, asin kurbata asin nagduman samuya, “Nahiling nindo an mga lalaking iyan? Kagayon kan saindang bado!” Dakulang kaibahan sa samuyang gisi-gisi na bado. Narealisar mi na may atubang kaming kaibahan sa kultura maski pauli kami.

Sa pag-agi mi hale sa Honolulu pasiring sa Los Angeles, inusisa kami kan mga opisyal na iyan. British passport pa an samuyang gamit. An orihinal mi na Canadian passport kinansela na ta nawara samuya an pagigin Canadian huli ta labi sa limang taon kaming nasa luwas kan nasyon na iyan sa samuyang enot na termino. Huli ta may British passport kami, an paghuna ninda magduduman kami sa Britain. Maski nasa England an tugang kong lalaki na si George, mayo akong intensyon na magduman duman sa panahon nin gera. Interesado gayo an mga lalaki kan FBI manongod sa mga U.S. dollar na nasa sako asin natural iyan. Garo nakontento sinda sa paliwanag ko. An nagkapirang dollar itinao samuya kan mga awtoridad na British sa Manila para sa gastos sa biyahe na babayadan kun hagadon. Dai man iyan hinagad ni minsan. Dangan an iba U.S. dollar na itinao bilang paunang bayad sa samuyang harong. Dai ko aram kun sain nakakua nin dollar an mga Espanyol na nagbakal. Hinapot kami giraray manongod kaini pag-abot mi sa Los Angeles asin duman giraray inako ninda an paliwanag ko.

Huli sa kasiksikan asin sa estriktong disiplina sa barko, mayo nin higayon na magtiripon para sa mga pagsamba o Bible study. Mayo nin privacy maski para sa debosyon kan pamilya. Kaya an samuyang mga gibo sa espiritu halos limitado sa samuyang sadiring debosyon asin pagbasa kan Biblia. Alagad panahon man ini nin pahingalo tangani na girumdomon giraray an bilog na dalan

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

na pinagiyahan kami kan Kagurangnan. Bakong sana an nakaagi an girumdomon kundi isipon man kun ano an maabot samuya. Sa sarong bagay sigurado kami: dai kami pababayaan kan Kagurangnan. Sa laog nin tolong taon lubos kaming nasuhay sa gabos na kontak sa samuyang mga sadiring nasyon. Dakol an mga kasakitan, dakol an mga peligro na nahiling asin dai nahiling, dakol an mga pagprobar sa pagtubod. Maimbod an Kagurangnan sa gabos na iyan. Kaya maaatubang mi an maabot nin may pagsarig Saiya.

Pag-uli mi, an kawaraan nin bareta manongod sa mga tawo sa samuya minsan nakakasupog gayo. Sa mga gurang nang amigo, nasusupog kaming maghapot manongod sa saindang agom ta tibaad nag-uli na sinda sa Kagurangnan. Sarong beses, binabati ko an sarong ginang na mabuot na nag-asikaso samuya sa saiyang harong pirang taon na an nakaagi. Kan panahon na iyan, siya asin an saiyang agom may sarong makaogmang sadit na aking lalaki. Mayo akong malisya na naghapot manongod sa saiyang aki, asin an namomotan na tugang na babayi nagpoon na magtangis. Dangan naaraman ko na an solong aki niyang lalaki na iyan nagadan na pirang panahon na an nakaagi. Nakakasupog gayo iyan para saiya asin para sako, alagad an paghuna ko ligtas na maghapot manongod sa sarong sadit na aki.

Kan Mayo 2, kumpleanyo ni Anna, nag-abot an samuyang barko sa Long Beach. Ay, kagayon na regalo sa kumpleanyo—para man ki Ken na an kumpleanyo kan nakaaging aldaw. An mga naoogmang sundalo asin internee nagpila sa gilid kan barko. Dai dakol an kamag-anak na nasa duman ta dai ipinahayag an samuyang pag-abot sagkod na ligtas kaming nakaabot. Pagkabugtak na pagkabugtak kan gangplank, sarong G.I. an nagdalagan pababa tangani na hadukan an daga kan namomotan na U.S.A. Mayong duda na dakol na beses niyang ipinag-isip kun mahihiling pa niya iyan giraray.

Dai nahaloy an pag-agi mi sa customs, ta mayo sa samuya an may mabagat na bagahe. Kan agang iyan, nabirik an bitis ni Anna kaya medyo napipilay siya. Kan mahiling ini kan mga babayi kan Red Cross, inasikaso ninda kami nin espesyal. Dai kami dapat magsakay sa mga bus pasiring sa Los Angeles; tatawan ninda kami nin kotse asin drayber. Medyo nahaloy ini asin sa dalan nabutasan pa kami nin goma. Nagtabang kami sa pag-ayos kaini asin sa katapusan nakaabot kami sa Elks Club, na duman kami aasikasohon, kan amay na banggi.

Tibaad an pinakanakakangalas na nahiling mi mantang nagbibiyahe kami iyo an mga

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

tindahan nin prutas na garo baga abunda—kaibang-kaiba sa binayaan mi. Alagad nagrereklamo an mga tawo manongod sa kakulangan asin sa rasyon kan nagkapirang bagay. Halata na dakol an dai pa nakaatubang kan totoong kamugtakan nin gera. Inako kan Red Cross an mga pasilidad kan Elks Club tangani na asikasohon an mga kaipuhan kan mga internee. Andam sinda na magtao nin hotel, mag-areglo nin biyahe, magkontak sa mga namomotan, asin may mga ration book pa ngani duman. Mantang inaasikaso ko an mga bagay na iyan, dinara si Anna sa itaas sa sarong lounge na duman siya makakapahingalo. Nag-abot si Rose na may darang dakulang dalandan na itinao saiya kan sarong tawo. Hinapot ko siya kun taano ta dai niya iyan kinakan. Naghahalat siya sagkod na magtiripon kaming gabos tangani na mapartehan niya iyan nin pantay-pantay. Sa laog nin pirang bulan, an gabos na igwa mi pinapartehan nin arog kaiyan, alagad tapos na an mga aldaw na iyan! Puede na niyang kakanon iyan nin solo. Makakua man kami kan samuya sa tamang panahon. Nasa harong na man kami sa katapusan!

> *"Maski sinasalakay nin mga bagyo, Maski dinadaganan nin mga kasakitan,*
> *Siya mismo an samuyang Buhay, Siya an nagkakarga samuya, Diretso sagkod sa pahingalo."*

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

CHAPTER 18

Nasa Harong na sa Katapusan

"Dangan naogma sinda huli ta matoninong na; kaya dinara niya sinda sa daongan na saindang minamawot." (Psa. 107:30)

Kan mga taon 1920, duwang magtugang na lalaki, si Fred asin si John Murset, kaiba an saindang mga pamilya, nagbalyo hale sa Buffalo pasiring sa Los Angeles. Huli ta binayaan ninda an sarong asembleya na may pusong pang-misyon arog kan Assembly Hall, nadismaya sinda sa kawaraan nin interes sa misyon sa southern California. An mga agom ninda, si Hattie asin si Dora, nagmamawot kan buwanang missionary meeting kan mga tugang na babayi na pinag-ogmahan ninda sa Buffalo. Kaiba an nagkapira pang kapareho nin isip, pinrobaran nindang magpoon nin sarong buwanang missionary meeting kan mga babayi. May nagkontra sainda. An nagkapira sa mga gurang nang tugang na lalaki naghuhuna na bakong suno sa Kasuratan an arog kaiyan na gibo. Sa katunayan, sa sarong pagtiripon kan mga elder, may sarong tugang na lalaki na inatake sa puso asin nagadan mantang nagtataram kontra sa arog kaiyan na mga pagtiripon kan mga tugang na babayi. Sa katapusan, nagpoon an sarong buwanang pagtiripon asin sa laog nin pirang taon si Hattie Murset saro sa pinakaaktibo. Ligtas na sabihon na an pagmata kan interes sa misyon sa southern California dakula an utang sa daing pundong sigla kan nagkapirang tugang na babayi.

Kan banggi na kan Mayo 2, 1945, nagtunog an telepono sa harong kan mga Murset; an Red Cross an nag-aapod. Tulos, nahula ni Hattie na an mga Brooks iyan ta nadangog niya an bareta na may nag-aabot na mga internee. Dai nahaloy nakaabot sinda sa sentro kan siyudad sa Elks Club. Nakatindog si Len harani sa information desk kan madangog niya an sarong babayi na naghahapot kun sain niya mahahanap an pamilya Brooks. Ipinamidbid niya an saiyang sadiri, asin dai nahaloy nasa harong na kami kan mga Murset na mapag-asikaso. An duwang magtugang nag-iistar na magkataid asin may lugar sinda para samuyang lima.

Kan masunod na aldaw, an buwanang pagtiripon kan grupo nin mga babayi para sa misyon kaya naogma si Hattie na darahon si Anna bilang saiyang espesyal na bisita. Siempre naogma an mga babayi na mahiling an saro na pinag-aampo ninda nin marhay. An pagtiripon na iyan an pinagpoonan kan sarong pagbulos nin mga regalo nin pagkamoot.

Kaming iba nagduman sa sentro kan siyudad tangani na maglibot-libot sa mga tindahan; alagad, kaherak man ki Rose, nagdadali-daling nag-aagi an mga lalaki sa mga bagay na

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

gusto niyang hilingon. Dai nahaloy namidbid kami kan mga nag-aagi na mga internee na nakauli huli sa samuyang gisi-gisi na bado, alagad iyan pa ngani an nakatabang samuya sa mga tindahan. An mga bihirang bagay arog kan puting kamiseta inluwas hale sa likod na kuarto, kaya kami an inuuna sa mga bagay na kulang huli sa gera. Kan ipaliwanag ko na kaipuhan ko an suit ko bago mag-Sabado ta magwawalat ako sa Domingo, an order minarkahan nin RUSH.

Kan nasa Los Banos internment camp pa kami, nabaak an krystal kan relo ko. Si Dr. Widdowes, sarong misyonero kan United Brethren, nagbukas duman nin sarong tindahan na nagkukumpuni nin relo asin ginibohan niya ako nin bagong krystal hale sa itinapok na salming sa mata. Sakto an sukat alagad dai nagdadanay sa lugar ta mayo kaming pandikit. Sa laog nin pirang bulan, darang-dara ko ini sa sarong kahon nin posporo. Kan magduman ako sa sarong parakumpuni nin relo, naghapot siya kun taano ta sa kahon nin posporo ko dinadara an relo. Kan madangog niya an istorya ko, pinalinigan niya an relo asin ibinugtak an bagong krystal sa laog nin pirang aldaw asin dai siya nagpabayad. Garo bako siyang Kristiyano alagad an paghuna niya, igo na an pinagdusa mi!

Huli ta an nagkapira sa mga sundalong midbid mi sa Manila konektado sa Navigators, inimbitar kami ni Dawson Trotman sa saiyang harong sa Pasadena sa Biyernes nin banggi. Huli ta naghuhuna siya na may mga hoben na babayi duman, ipinahayag ni Len na dai siya maduman ta mayo siyang disenteng isusulot. Alagad pinilit mi siya ta aram man kan gabos an samuyang kamugtakan. An Western Assemblies Home kan panahon na iyan nasa tapat mismo kan harong kan mga Trotman, kaya enot kaming nagbisita duman. An harong na ini kan Navigators itinogdok kan sarong negosyante nin tablon na may magayon na gibong kahoy asin an mga aparador sa kuarto gabos cedar. Pakatapos kan pamanggihan, dinara kami ni Daws sa itaas, binukas an sarong aparador, asin sinabihan kami na kumua kan ano man na sakto samuya. Dakol na lalaki na nagduduman sa luwas kan nasyon an nagbayang kan saindang sibilyan na bado ki Daws. An iba sainda dai na nakabalik. Kaya nag-uli kami na may dakol na bado asin sapatos. Naogma si Len ta nagduman siya!

British passport pa man giraray an samuya asin tatawan kutana kami nin biyahe pasiring sa Britain, alagad dai mi gusto na magduman duman. Nag-abot an VE day mantang nasa Los Angeles kami. Nawara an pagkaciudadano kong Canadian

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

huli ta naghaloy ako sa luwas kan samuyang enot na termino. Maski apat na taon ako sa army kan Canada kan World War I, dai kami pinatugotan kan Canadian consul na magduman sa Canada kun mayo kaming re-entry permit sa U.S. Dai mi ini makua ta mga bisita sana kami sa U.S. Pinaki-olayan mi an consul sa San Francisco alagad mayo nin nangyari asin sa katapusan nagduman kami sa consul sa Seattle. Sa bilog na dalan nag-aampo kami manongod kaini ta siempre gusto ming bisitahon an samuyang mga kamag-anak asin mga amigo sa Victoria. Naaraman mi na an consul sa Seattle sarong Irish hale sa Belfast, asin nahiling niya na duman namundag si Anna. Dangan inapod niya an Commissioner sa Vancouver asin nakakua nin permiso para sa sarong pagbisita sa Victoria.

Pasiring sa norte, nagpundo kami nin duwang aldaw sa San Francisco Bay area. Duman namidbid mi giraray si Eldon Durant na nakaabot na sa samuyang harong sa Manila. Makangalas siyang iningatan kan Kagurangnan sa gera sa Pacific, na nagserbi sa sarong submarine na nagpalubog nin nagkapirang barkong Hapon. Pinirit niyang marhay na makakua nin reserbasyon sa eroplano para ki Anna asin ki Rose pa-norte sa Portland, alagad maski an pagkainternee dai nagtao nin prioridad sa bagay na iyan. Pakatapos kan sarong pagtiripon sa banggi sa Bethany Chapel, nagbiyahe kami pa-norte sakay nin bus asin may maiingkodan kami sa halos bilog na biyahe. Nagpalipas kami nin banggi para sa sarong pagtiripon sa Portland dangan nagpadagos sa Seattle na duman naghahalat an mga tugang kong babayi.

Tolong semana an pinalipas mi sa Victoria na nagprobar na makapahingalo sa tahaw kan pagbisita sa mga amigo asin pagkaigwa nin mga pagtiripon. Siempre gusto kan gabos na madangog an samuyang istorya kan karahayan asin pag-ingat nin Dios. Dangan nagbalik kami sa Seattle tangani na magsakay nin tren tabok sa nasyon pasiring sa Buffalo. Sa Chicago, kaipuhan ming magbalyo nin tren asin nahiling mi an dakulang dakulang tawo na naghahalat sa tren pasiring sa sirangan. “Mga sundalo asin an saindang mga dependent an enot” an apod kan buksan an gate. Sarong marino na nakatindog sa kataid ni Anna an nagsabi, “Masakay ako sa tren na iyan; tolong taon ko nang dai nahihiling an Nanay ko.” Simbag ni Anna, “Ako halos walong taon ko nang dai nahihiling an samuya.” Kan maaraman niya an dahilan kaini, nagsabi siya, “Kaiba ka sako bilang dependent ko. Magsakay ka bilang agom ko.” Nagkaigwa siya bakong sana nin biglang “agom” kundi maging an saiyang agom asin tolong aki sa laog kan pirang momento na kaipuhan tangani na makasakay sa tren na iyan. Dai mi na siya nahiling giraray!

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

Makangalas, nakakua man kami nin maiingkodan na si Rose nakaingkod sa tahaw mi. Mantang binabayaan kan tren an Chicago, nag-agi an sarong steward kan dining car— "May nakabaya kan saiyang ngipon sa dining car!" Siempre, nagngisihan nin makusog an gabos—may nagluwas daw kan saiyang ngipon tangani na magkakan? Dai nahaloy nagbalik siya kaiba an sarong G.I. na garo nasusupog.

Kagayon kan pag-abiabi samuya sa Buffalo, enot sa estasyon dangan kan mga magurang ni Anna sa harong. An mga taon na iyan panahon nin pagkahadit para sainda, tibaad mas masakit pa para sainda kisa samuya. An Christmas package na ipinadara ninda kan 1941 ibinalik pirang bulan pakatapos asin ibinugtak sa sarong aparador tangani na hulaton an samuyang pagbalik. Mantang sinisilebrar mi an Pasko kan 1941 kan Hunyo 1945, nag-abot an sarong reporter asin photographer para sa sarong interview. An retratong kinua sa atubangan na hagdan malinaw gayo kaya namimidbid kami kan mga tawo sa kalye.

Dai nahaloy pakaabot mi sa Buffalo, may espesyal na rally sa hapon kan Domingo na duman kami nagtao kan samuyang patotoo sa Statler Hotel Ballroom. May nagkapirang amigo na nagdara samuya duman para sa pangudto bago an rally. Sinabihan kan samuyang host an waitress na asikasohon kami nin marhay ta bago pa sana kaming nakaluwas sa sarong Japanese internment camp. "Ay, sigurado akong nagsabi kamo kan saindong mga pag-ampo duman," sabi niya. Simbag ko, "Dai, dai mi sinabi an samuyang mga pag-ampo—nag-ampo kami. Aram mo an kaibahan?" An paghuna kan mga tawo kanipis-nipis mi, mayong aram na dakol na an nabawi ming timbang bago pa kami nakaluwas sa Filipinas. Hale sa kakulangan nin kakanon, an samuyang problema nagbaliktad – sobra nang kakanon na mamanteka!

Pakatapos kan kasakitan sa paglaog sa Canada, nagdesisyon si Anna na bawion an saiyang pagkaciudadanong Amerikano na nawara kan mag-agom kami. Binago an ley duwang aldaw pakatapos kami magkasal asin dai kutana kaipuhan na mawara an saiyang pagkaciudadano, alagad dai mi iyan aram kan panahon na iyan. Mantang tinitiripon niya an saiyang mga papeles, nag-istar ako nin permanente tangani na makakua ako nin pagkaciudadanong Amerikano. May mga bentaha kaini kun magbalik kami sa Filipinas. Alagad, an gabos na ini mas nahaloy kisa sa samuyang inasahan, kaya apat na taon bago kami nakabalik sa Filipinas.

Tibaad hale ini sa Kagurangnan huli sa mga kaipuhan kan samuyang pamilya. Si Leonard na-draft sa army maski nakaagi na siya sa internment

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

na iyan. Kan kami pinaluwas sa internment, pinatugotan ni Gen. MacArthur an gabos na sibilyan na internee na magsulot kan Pacific War Ribbon. Kaya si Len nagsusulot nin campaign ribbon mantang nasa basic training, na nagpaluwas nin dakol na hapot hale sa mga opisyal. Ipinadara siya sa Germany bilang parte kan Occupation Forces. Kan Decoration Day, 1946, sa sarong kumperensya sa Chicago, naaraman ko an sarong order kan army na nagtutugot na paluwason an mga dating internee. Kan ipadara ko ini ki Len, an paghuna ko, huli sa kahaloy kan burukrasya, tibaad makauli siya sa Pasko. Nakahanap siya nin kopya kan order sa opisina na duman siya nagtatrabaho asin nakauli kan Hulyo 4, sakto tangani na makaiba samuya sa Guelph Summer Bible School.

Masibot si Kenneth sa high school kan mag-abot an order kan draft board. Saro sa saiyang mga maestro an nagkaigwa nin personal na interes asin nakipagdiskusyon sa draft board na kaipuhan ni Ken na tapuson an saiyang haloy nang naaantang na high school, kaya nakakua siya nin eksempsyon. Si Rose patapos na sa elementarya asin nasa high school na kan kami pumaluwas pasiring sa Filipinas.

Masibot an mga taon na iyan ta nag-aabot an mga imbitasyon para sa mga pagtiripon asin kumperensya hale sa dakol na kabtang kan nasyon. Kan Thanksgiving Day 1945, nagtaram ako sa sarong aldaw na kumperensya sa Assembly Hall sa Buffalo, dangan nagsakay nin tren sa banggi tangani na makaabot sa mas halabang kumperensya sa Chicago. Duman ako napagirumdoman na an mga taon nagkaigwa nin epekto sa lawas ko ta nagkaigwa ako nin grabeng sipon. Paagi sa pagpahingalo sa tahaw, nakaya kong ipadagos an mga pagtaram ko, kaiba an pagtao nin debosyonal na mensahe sa WMBI radio lambang aga sa laog nin sarong semana.

Pinag-istar ako kan mga amigo sa saindang mga harong imbes na sa missionary home na duman kutana kaipuhan kong asikasohon an sadiri ko, asin dakulang marhay an pagpasalamat ko sa saindang konsiderasyon. Pakatapos kan pagtiripon sa kumperensya sarong banggi, mabuot akong dinara ni Mr. asin Mrs. Bill McCartney sa saindang harong asin pinaturog ako sa sadiri nindang dakulang kama. Kan aga-aga pa, naramdaman ko na may sarong aki sa gilid kan kama. Binukas ko an habol sa sarong momento mantang an sarong sadit na aking babayi naglaog sa kataid ko na mayong tataramon, ni dai naaraman na bakong siya an saiyang Tatay asin Nanay. Kan magmata ako pagkaliwanag na, nakaturog pa siya kaya naghigda ako nin matoninong

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

sagkod na siya magmata. Kan siya nagmata, binati ko siya nin maogmang "Good Morning!" Hinihiling niya ako sa nagkapirang momento dangan mayong tataramon na nagdalagan paluwas sa kuarto. Dangan nagbalik kami sa Buffalo para sa Pasko, an enot sa laog nin walong taon kaiba an pamilya duman.

Kan masunod na tagsibol, nagtataram si Anna sa sarong kumperensya kan mga babayi sa Flint, Michigan. An nagkapira sa mga tugang na babayi hale sa Detroit nag-arkila nin sarong bus tangani na makaduman. An mga tugang na lalaki sa Flint na nag-aasikaso kan pagkakan sa kumperensya nakipag-olay sa drayber kan bus asin naaraman na saro siya sa mga paratrooper na naglukso sa Los Banos. Interesanteng higayon iyan tangani na personal siyang pasalamatan sa saiyang tabang sa pagligtas samuya. Nagbakal ako nin duwang 16 mm na black and white na news film manongod sa pagbomba sa Manila kan mga Hapon kan 1941 asin sa pagliberar kan mga Amerikano kan 1945. Mantang nagbabakal ako nin projector, naaraman ko man na puedeng makabakal nin pelikula hale sa militar. Nakakua kami nin pelikula kan pagligtas, asin sa nagkapirang halipot na momento duman kami sa sarong grupo na naghahalat na ilikas hale sa Los Banos. Siempre, nakadagdag ini nin interes sa mga pagsaysay manongod sa samuyang mga naeksperyensyahan.

Sa laog nin tolong tag-init, nagkaigwa kami nin pinakamaogmang mga panahon nin pakikipag-iribanan asin ministeryo sa Guelph Summer Bible Camp. Totoong pribilehiyo an makamidbid duman nin dakol na lalaki nin Dios. An nagkapira sainda nag-uli na sa Kagurangnan: si Dr. H. G. Lockett, si Alfred P. Gibbs, asin an kapwa ko taga-Victoria, si John Smart. Kun Aldaw kan Kagurangnan, nagduduman kami sa mga harani na asembleya tangani na magministeryo kan Tataramon. Saro sa mga responsibilidad ko iyo an pag-organisar nin mga grupo nin estudyante tangani na libuton an banwaan nin Guelph na may darang literatura.

Kan sesyon kan 1948, kaipuhan kong magbiyahe pasiring sa Buffalo para sa aplikasyon ko sa naturalization; kaya ako an nagin pinag-oolog-olog sa skit kan Biyernes nin banggi kan semanang iyan. Pinangenotan ni Ernie Woodhouse, kinasohan ako nin traysyon sa sarong pakunwaring korte, na mas bantog sa pagngisi kisa sa kaseryosohan. Kan masentensyahan, ako "binadil" dangan ihinigda na para ilubong sa ibabaw kan lamesa nin pingpong. Dangan an sarong dakulang baul hinoyod pasiring sa basurahan na an paghuna nasa laog kaiyan an saiyang "bangkay." Sarong sadit na aking lalaki na nagmamasid sa pangyayari an nakahiling na dai man ako talaga nasa laog kan baul asin nagdali-dali na sabihan an agom ko tangani na dai siya mahadit!

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

Nagduduman kami dati tangani na maglangoy sa pool sa Fergus. Sa saro pang pagbisita sa Guelph, kinaibahan ko si A. P. Gibbs sa banwaan na iyan. Gusto niyang kunan nin retrato an sarong lubngan sa campo santo sa gilid kan Presbyterian Church duman. Nahanap mi an lubngan na may markang pangaran na Clephane. Siya an pabaya-bayang tugang na lalaki ni Elizabeth Clephane na nagsurat kan himno:

"May siyam na pulo may siyam na ligtas na nakahigda,
Sa laog kan kural na tagoan
Alagad an saro nasa harayo sa mga bukid
Harayo sa mga pintuan na bulawan."

Huli sa saiyang maraot na pamumuhay, ipinadara siya kan pamilya sa Canada asin mayong duda na siya an nasa isip ni Elizabeth kan isurat niya an himno. Ipinag-isip mi ni Mr. Gibbs kun an paglubong saiya sa campo santo kan simbahan tanda na sa katapusan naibalik siya sa kural.

Huli ta mas haloy an samuyang pag-istar sa samuyang nasyon kisa sa inasahan mi, naogma kaming magtabang sa gibo kan Kagurangnan duman. Sa laog nin tolong bulan kan tagsibol kan 1948, nagkaigwa ako nin serye nin mga pagtiripon sa lugar kan Buffalo, apat na banggi lambang semana sa apat na magkaibang asembleya asin pinagsalidahan an mga Domingo sa mga lugar na ini. An iba kaini kaiba an pagbisita sa hapon sa mga harong sa palibot. Huli ta naramdaman ko na kulang an pagtokdo manongod sa simbahan asin kun taano ta arog kaini an samuyang pagtiripon, pinrobaran kong ipahayag an katokdoan kan Bagong Tipan manongod sa importanteng bagay na ini.

Dakulang kaogmahan para samuya kan magdesisyon si Leonard asin si Kenneth na mag-adal sa Emmaus Bible School sa Toronto. Kan enot, an plano ni Len sarong taon sana na kurso, alagad dai nahaloy nagdesisyon siyang magdanay nin tolong taon. Duman niya namidbid si Esther Christiansen asin nag-engage sinda dai nahaloy bago kami nagbalik sa Filipinas. Si Kenneth asin si Elaine Petersen nag-engage asin parehong nag-adal sa Emmaus. Kinasal sinda sa Buffalo kan Setyembre 1948. Si Len asin si Esther kinasal kan masunod na Agosto, alagad kan panahon na iyan nakabalik na kami sa Manila. Si Rose nasa high school sa Buffalo, asin garo mas marahay na bayaan siya duman tangani na mag-istar kaiba an tugang na babayi ni Anna asin an saiyang agom, si George

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

Gibson. Pakatapos niyang matapos an high school, nag-adal siya nin kursong nursing sa Deaconess Hospital sa Buffalo.

Binayaan mi an Buffalo kan tagsibol kan 1949. Pirang bulan bago kaiyan, nakua ko na an pagkaciudadanong Amerikano. Magkaibahan kaming gabos sa huring weekend, asin bakong madali an magpaaram ki Len, Esther, Ken asin Elaine mantang nagbabalik sinda sa Emmaus kan hapon nin Domingo. Mas masakit pa an pagbaya ki Rose asin sa mga kamag-anak ni Anna pakalihis nin duwang aldaw. Nakatindog sindang gabos sa portiko na nagkakaway mantang nagdadrayb kami paharayo asin naglikaw sa kanto. Nagdangadang sa isip ko an mga tataramon ni Cristo, “An lambang saro na nagbaya nin mga harong, o mga tugang na lalaki, o mga tugang na babayi, o ama, o ina, o agom, o mga aki, o mga daga, huli sa sakuyang pangaran, makakaako nin sanggatos na doble, asin makakamana nin buhay na daing katapusan” (Matt. 19:29). Sabi ni Anna sa huri, iyo man an bersikulong naisip niya. Mantang binabayaan mi an tolong aki, nangahas akong maghagad sa Kagurangnan (maski may maluyang pagtubod) na tawan kami nin 300 na mga aki sa espiritu.

An samuyang enot na pundo kaiba an mga amigo sa Cleveland na nagkaigwa nin espesyal na pagtiripon para samuya kan bangging iyan. An Hough Bakery, na pinapamahalaan kan magtugang na Pile, nagtao samuya nin sarong magayon asin dakulang keyk na hugis libro. Huli ta dakol pa sindang ibang masiramon na kakanon, mabuot nindang inalok na ipadara an keyk pabalik sa pamilya ni Anna sa Buffalo. Kaogma ninda sa pagpahiling kaiyan kaya muntik nang maglugad bago ninda kinakan!

Pakatapos kan mga pagbisita sa Victoria, nagduman kami sa San Francisco. Dai nahaloy bago kami magsakay sa barko duman, inapod kami ni Kenneth tangani na ipahayag an pagkamundag kan samuyang enot na apo, si Dale, na namundag kan Hulyo 17, 1949. Kaya sa tahaw kan pagpaaram sa mga namomotan, may kaogmahan na maaraman na may sarong bagong henerasyon na nagpoon. Pirmi ming inoomaw an Kagurangnan sa gabos Niyang dakulang karahayan samuya bilang pamilya. Sa Saiyang makangalas na grasya, may sampulong apo kami, gabos sinda midbid an Kagurangnan asin nagpapadagos para Saiya. Kan Mayo 1982, may 14 kaming apo sa tuhod. Inoomaw mi an Kagurangnan na an mga apo na may agom na gabos may marahay na Kristiyanong agom. Dai mi inaako an anuman na kredito sa gabos na ini, maski naramdaman mi na dakula an utang mi sa samuyang Kristiyanong mga magurang. Kun nahihiling mi an trahedya sa dakol na Kristiyanong pamilya, napapaisip na sana kami kun taano ta arog kabuot asin kamapagbiyaya samuya an Kagurangnan.

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

Arog ni Jacob kan enot na panahon, sinasabi mi, “Dai ako takod sa pinakasadit sa gabos na pagkaherak, asin sa gabos na katotoohan, na ipinahiling mo sa saimong suruguon” (Gen. 32:10).

Mantang nagtatabok sa Pacific, may panahon kami na isipon kun ano an nasa atubangan mi. Paghanap nin harong na maiistaran; pagbalik sa gibo kaiba an gabos na kaipuhan asin hamon kaiyan; pagbawi kan mga nawara asin pagtiripon giraray kan mga nagkawarak-warak; pagplano para sa pagpalakop kan gibo asin pag-ampo manongod sa maabot. Sarong dakulang hamon an nasa atubangan mi. Pakatapos kan pagkaraot kan mga taon kan gera, dai na magigin pareho an mga bagay. Aram mi nin marhay na dai kami igo para sa mga bagay na ini, alagad aram man mi na an samuyang kaigohan hale sa Dios asin an Saiyang grasya pirming igo.

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers

Padagos sa Ikatolong Kabtang

An istorya nagpapadagos sa Ikatolong Kabtang kan *Grace Triumphant*: Kapitulo 19–27.

Buksan an Ikatolong Kabtang

An lambang kapitulo nakalista man sa Mga Laog.

Ano an Masunod

Ini an *Grace Triumphant*, sarong kaibang libro kan *Kagurangnan, Itao Mo sa Samuya an Bukid na Ini.* Basaha an istorya ni Cyril asin Anna Brooks asin kan mga Engle sa Ikawalong Tomo. An Mga Laog naglilista kan lambang libro sa serye.

> Tabi, dai nindo agawon an Dios nin anuman na kamurawayan paagi sa pagtao samuya nin anuman na kredito.
>
> Cyril H. Brooks, Pambungad

Grace Triumphant © 1985 Walterick Publishers. Ginamit sa serye kan pamilya na ini na may abiso kan copyright sa lambang pahina. Idinugang kan 13 Oktubre 2026.